

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СТУПАК ДМИТРО БОРИСОВИЧ

УДК 342.951:351.86 (477)(043)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО
РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д.Б. Ступак

Науковий керівник – **Пашинський Володимир Йосипович**,
доктор юридичних наук, доцент

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національний університет оборони України, Київ, 2024.

Дисертацію присвячено вирішенню окремих теоретичних та практичних питань загальної проблематики адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану. Напрацьовано пропозицій та надано рекомендації щодо удосконалення діяльності суб'єктів публічного управління в умовах дії цього правового режиму.

У дисертаційній роботі досліджено теоретико-методологічні засади регулювання особливих адміністративно-правових режимів в Україні. За результатами дослідження визначено, що досліджувані режими є адміністративно-правовим інструментом, за допомогою якого законодавець формує дієвий механізм виявлення, запобігання, нейтралізації реальних і потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці, правам і свободам людини, правам та інтересам юридичних осіб. Запропоновано авторське визначення особливого адміністративно-правового режиму як встановленого спеціальними адміністративно-правовими нормами особливого порядку правового регулювання, який запроваджується з метою запобігання або усунення загроз національним інтересам та національній безпеці з наданням суб'єктам забезпечення особливого правового режиму необхідних повноважень на запровадження спеціальних заходів, з можливістю обмеження прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб. Виокремлено характерні ознаки таких режимів: їх регулювання спеціальним законодавством; особливий порядок введення та закінчення особливого адміністративно-правового режиму; надання суб'єктам забезпечення особливих правових режимів повноважень, необхідних для усунення виниклих загроз; законодавче визначення спеціальних заходів, що можуть запроваджуватися.

Досліджено введення правового режиму воєнного стану, як одного з особливих адміністративно-правових режимів, що реалізується у випадках загроз державній незалежності та територіальній цілісності, викликаних чинниками військового характеру. Під правовим режимом воєнного стану запропоновано розуміти встановлений адміністративно-правовими нормами особливий порядок правового регулювання суспільних відносин, який вводить з метою забезпечення національної безпеки та оборони, усунення загроз суверенітету, територіальній цілісності, державній незалежності, відсічі збройної агресії, з наданням відповідним органам державної влади, військовому командуванню додаткових повноважень щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, з можливістю обмеження прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб. До специфічних рис правового режиму воєнного стану, що виокремлюють його з поміж інших особливих правових режимів, належать: наділення суб'єктів забезпечення цього правового режиму додатковими повноваженнями; можливість утворення нових тимчасових державних органів – військових адміністрацій, а також тимчасових органів військового управління – оперативно-тактичних та оперативно-стратегічних угруповань військ; застосування імперативних методів управління; примусове використання та відчуження матеріальних ресурсів юридичних осіб для забезпечення заходів цього правового режиму.

Здійснено порівняльно-правову характеристику правових режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил в Україні. Встановлено, що за своїми ознаками такі режими належать до особливих адміністративно-правових режимів. Обґрунтовано законність та доцільність з початком російської збройної агресії проти України застосування особливого адміністративно-правового режиму воєнного стану, оскільки передбачені ним спеціальні заходи дозволяли забезпечити захист національних інтересів від зовнішніх загроз військового характеру що мали місце на той час.

Встановлено, що адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану сприяє досягненню необхідних результатів його запровадження.

Запропоновано авторське визначення адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану як врегульовану нормами адміністративного права діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади щодо правового регулювання, реалізації, охорони і захисту суспільних відносин в умовах воєнного стану, захисту прав і свобод людини, оборони держави у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності і територіальній цілісності України.

Визначено структуру адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, основними елементами якої є: об'єкт адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану – суспільні відносини в умовах правового режиму воєнного стану; суб'єкт (суб'єкти) адміністративно-правового забезпечення – суб'єкти публічного управління, які наділені повноваженнями щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану; норми адміністративного права (адміністративно-правові норми) – за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове регулювання суспільних відносин в умовах правового режиму воєнного стану; адміністративно-правові відносини – взаємозв'язки та відносини між публічними суб'єктами, а також між ними та приватними особами, що виникають, існують та припиняються у процесі реалізації публічними суб'єктами, визначених адміністративно-правовими нормами повноважень, які спрямовані на врегулювання суспільних відносин в умовах правового режиму воєнного стану; гарантії – заходи, засоби, форми та методи, за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану.

Встановлено, що адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану (як елемент адміністративно-правового забезпечення) – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини, що виникають в умовах правового режиму воєнного стану, з метою їх регулювання та реалізації, що здійснюється суб'єктами забезпечення.

Визначено систему військово-адміністративних актів, за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного

стану. Встановлено, що за допомогою законів здійснюється загальне правове регулювання суспільних відносин в умовах правового режиму воєнного стану. Підзаконні нормативно-правові акти забезпечують безпосередню реалізацію, визначених у законах заходів цього правового режиму. Акцентовано увагу, що накази та розпорядження військового командування та військових адміністрацій, як спеціальних суб'єктів забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану, відіграють ключову роль та займають важливе місце в системі нормативно-правових актів, що забезпечують адміністративно-правове регулювання суспільних відносин в умовах правового режиму воєнного стану.

Сформовано авторську позицію про систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, яку складають уповноважені органи публічної влади, що за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур здійснюють регулювання, охорону і захист суспільних відносин з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини. Здійснено класифікацію цих суб'єктів за: критеріями компетенції (загальної та спеціальної); дією у часі (постійно діючі, тимчасові); дією у просторі (на всій території України, на окремих її частинах). Особливістю системи суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є створення нових, тимчасових суб'єктів публічного управління, на яких покладається завдання безпосереднього виконання заходів цього правового режиму на територіях, де введено воєнний стан. До таких суб'єктів публічного управління відносяться військові адміністрації, а також тимчасові органи військового управління: оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні угруповання військ, які здійснюють заходи правового режиму воєнного стану на територіях, де ведуться бойові дії.

Встановлено, що реалізація повноважень суб'єктами адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану здійснюється за допомогою правових інструментів. Інструменти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану – це передбачена нормами адміністративного права система адміністративно-правових засобів, заходів,

способів, що застосовуються суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану в межах своїх повноважень з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини. До основних інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану належать: нормативно-правові акти; плани та фактичні дії.

Встановлено, що поряд з основним призначенням нормативно-правових актів з регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану, вони виступають інструментом наділення суб'єктів забезпечення цього правового режиму повноваженнями на здійснення спеціальних заходів, які реалізуються через вчинення ними фактичних дій. Акцентовано увагу на особливостях застосування такого інструменту як план. Визначено, що особливість останнього полягає в об'єднанні у його змісті та структурі всіх інших інструментів адміністративно-правового забезпечення. Системний підхід до застосування планів забезпечує координацію дій суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану щодо порядку здійснення та виконання заходів цього правового режиму.

Проведено аналіз адміністративно-правового забезпечення особливих правових режимів в зарубіжних країнах, зокрема у Сполучених Штатах Америки, Французькій Республіці, Федеративній Республіці Німеччині. Зроблено висновок, що незважаючи на різні правові системи та форми державного устрою, зарубіжні демократичні країни, під час застосування такого правового інструменту як адміністративно-правові режими, дотримуються єдиних принципів демократії та прав людини. Встановлено, що досліджені нами правові режими у зарубіжних країнах є особливими, оскільки їм притаманні наступні ознаки: їх правове регулювання здійснюється спеціальним законодавством; нормативно закріплено особливий порядок їх запровадження та закінчення; суб'єктів забезпечення цих режимів наділено спеціальними повноваженнями; можливе обмеження деяких прав і свобод людини. Досвід адміністративно-правового забезпечення особливих правових режимів Франції та Німеччини дав змогу обґрунтувати необхідність удосконалення адміністративно-правового забезпечення правового режиму

воєнного стану в Україні. Зокрема, пропонується внесення змін до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” в частині наділення Президента України повноваженнями на одноосібне прийняття рішення щодо продовження правового режиму за виняткових обставин, а саме, у випадках, коли Верховна Рада України, з причин викликаних збройною агресією, не може здійснювати свої повноваження.

Встановлено, що на цей час існують проблемні питання в адміністративно-правовому забезпеченні діяльності суб’єктів публічного управління у сфері забезпечення правового режиму воєнного стану. Зокрема, це стосується діяльності військового командування та військових адміністрацій, що полягає в недостатньому правовому регулюванні реалізації ними своїх повноважень з запровадження та здійснення заходів цього правового режиму. З метою вирішення зазначених питань, зокрема деталізації та підвищення ефективності діяльності спеціальних суб’єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, запропоновано проєкт Типового плану запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правове регулювання, воєнний стан, державне управління, збройний конфлікт, Збройні Сили України, національна безпека, оборона, особливі адміністративно-правові режими, особливий період, права і свободи людини і громадянина, правовий режим воєнного стану, публічне управління, суб’єкти адміністративно-правового забезпечення.

SUMMARY

Stupak D. Administrative and legal support of the legal regime of martial law. – *Qualifying scientific work on manuscript rights.*

The dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, Specialty 081 - Law. – National University of Defense of Ukraine, Kyiv, 2024.

The dissertation is devoted to the solution of individual theoretical and practical issues of the general problems of administrative and legal support of the legal regime of martial law. Proposals were developed and recommendations were made to improve the activities of public administration subjects under the conditions of the legal regime of martial law.

The theoretical and methodological principles of regulation of special administrative and legal regimes in Ukraine are investigated in the dissertation. Based on the results of the study, it was determined that the studied regimes are an administrative and legal tool, with the help of which the legislator forms an effective mechanism for identifying, preventing, and neutralizing real and potential internal and external threats to national security, human rights and freedoms, and the rights and interests of legal entities. The author's definition of a special administrative-legal regime is proposed as a special order of legal regulation established by special administrative-legal norms, which is introduced for the purpose of preventing or eliminating threats to national interests and national security, with the provision of the necessary powers for the implementation of special measures to the subjects of the special legal regime, with the possibility of limiting the rights and freedoms of a person and a citizen, legal interests of legal entities. Characteristic features of such regimes are singled out: their regulation by special legislation; a special procedure for the introduction and termination of a special administrative-legal regime; providing subjects with special legal regimes of powers necessary to eliminate emerging threats; legislative definition of special measures that can be introduced, etc.

The introduction of the legal regime of martial law, as one of the special administrative-legal regimes implemented in cases of threats to state independence and territorial integrity caused by factors of a military nature, is studied. The legal regime of martial law is proposed to be understood as a special order of legal regulation of social relations established by administrative and legal norms, which is introduced with the aim of ensuring national security and defense, eliminating threats to sovereignty, territorial integrity, state independence, repelling armed aggression, with the provision to the relevant state authorities, additional powers to the military command regarding

the introduction and implementation of measures of the legal regime of martial law, with the possibility of limiting the rights and freedoms of people and citizens, legal interests of legal entities.

The specific features of the legal regime of martial law, which distinguish it from other special legal regimes, include: the granting of additional powers to the subjects of the provision of this legal regime; the possibility of forming new temporary state bodies - military administrations, as well as temporary military management bodies - operational-tactical and operational-strategic groups of forces; application of imperative management methods; forced use and alienation of material resources of legal entities to ensure measures of this legal regime.

A comparative legal characterization of the legal regimes of the anti-terrorist operation and the operation of the United Forces in Ukraine was carried out. It has been established that, by their characteristics, such regimes belong to special administrative-legal regimes. The legality and expediency of applying a special administrative-legal regime of martial law with the beginning of the Russian armed aggression against Ukraine is substantiated, since the special measures provided for by it allowed to ensure the protection of national interests from external threats of a military nature that occurred at that time.

It has been established that the administrative and legal provision of the legal regime of martial law contributes to the achievement of the necessary results of its introduction. The author's definition of the administrative-legal provision of the legal regime of martial law is proposed as the activity of authorized subjects of public power regulated by the norms of administrative law regarding legal regulation, implementation, protection and protection of social relations in conditions of martial law, protection of human rights and freedoms, and defense of the state in the event of armed conflict, aggression or threat of attack, danger to the state independence and territorial integrity of Ukraine.

The structure of administrative and legal support of the legal regime of martial law is defined, the main elements of which are: the object of administrative and legal support of the legal regime of martial law – social relations under the conditions of the

legal regime of martial law; subject (subjects) of administrative and legal support - subjects of public administration, which are empowered to introduce and implement measures of the legal regime of martial law; norms of administrative law (administrative-legal norms) - with the help of which the administrative-legal regulation of social relations is carried out under the conditions of the legal regime of martial law; administrative-legal relations – interconnections and relations between public entities, as well as between them and private individuals, arising, existing and terminating in the process of implementation by public entities of powers defined by administrative-legal norms, which are aimed at regulating public relations under the legal regime of martial law; guarantees - measures, means, forms and methods by means of which administrative and legal support of the legal regime of martial law is carried out.

It was established that the administrative-legal regulation of the legal regime of martial law (as an element of administrative-legal support) is a purposeful influence of the norms of administrative law on social relations arising under the conditions of the legal regime of martial law, with the aim of their regulation and implementation, which is carried out by sub objects of provision.

A system of military-administrative acts is defined, with the help of which the administrative-legal regulation of the legal regime of martial law is carried out. It is established that with the help of laws general legal regulation of social relations is carried out under the conditions of the legal regime of martial law. Bylaws ensure the direct implementation of the measures of this legal regime defined in the laws.

It is emphasized that the orders and orders of the military command and military administrations, as special subjects of ensuring the administrative and legal regime of martial law, play a key role and occupy an important place in the system of regulatory and legal acts that ensure the administrative and legal regulation of social relations in the conditions the legal regime of martial law.

The author's position has been formed on the system of subjects of administrative-legal support of the legal regime of martial law, which is composed of authorized public authorities that, with the help of administrative-legal means, methods and procedures, regulate, protect and protect social relations in order to ensure national

security and defense state, protection of human rights and freedoms. The classification of these subjects was carried out according to: criteria of competence (general and special); action in time (permanent, temporary); action in space (over the entire territory of Ukraine, in its separate parts). A feature of the system of subjects of administrative and legal support of the legal regime of martial law is the creation of new, temporary subjects of public administration, which are entrusted with the task of directly implementing the measures of this legal regime in the territories where martial law has been imposed. Such subjects of public administration include military administrations, as well as temporary bodies of military administration: operational-strategic and operational-tactical groups of forces that carry out measures of the legal regime of martial law in the territories where hostilities are conducted.

It was established that the exercise of powers by subjects of administrative and legal support of the legal regime of martial law is carried out with the help of legal instruments. Legal instruments are administrative and legal means, measures, and methods provided for by the norms of administrative law, which are used by subjects of ensuring the legal regime of martial law within the limits of their powers in order to ensure national security and defense of the state, protection of human rights and freedoms. The main instruments of administrative and legal support of the legal regime of martial law include: regulatory and legal acts; plans and actual actions.

It has been established that along with the main purpose of normative legal acts regarding the regulation of social relations in the conditions of martial law, they act as a tool for empowering the subjects of ensuring the legal regime of martial law with the authority to implement special measures, which are implemented through their actual actions. Attention is focused on the features of using such a tool as a plan. It was determined that the peculiarity of the latter lies in the unification in its content and structure of all other instruments of administrative and legal support. A systematic approach to the application of plans ensures the coordination of the actions of the subjects of ensuring the legal regime of martial law regarding the order of implementation and implementation of the measures of this legal regime.

An analysis of the administrative and legal provision of special legal regimes in foreign countries, in particular in the United States of America, the French Republic, and the Federal Republic of Germany, was carried out. It was concluded that despite different legal systems and forms of government, foreign democratic countries, when applying such a legal instrument as administrative-legal regimes, adhere to the single principles of democracy and human rights. It has been established that the legal regimes in foreign countries that we have studied are special, as they have the following characteristics: their legal regulation is carried out by special legislation; a special procedure for their introduction and termination is legally established; entities providing these regimes are granted special powers; possible restriction of some human rights and freedoms. The experience of administrative and legal support of the special legal regimes of France and Germany made it possible to justify the need to improve the administrative and legal support of the legal regime of martial law in Ukraine. In particular, it is proposed to amend the Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law” in terms of granting the President of Ukraine the authority to unilaterally make a decision on the extension of the legal regime under exceptional circumstances, namely, in cases where the Verkhovna Rada of Ukraine, due to reasons caused by armed aggression, does not can exercise its powers.

It has been established that currently there are problematic issues in the administrative and legal support of activities of public administration entities in the sphere of ensuring the legal regime of martial law.

In particular, this concerns the activities of the military command and military administrations, which consists in insufficient legal regulation of their exercise of their powers to introduce and implement measures of this legal regime. In order to solve the mentioned issues, in particular detailing and improving the efficiency of the activities of special subjects of ensuring the legal regime of martial law, a project of the Model Plan for the introduction and implementation of measures of the legal regime of martial law has been proposed.

Key words: administrative and legal support, administrative and legal regulation, martial law, state administration, armed conflict, Armed Forces of Ukraine, national

security, defense, special administrative and legal regimes, special period, human and citizen rights and freedoms, military legal regime state, public administration, subjects of administrative and legal support.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ступак Д.Б. Теоретико-правові засади адміністративно-правового режиму воєнного стану в Україні // Актуальні проблеми розвитку сучасного адміністративного права та адміністративного процесу в Україні: монографія / кол. авт.; за заг. ред. О.П. Орлюк, П.В. Діхтієвського. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка; Навчально-науковий інститут права. 2022. С. 906 – 941.

2. Ступак Д.Б. Поняття та ознаки особливих адміністративно-правових режимів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Військово-спеціальні науки.* 2022. №1. С. 69 – 72.

3. Пашинський В.Й. Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Військово-спеціальні науки.* 2023. № 1. С. 37-40.

4. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Система законодавства з регулювання адміністративно-правового режиму воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Юридичні науки.* 2023. № 9. С. 32-40.

5. Ступак Д.Б., Пашинський В.Й. Особливі адміністративно-правові режими в зарубіжних країнах: досвід Сполучених Штатів Америки та Франції. *Академічні візії.* 2023. № 25. DOI: doi.org/10.5281/zenodo.10399820.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Ступак Д.Б. Антитерористична операція як особливий правовий режим. *Актуальні проблеми правового регулювання діяльності сектору безпеки і оборони: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 30 жовт. 2019 р.).* Київ: НУОУ, 2019. С. 185–188.

7. Ступак Д.Б. Теоретико-правові проблеми правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду*: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 27 бер. 2020 р.). Київ: НУОУ, 2020. С. 184–187.

8. Ступак Д.Б. Обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21 квіт. 2020 р.). Київ: УДФСУ, 2020. С. 212-216

9. Ступак Д.Б. Правоохоронні функції Збройних Сил України під час дії правового режиму воєнного стану. *Правове забезпечення правоохоронної діяльності у сфері оборони України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21 серп. 2020 р.). Київ: НАПН, 2020. С. 105-108.

10. Ступак Д.Б. Актуальні проблеми реалізації військовим командуванням своїх повноважень із запровадження та забезпечення правового режиму воєнного стану. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 5 лист. 2020 р.). Київ: НУОУ, 2020. С. 259-261.

11. Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє*: матеріали міжн.наук.-практ. конф. (Київ, 27 лист. 2020 р.). Київ: ВІКНУ, 2020. С. 77.

12. Ступак Д.Б. Гібридна агресія як підстава запровадження заходів правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду*: матеріали міжнар.наук.-практ. конф. (Київ, 31 бер. 2021 р.). Київ: НУОУ, 2021. С. 340–343.

13. Ступак Д.Б. Порівняльний аналіз адміністративно-правових режимів антитерористичної операції та воєнного стану. *Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 23 квіт. 2021 р.). Київ: НАПН, 2021. С. 303–307.

14. Ступак Д.Б. Антитерористична операція та операція Об'єднаних сил як особливі адміністративно-правові режими. *Актуальні проблеми правового*

регулювання діяльності сектору безпеки і оборони: матеріали наук.-практ. семінару. (Київ, 03 грудн. 2021 р.). Київ: НУОУ, 2021. С. 78–84.

15. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Підготовка військових фахівців як складова адміністративно-правового забезпечення оборони України. *Актуальні проблеми правового регулювання відсічі збройної агресії Російської Федерації: матеріали наук.-практ. семінару. (Київ, 10 жовтн. 2022 р.). Київ: НУОУ. 2022. С. 145–150.*

16. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення запровадження особливих правових режимів у Франції. *Актуальні проблеми правового регулювання сектору безпеки і оборони України. Київ: НУОУ 2023. С. 215–218.*

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації:

17. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Правове регулювання діяльності Збройних Сил України. *Військове право України: підручник / кол. авт.; за заг. ред. А. М. Колодія, О. В. Кривенка, В. Й. Пашинського. Київ: НУОУ, 2019. С. 100-105.*

18. Кривенко О.В., Ступак Д.Б. Правовий режим воєнного стану. *Військове право України: підручник / кол. авт.; за заг. ред. А. М. Колодія, О. В. Кривенка, В. Й. Пашинського. Київ: НУОУ, 2019. С. 129-136.*

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	26
1.1 Теоретико-правові засади особливих адміністративно-правових режимів в Україні.....	26
1.2 Поняття та загальна характеристика правового режиму воєнного стану в Україні.....	36
1.3 Порівняльно-правова характеристика правових режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил.....	53
1.4 Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення особливих правових режимів.....	63
Висновки до розділу 1	80
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	85
2.1 Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні.....	85
2.2 Адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану в Україні.....	97
2.3 Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні.....	118
2.4 Інструменти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в умовах російської військової агресії.....	142
Висновки до розділу 2	162
ВИСНОВКИ	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	174
ДОДАТКИ	202

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження

Сучасний стан воєнно-політичної обстановки у світі та неузгодженості в соціально-економічних відносинах все більше спонукають окремі країни до вирішення міждержавних протиріч за допомогою зброї. Наслідком зазначеного стану справ наразі є зростання кількості збройних конфліктів, а також удосконалення способів і методів їх ведення. У зв'язку з цим, військово-політичне керівництво ряду країн вживає заходи щодо адаптації національного законодавства в сфері оборони до сучасних нестабільних умов міждержавного співіснування з метою забезпечення можливостей швидкого реагування на зовнішні та внутрішні загрози надзвичайного характеру.

Так, у зв'язку з початком російської збройної агресії, яка переросла в широкомасштабну окупацію частини території України, з метою захисту її суверенітету та територіальної цілісності, було запроваджено адміністративно-правовий режим воєнного стану. Механізми та спеціальні правові засоби зазначеного режиму в умовах збройного конфлікту дозволяють суб'єктам публічного управління більш ефективно діяти в умовах наявних загроз. Однак результативність таких дій щодо реалізації заходів правового режиму воєнного стану та досягнення мети його запровадження наразі неможливе без належного рівня адміністративно-правового забезпечення. Саме цим, в даних умовах, підтверджується необхідність подальшої реалізації в нашій державі процесів удосконалення адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в рамках проведення загальної оборонної реформи.

Актуальність дослідження питання удосконалення адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану обумовлена не лише здійсненням відкритої російської збройної агресією проти України, але й фактом застосування агресором гібридних методів ведення війни, що постійно вносить корективи до процесів підвищення ефективності діяльності суб'єктів забезпечення цього режиму та реалізації його заходів. З огляду на це, реалізація державою завдань з відвернення військової загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки та

оборони стає основним пріоритетом. Наразі проблемам адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану не приділено належної уваги з боку науковців. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення зазначеного адміністративно-правового режиму в умовах російської збройної агресії розглянуті недостатньо.

Це, в свою чергу, вимагає підвищеної уваги з боку наукової спільноти щодо дослідження теоретико-правових та практичних питань адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану з метою розробки теоретичних та практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення готовності держави до відсічі збройної агресії.

Досвід запровадження правового режиму воєнного стану в Україні показав наявність в адміністративно-правовому забезпеченні виконання приписів Закону України “Про правовий режим воєнного стану” ряду проблем, основною з яких є недостатній рівень нормативно-правового регулювання діяльності суб’єктів забезпечення цього адміністративно-правового режиму, зокрема реалізації ними своїх повноважень з виконання заходів правового режиму воєнного стану та взаємодії.

Зазначене вище зумовлює необхідність аналізу доктринальних підходів за проблематикою, норм та приписів національного та зарубіжного законодавства щодо запровадження правового режиму воєнного стану та розроблення пропозицій і рекомендацій по удосконаленню адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в нашій державі.

У вітчизняній адміністративно-правовій науці безпосередньо питання національної безпеки та оборони, зокрема сутності, особливостей застосування та способів удосконалення правового режиму воєнного стану розглядали В.Й. Пашинський, О.Ф. Кобзар, В.О. Голуб, С.О. Кузніченко, В.А. Тимошенко, О.П. Котлярєнко, І.Є Підберезних, М.М. Прохорєнко, В.В. Сокурєнко, В.В. Колюх, Р.В. Шаповал, В.В. Топольницький, Н.Ю. Цибульник, Т.Г. Корж-Ікаєва та ін.. Дослідження проблем реалізації надзвичайних правових режимів здійснювалось такими вченими як Д.О. Кузьменко, О.В. Маковська, В.Я. Настюк, В.В. Бєлєвцева, В.В., Маліков, О.М. Буханєвич, А.М. Мерник, Н.В. Ковалєнко, С.К. Могіл, А.С. Славко та ін. Дослідження

адміністративно-правового забезпечення та регулювання різних сфер суспільних відносин, в тому числі в сфері оборони досліджували В.В. Шульгін, М.І Карпенко, В.С. Сірко, З.Б. Пелех, Є.А. Кобрусєва, В.П. Бойко, І.Є. Підберезних, О.В. Брусакова, О.Л. Стасюк, О.І. Косілова, О.В. Надьон та ін.

Однак, незважаючи наявність значної кількості досліджень за визначеною проблематикою, науковцями не були в повній мірі досліджено питання адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, що підтверджує актуальність обраної теми, враховуючи її теоретичну та практичну значимість з огляду на необхідність протидії широкомасштабній російській агресії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Обрана тема дисертаційного дослідження: спрямована на виконання основних положень Закону України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” від 11.08.2001 № 2623-III та Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020; належить до пріоритетних відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, на період до 2023 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 № 942; узгоджується із п.п. 2 та 3 підрозділу “Правове забезпечення у сфері національної безпеки та оборони” Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021 – 2025 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 № 12-21; відповідає основним напрямкам наукових досліджень Національного університету оборони України, затверджених наказом Міністерства оборони України від 15.02.2019 № 65.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету оборони України (протокол № 11 від 26.10.2020, уточнена протоколом № 9 від 21.08.2023). Дисертаційне дослідження виконано в межах плану наукової і науково-технічної діяльності Національного університету оборони України, науково-дослідної роботи “Способи та форми реалізації законодавства у секторі оборони України. Ефективність процесу реалізації законодавства у сфері оборони України та шляхи її

підвищення” (шифр “Реалізація”, державний реєстраційний номер 0119U002609).

Мета і завдання дослідження. Метою наукової роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, практичної діяльності органів публічної влади та військового командування щодо запровадження правового режиму воєнного стану в Україні, вивчення та аналіз національного досвіду та досвіду зарубіжних країн щодо такого запровадження, розроблення на цій основі пропозицій і рекомендацій стосовно вдосконалення досліджуваного режиму.

Для досягнення поставленої мети були вирішені такі наукові дослідницькі **завдання:**

проаналізовано сучасні теоретико-правові підходи до поняття і змісту особливих адміністративно-правових режимів;

розкрито сутність та окреслено характерні ознаки адміністративно-правового режиму воєнного стану і його особливості;

досліджено застосування особливих адміністративно-правових режимів в Україні в умовах російської збройної агресії;

проаналізувано зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення особливих правових режимів;

розкрито поняття і характерні ознаки адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні;

проаналізувано стан адміністративно-правового регулювання правового режиму воєнного стану;

досліджено адміністративно-правовий статус та систему суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану;

досліджено інструментарій адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану;

розроблено пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини в умовах правового режиму воєнного стану.

Предмет дослідження – адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану.

Методи дослідження. В ході наукового дослідження використано комплексний підхід та сукупність філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, що дало змогу дослідити проблеми адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану і вирішити поставлені завдання відповідно до мети дослідження.

Такі загальнонаукові методи дослідження, як аналіз та синтез, стали основними інструментами у межах всієї наукової роботи з дослідження наукових поглядів у сфері адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану.

Використання діалектичного методу в поєднанні з методами аналізу та синтезу дало змогу визначити: теоретико-правові особливості адміністративно-правових режимів (п. 1.1); місце і роль правового режиму воєнного стану в системі особливих адміністративно-правових режимів (п. 1.2); правову природу адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні (п. 2.1). Застосування системного та порівняльно-правового методів дало змогу дослідити систему нормативно-правових актів, що регулюють адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану, та виокремити інструменти, за допомогою яких запроваджують і здійснюють заходи цього правового режиму (п. 2.2, 2.4). Компаративістський метод був застосований для дослідження та порівняння особливих адміністративно-правових режимів антитерористичної операції, операції Об'єднаних сил, а також адміністративно-правового забезпечення особливих адміністративно-правових режимів у зарубіжних країнах (п. 1.3, 1.4). Використання методів системного та структурно-функціонального аналізу дозволило вивчити систему суб'єктів забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану і їх повноваження в умовах запровадження цього правового режиму в Україні (п. 2.3).

Нормативною основою дослідження є: Конституція України, закони України “Про національну безпеку України”, “Про оборону України”, “Про Збройні Сили

України”, “Про правовий режим воєнного стану”; положення Стратегії національної безпеки України, схваленої Указом Президента України 14.09.2020 №392/2020; нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади України, військового командування, військових адміністрацій; законодавство зарубіжних держав у досліджуваній сфері.

Емпіричною основою дослідження стали узагальнення практичної діяльності суб’єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану (органів публічного управління, військового командування), статистичні дані офіційних електронних вебсайтів суб’єктів публічного управління в Україні та інших країнах, вітчизняні дослідження та довідкові видання у досліджуваній сфері.

Наукова новизна. Дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці науковим дослідженням теоретичних і практичних проблем адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану.

Основними положеннями, що зумовлюють наукову новизну та винесені на захист, є такі:

вперше:

обґрунтовано положення, що адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану слід розглядати як врегульовану нормами адміністративного права діяльність уповноважених суб’єктів публічної влади щодо правового регулювання, реалізації, охорони і захисту суспільних відносин в умовах воєнного стану, захисту прав і свобод людини, оборони держави у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності і територіальній цілісності України. Сутність такого забезпечення полягає в регулюванні, реалізації, охороні і захисті суспільних відносин в умовах воєнного стану за допомогою спеціальних правових механізмів;

досліджено систему інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, яку складають: нормативно-правові акти; плани та фактичні дії. Сформульовано авторське визначення поняття “інструменти адміністративно-правового забезпечення правового режиму

воєнного стану” як передбаченої нормами адміністративного права системи адміністративно-правових засобів, заходів, способів, що застосовуються суб’єктами забезпечення правового режиму воєнного стану в межах своїх повноважень з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини;

обґрунтовано необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану суб’єктами безпосереднього їх виконання на рівні поточного планування, а саме військовим командуванням та військовими адміністраціями, розроблено та запропоновано проєкт документа – Типового плану запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану на цьому рівні;

удосконалено:

поняття адміністративно-правового регулювання правового режиму воєнного стану;

поняття і систему суб’єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану;

порядок продовження дії правового режиму воєнного стану через внесення змін до ст. 7 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, шляхом доповнення частиною третьою такого змісту: “3. У випадку неможливості проведення пленарного засідання Верховною Радою України або відсутності більшості голосів народних депутатів від конституційного складу з причин, пов’язаних з наслідками збройного конфлікту, воєнний стан на всій території України або на окремих її місцевостях продовжується Указом Президента України про продовження воєнного стану без затвердження Верховною Радою України”;

набули подальшого розвитку:

дослідження повноважень суб’єктів забезпечення правового режиму воєнного стану;

дослідження системи нормативно-правових актів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану;

дослідження адміністративно-правового забезпечення особливих правових режимів країн світу.

Практичне значення одержаних наукових результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації положення і висновки впроваджені та можуть бути використані:

у нормотворчій діяльності – для розроблення пропозицій щодо внесення змін до законодавчих актів з питань правового режиму воєнного стану, підзаконних нормативно-правових актів з питань забезпечення державної безпеки та оборони держави (довідка Центрального юридичного управління Генерального штабу Збройних Сил України про впровадження результатів дисертаційної роботи від 26.12.2023 № 316/5373; довідка Головного управління Національної гвардії України про впровадження результатів дисертаційної роботи від 11.12.2023 № 27/12/-15337/02);

правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану;

в освітній діяльності – в освітньому процесі під час підготовки фахівців у галузі знань 08 “Право”, зокрема в ході викладання навчальних дисциплін “Військова адміністрація”, “Правова робота у Збройних Силах України” (акт впровадження Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 15.12.2023, акт впровадження Київського інституту Національної гвардії України від 16.12.2023).

Особистий внесок здобувача. Дисертацію виконано здобувачем самостійно. Отримані теоретичні положення та сформульовані на їх основі пропозиції і рекомендації одержані автором особисто.

Результати дисертації апробовано під час міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, круглих столів і семінарів у закладах вищої освіти України, а саме: “Актуальні проблеми правового регулювання діяльності сектору безпеки і оборони” (Київ, 30 жовт. 2019 р.), “Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду” (Київ, 27 берез. 2020 р.), “Правове забезпечення правоохоронної діяльності у сфері оборони України” (Київ, 21 серп. 2020 р.),

“Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства” (Київ, 21 квіт. 2020 р.), “Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах” (Київ, 5 листоп. 2020 р.), “Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє” (Київ, 27 листоп. 2020 р.), “Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду” (Київ, 31 берез. 2021 р.), “Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення ” (Київ, 23 квіт. 2021 р.), “Актуальні проблеми правового регулювання діяльності сектору безпеки і оборони” (Київ, 03 груд. 2021 р.), “Актуальні проблеми правового регулювання відсічі збройної агресії Російської Федерації” (Київ, 10 жовт. 2022 р.), “Актуальні проблеми правового регулювання сектору безпеки і оборони України” (15 листоп. 2023 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображено у 5 наукових працях: одноосібному розділі колективної монографії видання іноземної держави і 4 наукових статтях у наукових виданнях України (категорія Б), визнаних фаховими з юридичних наук, а також 11 тезах наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація містить вступ, два розділи, висновки, три додатки, список використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 230 сторінок, 29 сторінок Додатків, 28 сторінок списку використаних джерел в кількості 219 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

1.1. Теоретико-правові засади особливих адміністративно-правових режимів в Україні

Сучасний стан воєнно-політичних відносин у світі, зокрема, російська збройна агресія, що трансформувалася в широкомасштабну війну проти України, потребує від органів публічної влади удосконалення підходів до розв'язання проблем правового регулювання суспільних відносин в кризових ситуаціях, з метою їх уникнення чи мінімізації, а також подолання наслідків. Саме за допомогою введення особливих правових режимів, органи публічної влади реагують на суттєві порушення суспільних відносин, здійснюють їх відновлення, а також забезпечують законність, правопорядок, відвернення загроз техногенного, природного або військового характеру які загрожують національній безпеці, публічним інтересам, правам і свободам громадян України. З огляду на велику значущість такого правового засобу як особливий правовий режим, виникає необхідність дослідження цієї правової категорії. У сфері національної безпеки та оборони особливі правові режими визначаємо як основний інструмент захисту інтересів людини, суспільства і держави від всіх видів зовнішніх та внутрішніх загроз. Незважаючи на те, що категорія “особливий правовий режим” часто використовується як у нормативно-правових актах, так і науковій літературі, серед науковців на цей час відсутні єдині підходи до розуміння цього поняття та його ознак.

Різні аспекти теоретико-правової конструкції особливих режимів досліджено у працях таких науковців як О.М. Буханевич, С.Т. Гончарук, С.О. Кузніченко, С.О. Магда, А.М. Мерник, Т.П. Мінка, В.Я. Настюк, О.О. Петришин, А.С. Славко, І.О. Соколова, та ін. Проте у сучасній правовій науці залишається недостатньо вивченими передумови, процедура та наслідки

застосування органами публічної влади особливих адміністративно-правових режимів. Важливість дослідження порушеної проблематики пов'язано з питаннями забезпечення національної безпеки та національних інтересів, які опинилися під загрозою в результаті російської збройної агресії, а також демонстрації окремими сусідніми державами неоднозначної зовнішньої політики у відношенні подолання Україною загрози суверенітету та територіальній цілісності.

На нашу думку, дослідження поняття “особливий адміністративно-правий режим” як комплексної категорії, доцільно спочатку здійснювати через з'ясування базового поняття “правовий режим”. Оскільки зазначені категорії співвідносяться між собою як загальне і конкретне.

Поняття “правовий режим” використовується при регулюванні суспільних відносин в адміністративному, господарському, сімейному, земельному, фінансовому та інших галузях права. Нормативно-правова категорія “правовий режим” також наявна і в законодавстві України та поділяється на правові режими власності, державного кордону, воєнного та надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації [1] та ін. Проте, законодавцем, нормативно не закріплено визначення такого поняття. Аналіз наукових досліджень дає підстави дійти висновку, що серед науковців наразі немає єдиного погляду щодо визначення такої правової категорії як “правовий режим” [2, с. 69].

Так, на думку І.О. Соколової правовий режим це заснована на загальних засадах регулювання сукупність взаємопов'язаних між собою правових засобів, які забезпечують стійке нормативне впорядкування певної сфери суспільних відносин, виражають ступінь жорсткості юридичного регулювання, сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, припустимий рівень їх активності [3, с. 15–16].

У свою чергу, Т.П. Мінка розглядає правовий режим як правовий вплив на

суспільні відносини [4, с. 126]. А.С. Славко надає визначення правового режиму як сукупності правових засобів, за допомогою яких специфічно (відмінно від загального правила) у комплексі врегульовано чітко окреслену в часі/просторі/за колом осіб сферу суспільних відносин [5, с. 6]. Однак, незважаючи на різноманітність наукових підходів до тлумачення правової категорії “правовий режим”, в яких прослідковуються використання однорідних базових елементів, можна стверджувати, що під “правовим режимом” слід розуміти особливий правовий порядок, встановлений для певних сфер суспільних відносин чи суспільства в цілому (прикордонний режим, митний режим, режим у місцях позбавлення волі, правовий режим земель і майна, режим законності тощо) [6, с. 44].

Слід погодитися з позицією широкого кола науковців відносно того, що окреме місце в системі правових режимів займають особливі правові режими. По-перше, їх особливість полягає в тому, що майже вся сукупність таких режимів належить до сфери забезпечення безпеки населення, національної безпеки та національних інтересів. По-друге, з метою досягнення цілей їх реалізації, використовуються такі специфічні юридичні інструменти як надання виключних повноважень органам публічної влади, можливість обмеження прав і свобод людини і громадянина та ін. Саме особливості правового інструментарію характеризують особливі правові режими, які відносяться до сфери адміністративного права. Адже, досягнення цілей запровадження особливих режимів здійснюється за допомогою формування спеціальної системи публічного управління, в якій домінуючими методами регулювання є: заборони, розпорядження та загальнообов’язкові приписи.

У дослідженнях науковців зазначені вище режими дістали назву “надзвичайні”, “екстремальні”, “жорсткі”, “спеціальні”, “виключні”, “екстраординарні”, “функціональні”. Різноманітність підходів пояснюється

“прив’язуванням” найменування поняття до розуміння умов застосування (ведення) правового режиму [7, с. 23].

Зокрема, С.Т. Гончарук під спеціальними адміністративними режимами розуміє сукупність спеціальних правил, установлених адміністративно-правовими нормами для регулювання відповідних суспільних відносин в окремих управлінських сферах, у межах певних територій, щодо окремих громадян чи інших суб’єктів управлінських стосунків щодо певних видів діяльності тощо [8, с. 56].

Дещо іншої думки дотримується С.О. Кузніченко, який вбачає в надзвичайних адміністративно-правових режимах систему погоджених правових норм (елементів правового інституту), що визначають: фактичні підстави введення (фактор небезпеки і кількісні та якісні показники його впливу на суспільство); державний орган (органи), що уповноважений вводити режим; процедуру введення, продовження дії, скасування та зміни режиму; часові та територіальні межі; зміни у компетенції державних органів, що залучаються для забезпечення режиму; створення тимчасових режимних органів (за необхідності); вичерпний перелік правообмежень громадян і покладання на них додаткових обов’язків; детально регламентований порядок діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій; наведений вичерпний перелік надзвичайних заходів, що застосовуються в умовах введення надзвичайного адміністративно-правового режиму [9, с. 267].

Безпосередньо саме поняття “надзвичайний правовий режим” згаданий вище науковець пропонує розуміти як закріплений нормами права режим діяльності органів державної влади, військового командування, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах глобальної небезпеки різної генези (збройна агресія чи загроза нападу; загроза державній незалежності або територіальній цілісності України, при спробі захоплення

державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства; надзвичайні ситуації техногенного чи природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю та здоров'ю громадян, яку не можна усунути без застосування надзвичайних заходів з боку держави), що введений відповідно до Конституції України, в рамках прийнятої процедури, на конкретно визначеній території або на всій території України, з метою надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та місцевому самоврядуванню згідно із законом повноважень, необхідних для локалізації та ліквідації загрози; забезпечення національної безпеки, життя і здоров'я громадян; нормального функціонування економіки, органів державної влади та місцевого самоврядування; захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження в здійсненні конституційних прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, із зазначенням строку дії цих обмежень [9, с. 271].

На думку С.О. Магди, надзвичайний адміністративно-правовий режим – це обмежені певними просторово-часовими рамками специфічні режими правового регулювання, які мають особливий порядок введення і пов'язані з особливостями управлінської діяльності та наявністю у відповідних суб'єктів їх здійснення особливих повноважень, застосуванням певних обмежень конституційних прав і свобод громадян та покладанням на них додаткових обов'язків, метою яких є відновлення та підтримання належного стану суспільних відносин, забезпечення безпеки суспільства в цілому та окремих громадян при наявності екстраординарних ситуацій соціально-політичного та природно-техногенного характеру [10, с. 8].

Також у правовій науці існують інші позиції стосовно характеристики досліджуваної нами категорії. Зокрема, особливий правовий режим розуміється як

форма державного управління, яка передбачає обмеження правосуб'єктності фізичних та юридичних осіб, яке вводиться в якості тимчасового заходу, що забезпечується засобами адміністративно-правового характеру, і спрямований на забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави [11, с. 71].

Надзвичайні адміністративно-правові режими характеризуються як спеціальні правові режими життєдіяльності населення, здійснення господарської діяльності і функціонування органів влади на території, де виникла надзвичайна ситуація. Головним в їх змісті є те, що вони істотно змінюють правовий статус суб'єктів управління цієї території, у деяких випадках – систему органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, встановлюють заходи, які застосовуються для врегулювання ситуації [12, с. 468].

Окремі вчені, відносячи особливі адміністративно-правові режими до категорії “функціональних” розуміють під такими режимами врегульований правом порядок певної діяльності, який має нормативний характер відносно державного управління, є загальнообов'язковим для всіх державних органів та членів суспільства і підлягає конкретизації й захисту у процесі його застосування [13, с. 48]. При цьому, необхідно наголосити, що правове регулювання такої діяльності суб'єктів забезпечення особливих адміністративно-правових режимів здійснюється саме нормами адміністративного права, як галузі права, що регулює сферу публічно управлінських відносин.

Отже, кожний особливий адміністративно-правовий режим становить самостійний правовий інститут з організаційними забезпечувальними елементами, що направлений на встановлення оптимальних, з позиції держави, відносин конкурентної галузі порівняно у вузькій, однак життєво важливій сфері, яка забезпечує безпеку особи, суспільства і держави [9, с. 12]], в тому числі в сфері оборони.

На основі розглянутих наукових підходів щодо розуміння поняття

особливого адміністративно-правового режиму можна сформулювати висновок про те, що різноманітність таких режимів у правовій науці обумовлена зосередженням уваги авторів на тих чи інших елементах у зв'язку з дослідженням цих понять в залежності від виду суспільних відносин що регулюються, характеру кризової ситуації, суб'єктного складу забезпечення реалізації режиму або інших факторів.

Важливе як теоретичне, так і практичне значення має визначення ознак особливих адміністративно-правових режимів. Оскільки саме їх розуміння суб'єктами забезпечення адміністративно-правового режиму дозволяє досягти мети запровадження таких режимів. Визначення таких ознак здійснимо на підставі аналізу окремих прикладів адміністративно-правової доктрини.

Зокрема, А.С. Славко, розглядаючи правові режими надзвичайного, воєнного стану та зон надзвичайної екологічної ситуації, до ознак надзвичайних режимів відносить: підстави введення в дію цих режимів; мету їх введення; носіїв правового режиму – суб'єктів владних повноважень щодо відвернення загроз територіальній цілісності, громадській безпеці, суверенітету і незалежності держави; заборони та зобов'язання, як панівні правові засоби забезпечення правового режиму; обмеження прав і свобод людини і громадянина [5, с. 10].

Деякі науковці ознаки адміністративно-правових режимів характеризують як: визначену спеціальними нормами права поведінку фізичних, посадових та юридичних осіб; вимушену докладну регламентацію діяльності державних органів та громадських об'єднань; тимчасове уведення деяких додаткових правил або вилучення із загальнообов'язкових правових норм певних приписів; встановлення особливого контролю за належним додержанням правопорядку у сфері дії спеціального режиму та уведення деяких обмежувальних заходів [13, с. 24].

Також, у юридичній науці при характеристиці екстремальних адміністративно-правових режимів (надзвичайного, воєнного стану та зон надзвичайної екологічної ситуації), до основних ознак цих режимів відносять: розбудову їх на загальних регулятивних підставах; наявність впливу правових засобів на порядок регулювання суспільних відносин; наявність надзвичайних ситуацій (впливу факторів глобальної загрози національній безпеці України); обмеження правового статусу особи; збільшення компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування (створення спеціальних режимних органів) [9, с. 49].

Різноманітність поглядів вчених на ознаки особливих адміністративно-правових режимів пояснюється відмінністю умов, за яких запроваджується той чи інший режим, зокрема: метою запровадження, видом кризової ситуації, суб'єктом забезпечення виконання заходів у межах конкретного режиму тощо.

Наразі, в Україні законодавчо закріплені наступні види особливих адміністративно-правових режимів: правовий режим надзвичайної екологічної ситуації; правовий режим надзвичайного стану; правовий режим воєнного стану. Ведення в дію усіх зазначених особливих адміністративно-правові режими регулюються спеціальним законодавством, а саме – законами України: “Про зону надзвичайної екологічної ситуації” [14], “Про правовий режим надзвичайного стану” [15], “Про правовий режим воєнного стану” [16]. Зазначені нормативно-правові акти визначають особливими запроваджені правові режими як особливі, а аналіз норм цих законів забезпечує можливість виокремити додаткові ознаки, характерні для кожного із особливих адміністративно-правових режимів.

Зокрема, спеціальним законодавством передбачено особливий порядок запровадження та закінчення зазначених вище правових режимів. Всі особливі правові режими вводяться відповідним указом Президента України, який

затверджується Верховною Радою України протягом двох днів з дня звернення за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України. Запровадження правових режимів надзвичайної екологічної ситуації та надзвичайного стану, в окремих випадках, може здійснюватися також за поданням Кабінету Міністрів України. Закінчення дії цих режимів відбувається у разі спливу строку на який їх було введено, а також достроково – відповідним Указом Президента України за наступної ініціативи:

- при надзвичайній екологічній ситуації – за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України або за поданням Кабінету Міністрів України;

- при запровадженні надзвичайного стану – за пропозицією Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим), в окремих випадках – за пропозицією Кабінету Міністрів України;

- при запровадженні воєнного стану – рішенням Президента України [14; 15; 16].

Усунення загроз національним інтересам, що стали підставою введення особливих адміністративно-правових режимів, здійснюється за рахунок наділення суб'єктів забезпечення цих режимів додатковими повноваженнями на запровадження передбачених спеціальним законодавством заходів.

Вищезазначені закони чітко окреслюють коло таких заходів, більшість з яких обмежують права і свободи людини та права юридичних осіб. Наприклад, Законом України “Про зону надзвичайної екологічної ситуації”, зокрема, передбачено встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження руху транспортних засобів та проведення їх огляду, відселення людей з місць небезпечних для їх проживання [14]. Законом України “Про правовий режим надзвичайного стану” визначено можливість заборони проведення масових

заходів, заборона страйків, примусове відчуження або вилучення майна у юридичних і фізичних осіб та інше [15]. Закон України “Про правовий режим воєнного стану” наділяє суб’єктів забезпечення цього режиму наступними повноваженнями: запровадження трудової повинності та комендантської години; заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання та інші заходи, що обмежують права і свободи людини та інтереси юридичних осіб [16].

Узагальнення наведених вище підходів науковців до розуміння правової категорії “особливий адміністративно-правовий режим” та її ознак, а також аналіз спеціального законодавства дає можливість виокремити базисні ознаки особливих адміністративно-правових режимів, незалежно від їх виду та умов запровадження, а також виокремити особливі адміністративно-правові режими із загального масиву зазначеного виду режимів.

Доцільно узагальнити, що основними характерними ознаками особливих адміністративно-правових режимів є: регулювання спеціальним законодавством; особливий порядок введення та закінчення; надання суб’єктам забезпечення особливого правового режиму повноважень, необхідних для усунення виниклих загроз; законодавче визначення спеціальних заходів, що можуть запроваджуватися; можливість тимчасового обмеження прав та свобод людини і громадянина та законних інтересів юридичних осіб.

Отже, особливі адміністративно-правові режими відіграють основну роль у відверненні загроз та усуненні наслідків техногенного, природного або військового характеру, які створюють ризики національній безпеці, посягають на національні інтереси, права і свободи громадян України. Досягнення мети запровадження особливих правових режимів здійснюється завдяки використанню особливих юридичних інструментів та за допомогою адміністративно-правових норм.

Під особливим адміністративно-правовим режимом слід розуміти встановлений спеціальними адміністративно-правовими нормами особливий порядок правового регулювання, який запроваджується з метою запобігання або усунення загроз національним інтересам та національній безпеці з наданням суб'єктам забезпечення особливого правового режиму необхідних повноважень на запровадження спеціальних заходів, з можливістю обмеження прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб

1.2. Поняття та загальна характеристика правового режиму воєнного стану в Україні

Після початку широкомасштабної російської збройної агресії в Україні було запроваджено особливий адміністративно-правовий режим воєнного стану як єдиний юридичний засіб у державі, за допомогою якого створюються умови для відсічі збройної агресії, усунення загроз небезпеки державній незалежності та територіальній цілісності. Розвиток засобів збройного нападу та впровадження нових способів ведення збройних конфліктів викликають “необхідність створення ефективних механізмів забезпечення воєнної безпеки в умовах сучасної геополітичної ситуації” [17, с.135–136].

Дослідженню питань запровадження адміністративно-правових режимів, в тому числі правового режиму воєнного стану, з боку наукової спільноти приділено значної уваги, однак серед них відсутні єдині погляди як щодо поняття такої правової категорії, так і її ознак. Це обумовлює необхідність виокремити особливі ознаки правового режиму воєнного стану для розкриття його сутності та формулювання поняття.

В Юридичній енциклопедії “воєнний стан” визначено як особливий стан, порядок управління, що запроваджується на всій території держави чи в окремих її місцевостях у разі оголошення війни, збройної агресії або загрози воєнного нападу. До основних ознак правового режиму воєнного стану автори віднесли

надання військовому командуванню та відповідним правоохоронним органам додаткових повноважень, а також введення в інтересах оборони окремих тимчасових обмежень у реалізації конституційних прав і свобод громадян, а також прав юридичних осіб [6, с. 502].

В.О. Голуб під адміністративно-правовим режимом воєнного стану розуміє встановлений Конституцією та законами України спеціальний порядок нормативного регулювання діяльності суб'єктів правовідносин, який полягає у наданні відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасовому, зумовленому загрозою обмеженні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб [18, с. 11].

Інші науковці під воєнним станом розуміють “комплексний адміністративно-правовий режим, спрямований на перебудову і перенаправлення усієї роботи держави та органів місцевого самоврядування, громадян та їх об'єднань на забезпечення національної безпеки, з перенесенням акцентів на подолання збройної агресії з боку Росії та недопущення її та будь-яких інших у майбутньому шляхом створення правового поля для реалізації відповідних попереджувальних заходів” [19, с. 102].

Закон України “Про оборону України” дає визначення воєнного стану як особливого правового режиму, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [20].

Однак, в більшості випадків в науковій літературі використовується поняття правового режиму воєнного стану, яке визначене в спеціальному законі. Так, відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [16]. Аналогічне визначення поняття воєнного стану подане також у Великій українській енциклопедії [21].

Слід звернути увагу на наявність відмінностей у визначеннях поняття воєнного стану у вищезазначених законах України. Виходячи з цього, вбачається необхідним внесення відповідних змін до Закону України “Про оборону України”, оскільки діюча редакція відповідає редакції Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, який наразі втратив чинність. В той же час, підстава “за якої він вводиться в Україні або в окремих її місцевостях залишається тією ж” [22, с. 94].

Спільними ознаками правового режиму воєнного стану, які належать всім зазначеним вище визначенням є: надання суб’єктам забезпечення особливого правового режиму необхідних повноважень визначених спеціальним законодавством; можливість тимчасового обмеження прав і свобод людини і громадянина та законних інтересів юридичних осіб, в даному випадку, з метою захисту національних інтересів та забезпечення національної безпеки та оборони. Однак адміністративно-правовому режиму воєнного стану притаманний ще ряд особливих ознак.

Зокрема, в разі запровадження будь-яких особливих адміністративно-правових режимів, суб'єкти їх реалізації наділяються повноваженнями на впровадження, передбачених законодавством заходів, за допомогою яких здійснюється стабілізація суспільних відносин до стану, що передував запровадженню цього режиму. Чим сильніше порушені суспільні відносини, тим жорсткіші передбачені заходи для їх відновлення і, відповідно, суб'єктам забезпечення цього правового режиму надається відповідний рівень повноважень.

За ступенем суспільних загроз, серед трьох законодавчо передбачених особливих адміністративно-правових режимів, а саме: надзвичайної екологічної ситуації; надзвичайного стану та правового режиму воєнного стану, запровадження останнього здійснюється у випадках, коли існує загроза державній незалежності України та, відповідно, найвищим соціальним цінностям: людині, її життю і здоров'ю, честі і гідності, недоторканності і безпеці [1]. При чому ця загроза пов'язана з наслідками можливого застосування збройної сили.

Враховуючи останнє, розуміючи загрози національним інтересам, законодавець, на відміну від інших особливих правових режимів, наділив суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану повноваженнями, реалізація яких дозволяє забезпечити досягнення мети запровадження цього правового режиму, а саме: відвернення загрози, відсіч збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Ця відмінність, на нашу думку, полягає як в значно більшій кількості самих заходів, що можуть бути запроваджені суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану, так і в ступені впливу на суспільні відносини, зокрема до суттєвого обмеження прав і свобод людини і громадянина. Тобто, такий рівень "адміністративно-правового впливу держави на учасників суспільних відносин, ... обумовлений високим ступенем загроз у сфері забезпечення безпеки населення, національної безпеки та національних інтересів [23, с. 303].

Правовий режим воєнного стану, його адміністративна сутність докорінно змінює алгоритми роботи органів державної влади та, відповідно, динамізує та

глобалізує правоохоронні процеси в цілому. За таких обставин ризик істотного порушення свобод громадян залишається надзвичайно високим [24, с. 571].

Аналізуючи зміст заходів, передбачених в Законі України “Про правовий режим воєнного стану” можна констатувати, що двадцять чотири заходи, у разі їх запровадження та здійснення військовим командуванням разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення), в тій чи іншій мірі обмежують права і свободи фізичних осіб та права юридичних осіб.

Вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв’язку з введенням воєнного стану, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб визначаються Президентом України в його Указі про введення воєнного стану в Україні та затверджується Верховною Радою України [16].

Виходячи з визначеного чинним законодавством порядку введення правового режиму воєнного стану, можна дійти висновку про те, що ключова роль в цьому процесі належить саме Верховній Раді України, яка, виключно шляхом затвердження законом України указу Президента України про введення правового режиму воєнного стану, є компетентною щодо визначення обсягів повноважень суб’єктів забезпечення правового режиму воєнного стану на запровадження та здійснення відповідних заходів цього правового режиму.

Увага з боку законодавців до питань підвищення ефективності суб’єктів публічного управління в сфері оборони, тривалість впорядкування питань розподілу повноважень між суб’єктами забезпечення правового режиму воєнного стану та їх реалізація підтверджує актуальність здійснення наукових досліджень у царині удосконалення адміністративно-правового забезпечення досліджуваного правового режиму.

У контексті даного дослідження слід зазначити, що у науці адміністративного права існують різні точки зору щодо визначення та співвідношення базових термінів “публічне управління” та “публічне адміністрування”. Існують три основні підходи до розуміння зазначених категорій. За першим підходом, терміни “публічне управління” та “публічне

адміністрування” розглядаються як синоніми та полягають у практичній реалізації функцій виконавчої влади – участі у формуванні державної політики та її реалізації шляхом виконання Конституції та законів України. В межах другого підходу термін “публічне адміністрування” є більш широким та включає в себе реалізацію публічно-владних управлінських функцій, а також надання адміністративних послуг. Зазначений підхід має своїм законодавчим підґрунтям положення Кодексу України про адміністративні правопорушення, у якому суб’єкта владних повноважень визначено через його функції – публічно-владні управлінські функції та надання адміністративних послуг. За третім підходом, термін “публічне управління” є більш широким, ніж “публічне адміністрування”, оскільки останнє полягає лише у поточній реалізації окремих функцій публічної політики, однак, виключає участь у її формуванні [25, с. 84].

На нашу думку, в рамках дослідження, що проводиться, більш доцільним є використання першого підходу, який в повній мірі забезпечує можливість дослідження функціонування органів публічної влади в умовах правового режиму воєнного стану, формуванні зазначеними органами “державної політики та її реалізації шляхом виконання Конституції та законів України” [25, с. 85].

Законодавство більшості країн світу містить вказівку на спеціальну правову конструкцію, яка б надавала додаткові права публічній адміністрації у випадках, коли держава стикається із непередбачуваними ситуаціями, подолання яких вимагає мобілізації всіх наявних ресурсів – так звані надзвичайні режими чи режими воєнного стану [26]. Не виключенням стала і Україна, з тією різницею, що з метою відсічі російської збройної агресії в державі було запроваджено послідовно три особливих адміністративно-правових режими, удосконалення адміністративно-правового забезпечення яких перебувало в постійній динаміці відповідно до змін у воєнно-політичній обстановці.

Відповідно до статті 29 Загальної декларації прав людини до конституції держави вводять інститут обмеження прав і свобод за наявності певних підстав. Права і свободи можуть обмежуватися з метою захисту основ конституційного

ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави [27].

Однак, обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими [28].

Статтями 21, 22 Конституції України визначено, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними, гарантуються і не можуть бути скасовані [1].

Відповідно до статті 3 Основного Закону, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Приписами статті 64 Конституції України, закріплено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Отже, не зважаючи на те, що основною функцією держави є забезпечення реалізації людиною і громадянином своїх прав і свобод, остання залишає за собою право на їх тимчасове обмеження у випадку значних порушень суспільних відносин, які загрожують як тим самим правам і свободам людини і громадянина, так і національній безпеці в цілому. Це підтверджується міжнародною практикою та доводить універсальність даного інституту в кризових ситуаціях. Однак, особливих обмежень зазнають права і свободи людини і громадянина під час запровадження правового режиму воєнного стану, з огляду на рівень зовнішніх

загроз національній безпеці та відповідно правам і свободам людини і громадянина.

В той же час, правовий режим воєнного стану “варто розглядати як спосіб відновлення умов, за яких людина має можливість ефективно реалізувати свої права та свободи” [29, с. 445] .

Верховною Радою України 26 листопада 2018 року та 24 лютого 2022 року було прийнято закони України № 9338 та №2102-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” [30, 31]. Цими законами було передбачено можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина. Серед них: право на недоторканість житла, невтручання в особисте і сімейне життя, свободи пересування, свободу думки і слова, мирні зібрання, на підприємницьку діяльність, на працю.

В сучасних умовах обмеження права недоторканості житла (ст. 30 Конституції України) полягає у наданні військовому командуванню разом із військовими адміністраціями права проводити огляд житла громадян та речей в ньому без відповідного рішення суду, а також у встановленні військово-квартирної повинності з розквартирування. Право на невтручання в особисте і сімейне життя, яке включає право на охорону конфіденційної інформації (ст. 32 Конституції України) може бути обмежено шляхом можливості перевірки документів у осіб, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян. Право свободи пересування, вільного вибору місця проживання, вільного залишення території України (ст. 33 Конституції України) може бути обмежено запровадженням комендантської години, встановленням особливого режиму в'їзду і виїзду та інше.

Однак слід зазначити, що обмеження прав та свобод людини і громадянина під час запровадження правового режиму воєнного стану не є безумовним. Частиною другою статті 64 Конституції України визначено які права і свободи не можуть бути обмежені, а також те, що такі обмеження запроваджуються з визначенням строків. До сукупності таких прав входить: право на життя, на

свободу та особисту недоторканність, право на житло, професійну правничу допомогу, судовий захист.

Отже, заходи, що запроваджуються під час введення правового режиму воєнного стану та обмежують права і свободи людини і громадянина, встановлюються Конституцією і Законом України “Про правовий режим воєнного стану”. Майже всі заходи правового режиму воєнного стану мають негативний вплив на права і свободи людини і громадянина, однак міжнародно-правовими актами та Конституцією України передбачено перелік найважливіших прав і свобод, обмеження яких заборонено. Наявність як в міжнародних нормативно-правових актах, так і в Конституції України зазначених заборон обумовлено тим, що ці права і свободи є невід’ємними, в більшості – природними, а їх обмеження ставить під загрозу саме існування людини, що недопустимо, а також суперечить сутності існування будь-якої демократичної держави.

Наразі, на нашу думку, слід також звернути увагу на застосування, наданих органам публічної влади, в умовах правового режиму воєнного стану, повноважень щодо можливості впливу на права і законні інтереси юридичних осіб різних від форм власності.

Так, Законом України “Про правовий режим воєнного стану” передбачено вісім заходів, які прямо чи опосередковано обмежують права і законні інтереси юридичних осіб. Серед них: використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони; примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності; регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб; встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність та ін. [16].

Однак, на відміну від заходів правового режиму воєнного стану, які обмежують права і свободи людини і громадянина, а їх тимчасове запровадження, за своєю суттю, має на меті забезпечення збереження їх невід'ємних прав і свобод, метою запровадження заходів до юридичних осіб є забезпечення заходів правового режиму воєнного стану матеріально-технічними засобами або результатами діяльності цих юридичних осіб.

Досвід відсічі російської збройної агресії підтвердив, що в умовах ринкової економіки, “без економічної активності неможливе повноцінне функціонування держави в умовах воєнного стану” [32]. На відміну від централізованої економіки, здійснення “ручного” керування в умовах правового режиму воєнного стану може призвести до її колапсу з усіма відповідними наслідками. А отже, підтримка діяльності юридичних осіб з боку держави має на меті підтримку національної економіки та, відповідно, забезпечення фінансування запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Підтвердженням зазначеної політики держави є відсутність масового застосування тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб, а також всебічна підтримка суб'єктів підприємницької діяльності. Саме з цією метою держава почала активно запроваджувати комплексні зміни до законодавства та державних програм, спрямованих на підтримку української економіки [32]. Зокрема, було запроваджено: скасування вимог щодо отримання ліцензій та дозволів на більшість видів діяльності; скасування перевірок та незастосування санкцій за несвоєчасне подання звітності; підтримка аграріїв та проведення планової посівної кампанії тощо [33].

Особливу увагу слід приділити національній програмі релокації українських підприємств, установ та організацій, які знаходяться у зоні активних бойових дій, відповідно до якої здійснюється безоплатне переміщення виробничих потужностей до інших регіонів. Пріоритету набули стратегічні підприємства та компанії, які виробляють товари першої необхідності [34]. Опитування, проведене Американською торговельною палатою в Україні серед компаній-членів Палати дає підстави дійти висновку, що за результатами реалізації державою такої

політики, майже три чверті компаній в Україні повністю функціонували після шести місяців широкомасштабної війни, чверть продовжувала функціонувати частково [35].

Отже, держава, маючи всі необхідні законодавчі важелі для примусового залучення суб'єктів підприємницької діяльності до забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, фактично здійснює підтримку таких суб'єктів, що обумовлено необхідністю утримання економіки країни в належному стані, з метою фінансового забезпечення запроваджених заходів правового режиму воєнного стану. Однак, слід відзначити увагу держави до підприємств, які мають стратегічне значення для досягнення мети запровадження правового режиму воєнного стану. Це підтверджується вже наведеним прикладом першочергової релокації таких підприємств, а також нормативно-правовим врегулюванням питання їх відчуження. Зокрема, Законом України “Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану” від 6 вересня 2022 року № 2561-IX внесено зміни до низки законів України, якими Раді національної безпеки і оборони України надано повноваження своїм рішенням примусово відчужувати або вилучати рухоме майно, що використовується чи може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України, і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза її тимчасової окупації, та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території [36].

Так, рішенням Ради національної безпеки і оборони України 5 листопада 2022 року під час засідання Ставки Верховного Головнокомандувача під головуванням Президента України, відповідно до законів України “Про оборону України” від 6.12.1991 № 1932 та “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015 року № 389 у зв'язку з військовою необхідністю, відповідно до Закону

України “Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану” від 17.05.2012 року № 4765, було прийнято рішення про відчуження у власність держави активів стратегічно важливих підприємств, з-поміж яких АТ “Мотор Січ”, ПрАТ “Запоріжтрансформатор”, ПрАТ “АвтоКрАЗ”, ПАТ “Укрнафта”, ПАТ “Укртатнафта” [37].

З огляду на викладе вище, приходимо до висновку, що в сучасних умовах наявні повноваження суб’єктів забезпечення правового режиму воєнного стану на примусове залучення потужностей юридичних осіб, незалежно від їх форм власності. Однак, наразі під час запровадження такого режиму, в своїй більшості, дозволені законодавством заходи не застосовуються. Адже, ефективне ведення відсічі збройної агресії прямо залежить від можливостей національної економіки зберігати та відновлювати необхідний оборонний потенціал у кризових ситуаціях. Тобто, в зазначених умовах наша держава зацікавлена в дієздатності власної економіки. Виключення складають підприємства і установи, діяльність яких має стратегічне значення для оборони держави.

Однією з встановлених нами ознак особливих адміністративно-правових режимів є наявність визначеного переліку заходів, які можуть запроваджуватися при настанні відповідних умов. З часу набрання чинності законами України “Про зону надзвичайної екологічної ситуації” [14], “Про правовий режим надзвичайного стану” [15], “Про правовий режим воєнного стану” [16], всі передбачені в них заходи відповідних правових режимів були вичерпними. Таким чином законодавець визначив межі повноважень суб’єктів забезпечення цих правових режимів.

Однак, на виконання взятих на себе державою зобов’язань щодо розповсюдження та імплементації норм міжнародного гуманітарного права та для уточнення положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану” в умовах широкомасштабної війни, в національне законодавство було внесено відповідні зміни. Так, Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб’єктів забезпечення

цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту” [38] до переліку заходів визначених Законом України “Про правовий режим воєнного стану” додано відсылку на норму, яка дає право суб’єктам забезпечення правового режиму воєнного стану запроваджувати заходи передбачені нормами міжнародного гуманітарного права [16]. До них, на нашу думку, можна віднести використання військовим командуванням, у виняткових випадках, принципу військової необхідності щодо зняття імунітету з культурних цінностей [39], створення санітарних та безпечних зон та місцевості [40] тощо.

Отже, після внесення зазначених змін в спеціальний закон, військове командування разом з військовими адміністраціями, для досягнення мети введення особливого адміністративно-правового режиму воєнного стану, уповноважені запроваджувати як конкретні заходи, які прямо передбачені Законом України “Про правовий режим воєнного стану”, так і заходи, визначені нормами міжнародного гуманітарного права.

Наступною характерною ознакою адміністративно-правового режиму воєнного стану, яку слід виділити окремо, є можливість створення нових суб’єктів забезпечення правового режиму. З огляду на неможливість виконання органами державної влади своїх обов’язків на територіях, де діє правовий режим воєнного стану, спеціальним законодавством передбачено утворення нового самостійного тимчасового державного органу – військової адміністрації [16]. Хочемо звернути увагу, що на відміну від військово-цивільних адміністрацій, на які покладається обов’язок виконання виключно повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [41], призначенням військових адміністрацій є як виконання функцій органів державної влади, так і забезпечення разом із військовим командуванням здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [16]. Зазначене зобов’язує військові адміністрації керуватися як нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність відповідних органів державної влади, так і спеціальним

законодавством щодо запровадження та виконання заходів правового режиму воєнного стану.

Тобто, військові адміністрації, які утворюються на територіях, на яких введено воєнний стан, є складовою частиною системи органів державної влади, а їхня діяльність полягає в цілеспрямованому впливі на організацію діяльності на певній території в інтересах успішного й ефективного вирішення поставлених перед ними завдань [42, с. 33] із захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення життєдіяльності населення, забезпечення досягнення мети запровадження правового режиму воєнного стану.

Так, з початком широкомасштабної російської агресії, на виконання положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, з метою забезпечення дії Конституції та законів України на територіях, на яких введено воєнний стан, запровадження та здійснення разом із військовим командуванням заходів правового режиму воєнного стану, указом Президента України було утворено військові адміністрації двадцяти чотирьох областей, міста Києва, а також районні військові адміністрації на базі існуючих районних державних адміністрацій [43].

В подальшому, після звільнення 14 населених пунктів з під російської окупації, з метою забезпечення функціонування органів публічної влади на звільнених територіях в умовах воєнного часу, Президентом України було утворено 9 міських військових адміністрацій, 2 селищних, 3 сільських, а саме: Бахмутську міську військову адміністрацію Бахмутського району Донецької області; Краматорську міську військову адміністрацію Краматорського району Донецької області; Курахівську міську військову адміністрацію Покровського району Донецької області; Лиманську міську військову адміністрацію Краматорського району Донецької області; Миколаївську міську військову адміністрацію Краматорського району Донецької області; Святогірську міську військову адміністрацію Краматорського району Донецької області; Сіверську міську військову адміністрацію Бахмутського району Донецької області; Соледарську міську військову адміністрацію Бахмутського району Донецької

області; Часовоярську міську військову адміністрацію Бахмутського району Донецької області; Великоновосілківську селищну військову адміністрацію Волноваського району Донецької області; Черкаську селищну військову адміністрацію Краматорського району Донецької області; Званівську сільську військову адміністрацію Бахмутського району Донецької області; Комарську сільську військову адміністрацію Волноваського району Донецької області; Шахівську сільську військову адміністрацію Покровського району Донецької області [44].

Утворення системи військових адміністрацій забезпечило вертикаль публічного управління та доповнило систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану на всій території держави, зокрема на територіях наближених до бойові дії. Це підвищило як ефективність, так і швидкість протидії російській військовій агресії, а також посилило можливості щодо недопущення втрати державної незалежності і відновлення територіальної цілісності.

Слід звернути увагу на таку характерну ознаку адміністративно-правового режиму воєнного стану як переважне застосування імперативних методів правового регулювання суспільних відносин. При такому стані справ, суб'єкт публічного управління, який знаходиться вище за ієрархічним щаблем владної компетенції, має право віддавати законні розпорядження підпорядкованим йому суб'єктам публічного управління. В цьому випадку “виникають класичні імперативно-владні адміністративні правовідносини” [45, с. 37].

В той же час, на відміну від інших особливих адміністративно-правових режимів, імперативність методів управління під час запровадження правового режиму воєнного стану, забезпечується підвищеною мірою юридичної відповідальності у разі невиконання законних розпоряджень суб'єктів забезпечення цього правового режиму. Необхідність їх безумовного виконання обумовлена рівнем загроз національним інтересам, необхідністю захисту суверенітету та територіальної цілісності держави, прав і свобод людини і громадянина. Особливих змін у бік підсилення відповідальності за порушення

правового режиму воєнного стану зазнали санкції за вчинення кримінальних злочинів.

Зокрема, було посилено відповідальність за вчинення злочинів у вигляді державної зради (стаття 111 Кримінального кодексу України) та диверсії (стаття 113 Кримінального кодексу України) [46]. Також, Кримінальний Кодекс України доповнено: 1) статтею 111.1 “Колабораційна діяльність”, яка передбачає покарання за незаконні дії, які якимось чином пов’язуються із співпрацею із державною-агресором; 2) статтею 114-2, що визначає як кримінальним злочином несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших, утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану [47].

Законодавцем також посилена відповідальність за злочини проти майна. Зокрема, з 7 березня 2022 року Законом України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство” [48] внесено зміни до Кримінального кодексу України, яким посилено відповідальність за мародерство (ст. 432) та встановлено мінімальну межу покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років. Тобто, новий закон посилив покарання не тільки за мародерство, а ще й за використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи, адже зміни торкнулися й складу кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 185, 186, 187, 189, 191 Кримінального Кодексу України [49].

Окремою, однією з головних ознак і в той же час специфічною рисою правового режиму воєнного стану є регулювання його спеціальним законодавством, оскільки саме таким способом нормативно-правового регулювання визначаються розглянуті вище ознаки правового режиму воєнного стану, а саме: надання суб’єктам забезпечення особливого правового режиму додаткових повноважень, можливість тимчасового обмеження прав і свобод людини і громадянина та законних інтересів юридичних осіб, законодавче закріплення переліку можливих заходів що можуть запроваджуватися.

Однак, наразі слід констатувати, що з початком російської збройної агресії, правове регулювання особливого адміністративно-правового режиму воєнного стану, як вже зазначалось, набуває значних змін. З метою удосконалення зазначеного вище правового режиму, створюється нова багаторівнева система спеціальних нормативно-правових актів. Водночас, останні складаються переважно з адміністративно-правових норм, призначенням яких є “забезпечення публічних прав і свобод людини й громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави” [50, с. 35], та які забезпечуються державним примусом.

З огляду на основні підходи науковців щодо поняття та основних рис правового режиму воєнного стану та беручи до уваги результати проведеного дослідження особливих рис такого правового режиму, вважаємо, що під правовим режимом воєнного стану слід розуміти встановлений адміністративно-правовими нормами особливий порядок правового регулювання суспільних відносин, який вводиться з метою забезпечення національної безпеки та оборони, усунення загроз суверенітету, територіальній цілісності, державній незалежності, відсічі збройної агресії, з наданням відповідним органам державної влади, військовому командуванню додаткових повноважень щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, з можливістю обмеження прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб.

Адміністративно-правовий режим воєнного стану має специфічні риси, притаманні лише цьому правовому режиму, що зумовлено великою суспільною значущістю мети його запровадження з огляду на рівень загроз національним інтересам. До них належать: наділення суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану повноваженнями, реалізація яких дозволяє досягти мети запровадження цього правового режиму; утворення лише під час введення адміністративно-правового режиму воєнного стану військових адміністрацій як нового тимчасового державного органу з наданням йому всіх, передбачених спеціальним законодавством повноважень; забезпечення імперативних методів управління підвищеною мірою юридичної відповідальності порівняно з іншими

особливими адміністративно-правовими режимами; можливість примусового використання, відчуження або вилучення майна всіх форм власності.

1.3. Порівняльно-правова характеристика правових режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил

Для формування пропозицій щодо удосконалення адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану з врахуванням загроз від наслідків застосування нетипових для класичного збройного конфлікту способів і методів ведення війни проведемо порівняльний аналіз основних характеристик правових режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил. Адже саме в умовах цих правових режимів тривала відсіч російській збройній агресії до широкомасштабного вторгнення.

З початком російської збройної агресії проти України вектор дослідження вітчизняних науковців змістився у сферу приділення значної уваги аналізу та можливості удосконалення механізмів реалізації зазначених вище правових режимів. Адже саме в умовах їх запровадження органами публічної влади здійснювався захист публічних інтересів та відвернення загроз державній незалежності на перших етапах російської агресії. Проте в наукових колах немає єдиних поглядів на доцільність, достатність і своєчасність запровадження певного адміністративно-правового режиму. Це зумовлено наявністю специфічних умов їх застосування, які пов'язані з широким використанням з боку агресора гібридних методів війни, що полягали в організації та підтриманні на території України сепаратистських рухів, вчиненні терористичних актів, формуванні незаконних збройних формувань тощо. Однак кінцевою метою застосування гібридних технологій, як і при широкомасштабному збройному нападі, є знищення української державності та української нації в цілому.

В той же час деякі науковці констатували невідповідність запроваджених правових режимів виниклим загрозам, а також вказували на існуючі проблеми реалізації суб'єктами забезпечення цих режимів своїх повноважень та положень

спеціального законодавства. Так, в ході одного з досліджень питань правового регулювання діяльності складових сектору безпеки та оборони України, в ході проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил, науковці прийшли до висновку про наявність проблем правового регулювання цих адміністративно-правових режимів та необхідність вдосконалення державного (публічного) управління в цій сфері [51 с. 84]. На нашу думку, це вказує на їх недосконалість та порушує питання про доцільність їх “пристосування” до рівня зовнішніх військових загроз, а також можливості застосування в цих випадках, передбаченого в національному законодавстві, адміністративно-правового режиму воєнного стану.

Отже, порівняльну характеристику зазначених вище правових режимів доцільно здійснити шляхом аналізу ознак, які притаманні всім правовим режимам.

Так, однією зі спільних ознак правових режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил є регулювання їх проведення спеціальним законодавством. Правовою основою їх запровадження є Закон України “Про боротьбу з тероризмом” [52], а також Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” [53], який було скасовано у зв'язку з початком широкомасштабної російської агресії та запровадженням в Україні правового режиму воєнного стану, який визначив фактичне припинення проведення операції Об'єднаних сил після початку ведення війни.

До спеціальних нормативно-правових актів, що забезпечують досягнення цілей запровадження зазначених вище правових режимів, слід також віднести закони України “Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції” [54], “Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей” [55], постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду,

обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан” [56], “Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з’єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час” [57] та інші.

Законом України “Про боротьбу з тероризмом” встановлено, що антитерористична операція – це комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності [52]. В свою чергу, визначення поняття операції Об’єднаних сил законодавством не закріплено, що зумовлює необхідність встановлювати його основні ознаки, виходячи зі змісту спеціального законодавства, що регулює запровадження цієї операції.

Виходячи з визначення антитерористичної операції, до основних ознак цього правового режиму слід віднести наявність спеціальних заходів, що здійснюються у разі запровадження цього правового режиму, а також мету його запровадження, яка досягається з їх допомогою, а саме – захист особи, держави і суспільства від тероризму, в тому числі “подолання проявів діяльності терористичних організацій у регіоні, встановлення належного рівня національної безпеки, за якого створюються реальні умови забезпечення безпеки життя та здоров’я населення” [52].

Цілями проведення операції Об’єднаних сил було визначено: звільнення тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях та відновлення на цих територіях конституційного ладу; захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб; забезпечення незалежності, єдності та територіальної цілісності України [53].

Тобто, в умовах російської збройної агресії, фактичної окупації ворогом частини території України, основною спільною метою запровадження правових

режимів антитерористичної операції і операції Об'єднаних сил є захист особи, суспільства і держави від зовнішніх загроз та посягань.

На думку В. Малікова, формулювання умов проведення антитерористичної операції визначає її застосування, як крайній захід протидії тероризму, якщо інші засоби і способи не приносять відчутного результату, або його немає взагалі. З іншого боку, досвід показує, що в більшості випадків антитерористична операція є єдиним засобом ефективного протистояння держави проявам тероризму [58]. Однак тут слід зауважити, що у випадку використання тероризму як засобу досягнення військово-політичних цілей не групою осіб чи терористичною організацією, а цілою державою, то помилки в оцінці зовнішніх загроз національній безпеці держави призведуть до застосування нею таких засобів протидії, яких буде недостатньо.

Подібно до випадку запровадження всіх особливих правових режимів, спеціальним законодавством визначено особливий порядок введення правових режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил.

Рішення щодо проведення антитерористичної операції приймається залежно від рівня суспільної небезпеки терористичного акту: керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України за письмовим дозволом Голови Служби безпеки України; керівником координаційної групи відповідного регіонального органу Служби безпеки України за письмовим дозволом керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України, погодженим з Головою Служби безпеки України. Про рішення щодо проведення антитерористичної операції негайно інформується Президент України [52]. Однак, на відміну від зазначеного, правовий режим операції Об'єднаних сил було запроваджено, так би мовити, цільовим Законом, який було прийнято виключно з метою забезпечення відсічі російської збройної агресії проти України.

Спеціальним законодавством в обох випадках передбачено порядок закінчення зазначених вище правових режимів. Правовий режим антитерористичної операції завершується рішенням керівника оперативного штабу з управління цією операцією за умови, що терористичний акт припинено та

ліквідовано загрозу життю і здоров'ю заручників та інших людей, які знаходилися в районі її проведення [52].

В свою чергу, повноваження щодо закінчення операції Об'єднаних сил делеговано Президенту України, який приймає відповідне рішення виключно на підставі спільного подання Міністром оборони України та Міністром внутрішніх справ України за фактом остаточного виведення та повної відсутності всіх російських збройних формувань у Донецькій та Луганській областях [53].

Однак, з об'єктивних причин, правові режими антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил не були закінчені згідно зі встановленим законодавством порядком у зв'язку з неможливістю досягти цілей їх запровадження та початком широкомасштабної агресії проти України.

Аналіз спеціальних законів, що регулюють запровадження правових режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил дає підстави стверджувати про наявність в них ознаки, яка притаманна більшості особливим правовим режимам, а саме: можливість створення нових суб'єктів забезпечення реалізації цих режимів.

Так, відповідно до Закону України “Про військово-цивільні адміністрації” у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України можуть створюватися військово-цивільні адміністрації, як тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях. Військово-цивільні адміністрації створюються для виконання повноважень відповідних органів у районі проведення антитерористичної операції, а також у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування російської збройної агресії у Донецькій та Луганській областях, з метою забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи [41].

На думку Д.О. Кузьменко, запровадження інституту військово-цивільних адміністрацій та реалізація виконавчої влади в такий спосіб на територіях, де

ведуться бойові дії, викликано необхідністю запровадження нових методів державного управління, викликаних негативними наслідками на забезпечення безпеки та життєдіяльності населення [59].

Однак, слід зауважити, що прийняття у 2015 році Закону України “Про військово-цивільні адміністрації”, з подальшим внесенням змін та поширенням його дії на правовий режим операції Об’єднаних сил, було також викликано посиленням розмаху російської збройної агресії та необхідністю забезпечення законності на територіях, де ведуться бойові дії та наближених до них. Прийняття зазначеного Закону підтверджує нашу позицію, про те, що в сучасних умовах навіть терористичні загрози можуть набувати розмаху, при якому діяльність терористичних груп або держав-терористів загрожує як національній безпеці, так і самому існуванню держави, яка піддається таким нападам.

Наступною спільною ознакою для особливих правових режимів і правових режимів антитерористичної операції та операції Об’єднаних сил є наділення суб’єктів забезпечення усіх правових режимів необхідними повноваженнями на запровадження спеціальних заходів, за допомогою яких здійснюється досягнення цілей введення правового режиму.

У районі проведення антитерористичної операції, суб’єкти, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, наділені повноваженнями запроваджувати спеціальні заходи з попередження, виявлення і припинення терористичної діяльності, перелік яких є вичерпним. В їх числі, заходи тимчасового обмеження прав і свобод громадян, а саме: превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, але не більше ніж на 30 діб; заборона перебування в районі проведення антитерористичної операції осіб, які не залучені до її проведення, без дозволу керівника оперативного штабу; часткове або повне припинення своєї роботи підприємствами, установами та організаціями, що знаходяться в районі проведення антитерористичної операції, на вимогу керівників учасників антитерористичної операції; в’їзд осіб до району проведення антитерористичної

операції та виїзд з нього здійснюються в порядку, встановленому керівником антитерористичної операції [52].

В той же час, суб'єкти, які залучалися до забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування російської збройної агресії у Донецькій та Луганській областях, також були наділені повноваженнями щодо можливості встановлення особливого порядку в'їзду осіб та переміщення товарів, а також запровадження вичерпного переліку заходів, в тому числі з обмеження прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

До основних із зазначених вище повноважень належать: застосування у визначених випадках у разі крайньої необхідності зброї і спеціальних засобів; затримання і доставлення осіб до органів Національної поліції України; перевірка у громадян і посадових осіб документів або затримання їх для встановлення особи; здійснення особистого огляду громадян, огляду речей, транспортних засобів; тимчасове обмеження або заборона руху транспортних засобів і пішоходів на окремих ділянках місцевості; використання зі службовою метою засобів зв'язку і транспортних засобів, що належать громадянам (за їхньою згодою), підприємствам, установам та організаціям [53].

Отже, враховуючи високий рівень загрози національній безпеці та публічним інтересам, законодавець, під час запровадження правових режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил, передбачив майже ідентичні спеціальні заходи, які до початку широкомасштабної агресії застосовувались з метою досягнення мети їх запровадження, однак виявилися недостатніми для досягнення позитивного результату.

Слід відзначити, що розглянуті заходи адміністративно-правових режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил, хоча і тимчасово, але суттєво обмежують конституційні права і свободи людини і громадянина та права і законні інтереси юридичних осіб, що суперечить положенням Конституції України, відповідно до яких такі обмеження дозволені виключно в умовах воєнного або надзвичайного стану [1].

Отже, на підставі проведеного дослідження встановлено, що адміністративно-правовим режимам антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил притаманні такі ознаки особливих адміністративно-правових режимів: їх регулювання здійснюється спеціальним законодавством; мають особливий порядок введення та припинення; надання суб'єктам забезпечення цих правових режимів додаткових повноважень; визначено перелік спеціальних заходів, що можуть запроваджуватися; можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

З огляду на зазначене, а також враховуючи результати дослідження попереднього підрозділу, можна стверджувати, що в Україні були запроваджені нові особливі адміністративно-правові режими: режим антитерористичної операції та режим операції Об'єднаних сил, оскільки мали ознаки притаманні всім особливим адміністративно-правовим режимам.

Адміністративно-правові режими, що розглядаються, об'єднані основною метою, а саме: забезпечення безпеки людини і громадянина. Адже, здійснення зазначених дії є основною функцією держави, особливо під час терористичних актів, у всіх їх проявах, і збройних агресій, які прямо загрожують життю населення. Виходячи з цього, а також у випадках здійснення терористичних дій в Україні у спосіб та в межах, що загрожують національній безпеці, державній незалежності і територіальній цілісності, вбачається за доцільне законодавчо передбачити запровадження за таких умов правового режиму воєнного стану. Такі зміни, на нашу думку, дадуть можливість скоротити час для прийняття державою необхідних та достатніх рішень щодо наявних загроз, їх мінімізації та ліквідації.

Раціональність та доцільність викладеної вище пропозиції можна обґрунтувати наступним чинниками. Майже спочатку російської збройної агресії, застосування з боку сил безпеки та оборони України наявних сил та засобів не відповідало юридичним умовам проведення антитерористичної операції. Після початку проведення такої операції, з метою адаптації діючого законодавства реальної військово-політичної ситуації в країні та забезпечення ефективності дій сил безпеки та оборони до рівня загроз безпеці держави, до Закону України "Про

боротьбу з тероризмом” було внесено дев’ятнадцять змін [52], що вимагало значних затрат часу на дотримання всіх регламентних процедур.

Слід зазначити, що Закон України “Про боротьбу з тероризмом” є спеціальним нормативно-правовим актом, направленим на захист особи, держави і суспільства від тероризму, визначає правові та організаційні основи, повноваження і обов'язки органів виконавчої влади, об'єднань громадян і організацій, посадових осіб та окремих громадян у цій сфері, порядок координації їх діяльності, гарантії правового і соціального захисту громадян у зв'язку із участю у боротьбі з тероризмом [52].

Однак, досвід його застосування, в умовах використання масового терору іншою державою для досягнення своїх військово-політичних цілей, засвідчив недостатність всіх, передбачених зазначеним вище Законом, юридичних механізмів. В свою чергу, Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” взагалі став ситуативним. До того ж, актуальним залишається питання щодо його своєчасності. Відмінності в передбачених законодавством спеціальних заходах, що можуть запроваджуватися під час адміністративно-правових режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил майже відсутні. В той же час, в тій чи іншій формі, всі ці заходи присутні в переліку заходів правового режиму воєнного стану. Це також підтверджує можливість запровадження правового режиму воєнного стану у разі використання тероризму як складової неконвенційної війни, направленої на знищення державності України.

Не зважаючи на схожість розглянутих адміністративно-правових режимів за загальними ознаками, слід відмітити їх окремі особливості. Так, до таких особливостей необхідно віднести, визначену законодавством мету запровадження цих режимів. Відповідно до приписів спеціального законодавства, метою антитерористичної операції є боротьба з усіма проявами та наслідками тероризму. В свою чергу, метою проведення операції Об'єднаних сил є відновлення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях.

Звертаємо увагу також на те, що відрізняються й підстави введення зазначених вище правових режимів. Тут слід відмітити, що на відміну від адміністративно-правового режиму антитерористичної операції, який запроваджується у випадку загрози або скоєння терористичного акту, запровадження правового режиму операції Об'єднаних сил було запроваджено окремим законом під конкретні цілі.

До наступних відмінностей можна віднести визначені законодавством повноваження суб'єктів, які здійснюють загальне керівництво проведенням зазначених вище операцій. Антитерористичну операцію, як зазначалося, очолює Антитерористичний центр при Службі безпеки України (керівник координаційної групи відповідного регіонального органу Служби безпеки України). В свою чергу, керівництво всіма силами і засобами, що залучені до операції Об'єднаних сил, здійснює Командувач об'єднаних сил.

Отже, порівняльно-правовий аналіз адміністративних режимів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил дає підстави стверджувати, що зазначені режими належать до системи особливих адміністративно-правових режимів, оскільки відповідають всім їх ознакам. Їх послідовне запровадження обумовлено конкретними умовами внутрішніх або зовнішніх загроз: створення на початку російської збройної агресії терористичних угруповань на території України та підтримання сепаратистських рухів; приховане залучення до проведення збройної агресії регулярних російських військових формувань; підвищення рівня використання всіх видів важкого озброєння та рівня інтенсивності збройного конфлікту; широкомасштабна російська агресія.

З огляду на зазначене, можемо зробити такі узагальнення. Юридичні механізми кожного правового режиму мають свою специфіку. Однак всі розглянуті особливі адміністративно-правові режими у своїй основі мають спільну основну мету – забезпечення безпеки та захист громадян і суспільства.. Оскільки на всіх етапах російської збройної агресії широко використовуються терористичні дії в якості інструменту досягнення військово-політичних цілей, то

можна стверджувати про законність та можливість застосування в цих умовах особливого адміністративно-правового режиму воєнного стану як основного правового засобу відвернення загроз державній незалежності та захисту національних інтересів. Зазначений правовий режим має значні переваги в достатності та універсальності всіх, передбачених Законом України “Про правовий режим воєнного стану”, заходів для забезпечення законності, правопорядку, відвернення загроз військового характеру, які посягають на права та свободи громадян України, національну безпеку та національні інтереси.

1.4. Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення особливих правових режимів

Для розуміння теоретичних, нормативних та інших аспектів адміністративно-правового забезпечення особливих правових режимів, на нашу думку, необхідним є здійснення дослідження досвіду інших країн щодо вирішення проблем, обумовлених кризовими ситуаціями, в тому числі виникненням загроз державному суверенітету, національній безпеці, територіальній цілісності.

Особливі адміністративно-правові режими є невід’ємними елементами реалізації державної політики національної безпеки та оборони більшості країн світу. Це обумовлено необхідністю реакції держави на виникнення загроз безпеці населенню, конституційному ладу, на зовнішні загрози військового характеру, захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності держави. Запровадження цих режимів здійснюється у випадках, коли визначені законодавством загальні повноваження суб’єктів публічної влади, методи та способи подолання наслідків екстремальних ситуацій є недостатніми.

Під час запровадження зазначених вище правових режимів здійснюється перехід держави до інших, виняткових методів управління, які характеризуються наділенням суб’єктів забезпечення цих правових режимів необхідними

повноваженнями для усунення виниклих загроз, створення нових суб'єктів забезпечення, обмеження прав і свобод людини тощо.

Той факт, що законодавство ряду країн закріплює широке коло найменувань адміністративно-правових режимів, підтверджено, зокрема, результатами досліджень С.О. Кузніченко та В.О. Голуб які досліджували проблематику закордонного досвіду запровадження правового режиму воєнного стану. Науковці встановили, що у кризових ситуаціях країни світу застосовують, зокрема, такі надзвичайні режими: надзвичайного стану (Алжир, Болгарія, Великобританія, Єгипет, Зімбабве, Індія, Ірландія, Іспанія, Йорданія, Канада, Кенія, Кіпр, Корея, Малайзія, Німеччина, ПАР, Польща, Португалія, Республіка Ямайка, Румунія, США, Фінляндія, Франція та ін.); стану облоги (Алжир, Ангола, Аргентина, Бельгія, Бразилія, Венесуела, Греція, Іспанія, Конго, Малі, Нідерланди, Португалія, Сенегал, Угорщина, Франція та ін.); воєнного стану (Бангладеш, Болгарія, Великобританія, В'єтнам, Габон, Індія, Індонезія, Йорданія, Нідерланди, Пакистан, ПАР, Польща, Республіка Корея, Румунія, США, Таїланд, Філіппіни, Югославія та ін.); стану війни (Бельгія, Італія, Кабо-Верде та ін.); стану суспільної небезпеки (Італія); стану напруженості (Німеччина); стану оборони (Коста-Ріка, Німеччина, Фінляндія); стану загрози (Іспанія); стану тривоги (Габон) [7, с. 60 – 61].

Підставами для запровадження спеціальних адміністративно-правових режимів є об'єктивна дійсність та такий рівень суспільної небезпеки, за якого органи публічної влади вимушені та переважно зобов'язані застосовувати спеціальні правові механізми з метою усунення виниклих загроз внутрішнього або зовнішнього характеру. Всі вони запроваджуються за таких підстав: загроза воєнного характеру (збройна агресія, війна); внутрішні загрози (терористична діяльність, повстання, масові порушення громадського порядку, загроза порушення конституційного ладу, загрози економічного характеру державного рівня); наслідки природних чи екологічних катастроф (стихійні лиха, техногенні катастрофи).

В той же час, для врегулювання однотипних кризових ситуацій, в тому числі й воєнного характеру, в деяких країнах застосовуються різні за найменуванням адміністративно-правові режими. Зокрема, стан облоги в Аргентині та Іспанії відповідає режиму стану оборони у Німеччині та Великій Британії [7, с. 61]. Це дає підстави для висновку про те, що всі вищезазначені адміністративно-правові режими формуються за єдиними принципами, виконують однакові функції, застосовують схожі інструменти та мають однакові ознаки, що дозволяє їх віднести до загальної правової категорії “особливі адміністративно-правові режими”. Адміністративно-правове забезпечення таких режимів здійснюється за допомогою набору інструментів, який залежить від державного устрою, форми державного правління, політичного режиму, діючої нормативно-правової системи, досвіду запровадження особливих адміністративно-правових режимів, тощо.

Однією з ознак, що притаманна всім особливим адміністративно-правовим режимам, що застосовуються різними країнами, є здійснення адміністративно-правового регулювання цих режимів спеціальним законодавством. Наприклад, у Франції до спеціальних законів щодо запровадження особливих режимів відносяться Кодекс оборони, закони “Про надзвичайний стан” та “Про організацію нації під час війни”. В Сполучених Штатах Америки – це Кодекс Сполучених Штатів, закони “*Posse Comitatus*”, “Національний закон про надзвичайні ситуації” тощо.

Запровадження особливих адміністративно-правових режимів у більшості країн світу здійснюється за спеціально встановленою процедурою, що також є однією з характерних ознак таких режимів. Так, запровадження особливого правового режиму у США та Франція здійснює глава держави. В Ірландії, Іспанії, Канаді, Лівані, на Кіпрі та деяких африканських країнах запровадження надзвичайного стану здійснює уряд. Парламент наділений такими повноваженнями, зокрема, в таких країнах як Ангола, Болгарія, Ізраїль, Мальта, Німеччина [59].

Однак, право зазначених вище суб'єктів на введення особливого адміністративно-правового режиму в демократичних країнах світу не є абсолютним, а збалансовано системою важелів та противаг гілок влади. Так, наприклад, президенти Індії, Франції, Венесуели запроваджують особливі режими через Ради міністрів. В інших країнах (Італія, Румунія) рішення Президента на запровадження правового режиму воєнного стану затверджується рішенням парламенту.

Однією з характерних та обов'язкових ознак особливих адміністративно-правових режимів є наділення суб'єктів забезпечення цих режимів повноваженнями, необхідними для усунення загроз, що стали підставою для їх запровадження. Ця ознака притаманна всім адміністративно-правовим режимам, що передбачені в демократичних державах світу. Це, на нашу думку, обумовлено високим рівнем порушення суспільних відносин та необхідністю їх захисту. Повноваження суб'єктів забезпечення цих правових режимів реалізуються через запровадження спеціальних заходів, які, переважно, у всіх країнах є однотипними. До них, зокрема, належать здійснення контролю за переміщенням на державному кордоні, обмеження пересування та перебування громадян на визначених територіях, встановлення карантину, вилучення (реквізиція) майна, встановлення особливих умов роботи підприємств, трудова повинність, контроль засобів зв'язку та масової інформації, проведення оглядів та обшуків тощо.

Запровадження особливих режимів та здійснення передбачених (необхідних) для усунення внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці заходів пов'язано з неминучим обмеженням прав і свобод людини, що також є характерною ознакою цієї категорії правових режимів. Однак, такі повноваження суб'єктів забезпечення особливих правових режимів в демократичних країнах є обмеженими, а ці обмеження, як правило, закріплені в їх конституціях.

Основою захисту прав і свобод людини під час запровадження особливих адміністративно-правових режимів стала Загальна декларація прав людини та, в подальшому, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Так, до основних непорушних прав і свобод, зокрема, віднесено: право на життя та

людську гідність, заборона дискримінації за ознаками раси, статі чи релігії, заборона тортур або нелюдського покарання, право обвинувачених на справедливий суд [61].

Розглянемо засади адміністративно-правового забезпечення особливих правових режимів окремих провідних країн світу в контексті аналізу основних ознак цієї категорії адміністративно-правових режимів.

Запровадження адміністративно-правових режимів в Сполучених Штатах Америки на федеральному рівні регулюється декількома законодавчими актами, зокрема: Конституцією Сполучених Штатів Америки [62], законом “*Posse Comitatus*” [63], Національним законом про надзвичайні ситуації [64], законом “Про повстання” [65]. Слід також додати до цього переліку Кодекс Сполучених Штатів Америки [66], який є кодифікованим актом, що включає в себе всі нормативно-правові акти, які мають загальний та постійний характер, в тому числі закони, що регулюють запровадження особливих адміністративно-правових режимів.

Слід зазначити, що в Сполучених Штатах Америки ці законодавчі акти конкретно не виділяють види адміністративно-правових режимів, а визначають лише підстави надання суб’єктам забезпечення особливих правових режимів необхідних повноважень для подолання негативних наслідків.

Так, Конституція Сполучених Штатів Америки детально не регламентує запровадження особливих правових режимів. Статтею 1 Основного закону Конгрес наділено повноваженнями на оголошення війни, придушення повстань та відбиття нападів [67]. Тобто, на конституційному рівні визначено суб’єкта та закріплено його особливі повноваження лише у випадках безпосередньої загрози конституційному ладу та територіальній цілісності країни.

В той же час, Президент Сполучених Штатів Америки наділений широкими повноваженнями на оголошення надзвичайного стану. Його повноваження та підстави запровадження надзвичайних режимів не виділені окремим законом, в тому числі Конституцією, а закріплені в різних законодавчих актах, на які президент обов’язково повинен посилалися під час оголошення надзвичайного

стану. Наприклад, положення закону “Про чисте повітря” [68] передбачає повноваження Президента у випадках національної або регіональної енергетичної надзвичайної ситуації вживати відповідних заходів. Порядок введення надзвичайних ситуацій, їх закінчення та контроль над реалізацією своїх повноважень Президентом у цій сфері закріплено в Національному законі про надзвичайні ситуації [69].

Відповідно до положень зазначеного вище закону, з метою запровадження особливого правового режиму, Президент видає Прокламацію або виконавчий наказ про запровадження надзвичайного режиму, в яких, в обов’язковому порядку, зазначаються підстави запровадження особливого режиму (посилання на відповідний нормативно-правовий акт), територія та строк дії. Цей документ передається до Конгресу Сполучених Штатів Америки та опубліковується у офіційному виданні нормативних актів федеральної виконавчої влади – Федеральному реєстрі [69]. Однак специфікація (підстави, територія, строк дії) може визначатися окремими виконавчими наказами Президента США. Так, виконавчим наказом №14024 від 15 квітня 2021 року введено надзвичайний стан, відповідно до якого були введені санкції проти фізичних та юридичних осіб, які сприяють зовнішній діяльності Російської Федерації, що несе загрозу національній безпеці Сполучених Штатів Америки [71].

Законодавством зазначеної вище країни також визначено особливий порядок закінчення надзвичайного стану. Так, особливий правовий режим закінчується: після закінчення строку, на який його було введено; автоматично по закінченню річного терміну з дати запровадження, якщо його не було продовжено Президентом; за умови прийняття обома палатами Конгресу резолюції про припинення надзвичайного стану.

Окрім розглянутих повноважень Президента та Конгресу США, цікавим є питання наділення спеціальними повноваженнями безпосередніх виконавців заходів особливих адміністративно-правових режимів. Зокрема, таке делегування здійснюється Президентом та визначається прокламацією або виконавчим наказом під час оголошення надзвичайного стану. Так, прокламацією №10371 від

21 квітня 2022 року Президент США запровадив надзвичайний стан у зв'язку з російською агресією, яка загрожує порушенню міжнародних відносин Сполучених Штатів Америки. Цим документом було уповноважено Міністра внутрішньої безпеки розробляти та видавати такі правила та нормативні акти, які міністр може вважати доречними для регулювання переміщення із зони наближеної до території можливого впливу агресора суден, а також було делеговано зазначеному міністру Президентом США своїх повноважень по затвердженню таких правил та положень, як це дозволено Законом Магнусона [71].

Окремою підставою запровадження надзвичайного стану в Сполучених Штатах Америки є ризики порушення конституційного ладу у формі внутрішніх заворушень та повстань. В таких ситуаціях Президент країни наділений правом використовувати поліцію та збройні сили в обсягах, які він вважає за потрібне для придушення цього повстання [65]. Однак, це право Президента обмежено законом "Posse Comitatus" [63], відповідно до якого збройні сили, а саме сухопутні війська, військово-повітряні сили, флот та корпус морської піхоти не можуть брати участь у подавленні внутрішніх заворушень, якщо це прямо не дозволено законодавством.

Під час зазначеного особливого правового режиму, Президенту США в безпосереднє підпорядкування з під юрисдикції штатів може також передаватися Національна гвардія. Координуючу роль в умовах особливого режиму відведено Федеральному агентству з питань управління надзвичайних обставин як спеціальному суб'єкту адміністративно-правового забезпечення правового режиму, яке розробляє програми запобігання кризових ситуацій і ліквідації їх наслідків, а також форми взаємодії органів публічної влади.

Основними суб'єктами безпосереднього виконання заходів адміністративно-правових режимів, пов'язаних з забезпеченням національної безпеки, територіальної цілісності та підтриманням внутрішнього порядку є збройні сили та правоохоронні органи. Особливе місце серед цих суб'єктів займають збройні сили, оскільки федеральним законодавством, як виняток, передбачено можливість їх залучення до придушення громадських заворушень та

повстань [72], не зважаючи на наявність окремого федерального закону про заборону використання федерального військового персоналу для забезпечення внутрішньої політики [63].

Особливістю запровадження особливих адміністративно-правових режимів в Сполучених Штатах Америки є те, що законодавство охоплює широке коло підстав без визначення видів цих режимів. Умовно, правові режими можна поділити на правові режими надзвичайного та воєнного стану. За допомогою перших – відновлюються суспільні відносини, що порушені як природними чинниками (стихійні лиха, епідемії), так і чинниками внутрішньо-політичної нестабільності, або необхідності захисту національних інтересів (повстання, введення санкцій, обмеження торгівлі, контроль зброї тощо). В свою чергу, правовий режим воєнного стану пов'язаний з відбиттям збройного нападу, загрозою національній безпеці, територіальній цілісності тощо [73 с. 5].

Слід відмітити ще одну унікальність адміністративно-правового регулювання особливих правових режимів в цій країні, зокрема те, що підстави запровадження особливих правових режимів визначені численними нормативно-правовими актами. В той же час "існуючі конституційні механізми протидії у політичному устрої США усувають або мінімізують небезпеку використання надзвичайних режимів з політичною метою" [7, с. 67].

Виходячи з проведеного дослідження, доцільно зробити висновок, що режимом надзвичайної ситуації в Сполучених Штатах Америки можна вважати особливий адміністративно-правовий режим, встановлений спеціальним законодавством для запобігання або усунення загроз національній безпеці з наданням суб'єктам забезпечення цього режиму спеціальних повноважень Президенту США, з можливістю їх делегування.

На відміну від Сполучених Штатів Америки, у Франції законодавством передбачено три особливі адміністративно-правові режими: наділення президента країни надзвичайними повноваженнями за виняткових обставин; стан облоги; надзвичайний стан. Правове регулювання цих правових режимів здійснюється

конституцією держави [74] та спеціальним законодавством, зокрема: Кодексом оборони [75]; законом “Про надзвичайний стан” [76].

Режим надзвичайного стану у Франції – це особливий адміністративно-правовий режим, який запроваджується при наявності небезпеки суспільним відносинам, внаслідок серйозних порушень громадського порядку, або у разі подій, які за своїм характером і складністю мають високий рівень суспільної небезпеки. Зазначений правовий режим передбачає наділення суб’єктів його забезпечення спеціальними повноваженнями на здійснення заходів, необхідних для усунення виниклих загроз.

Законодавством країни передбачено особливий порядок введення та продовження правового режиму. Запровадження та продовження цього правового режиму здійснює Рада міністрів. Під час його введення Рада міністрів видає постанову, в якій обов’язково зазначається територія, на якій вводиться надзвичайний стан. Інших вимог до змісту нормативно-правового акту законодавством не встановлено. Однак, виходячи з положень закону “Про надзвичайний стан”, можна дійти висновку про необхідність зазначення в цьому нормативно-правовому акті підстав введення, визначення суб’єктів забезпечення безпосереднього виконання, а також їх повноважень та завдань [76].

Розглядаючи процедуру введення надзвичайного стану у Франції зазначимо, що такий стан вводиться на строк 20 днів, його продовження можливе лише законом, який встановлює остаточні строки введення правового режиму. Закінчення дії надзвичайного стану відбувається за спливом строків, на який його було введено (продовжено), а також через п’ятнадцять днів після дати відставки уряду або розпуску Національної Асамблеї французької П’ятої республіки.

Не виключенням із сукупності загальних ознак особливих адміністративно-правових режимів у Франції стало наділення суб’єктів безпосереднього їх забезпечення повноваженнями, необхідними для усунення виниклих суспільним відносинам загроз. Так, законодавство уповноважує префекта, департамент якого повністю або частково входить до території, на якій введено надзвичайний стан, з метою запобігання порушенням громадської безпеки та порядку, на здійснення

повноважень щодо встановлення правил переміщення населення і транспорту, а також заборони перебування на окремих територіях як всьому населенню, так і конкретним особам. Ці заходи встановлюються наказом, в якому зазначається суть самих заходів, тривалість їх дії, підстави запровадження, а також територія, на якій такі заходи застосовуються.

Ширші повноваження отримує Міністр внутрішніх справ Франції. З часу введення надзвичайного режиму зазначений міністр має право встановлювати домашній арешт будь-якій особі та визначати місце запровадження такого арешту, за умови наявності підстав вважати, що поведінка такої особи становить загрозу національній безпеці та суспільним інтересам. Особі, яка знаходиться під домашнім арештом, визначаються зобов'язання: періодично з'являтися до поліцейських служб або підрозділів жандармерії; здати паспорт або будь-який інший документ, що засвідчує його особу; не контактувати (прямо чи опосередковано) з певними особами тощо. Ці повноваження можуть бути делеговані також відповідному префекту.

Міністр внутрішніх справ і префект у відповідному департаменті Франції мають повноваження: заборонити будь-які зібрання населення; закрити будь-які громадські заклади та місця зібрання будь-якого характеру, зокрема місця богослужіння та висловлювання, де пропагандують ненависть чи насильство або провокації до вчинення актів тероризму чи пропагування таких актів; провести обшуки житла [76]. Тобто, у даному випадку повноваження щодо запровадження заходів особливого правового режиму мають чіткий розподіл, більша частина яких належить посадовим особам на тих територіях, де введено цей режим.

Наступний особливий правовий режим, що може бути запроваджений у Франції, є стан облоги. Це правовий режим, що запроваджується указом Ради Міністрів країни у разі зовнішньої збройної агресії або збройного повстання всередині країни. Сутність такого режиму полягає у: наділенні суб'єктів його забезпечення необхідними повноваженнями; запровадженні спеціальних заходів; передачі повноважень органів публічної влади та поліції щодо забезпечення порядку військовому командуванню [75].

Спеціальний порядок запровадження стану облоги полягає у введенні його указом Ради Міністрів на 12 днів. В указі зазначається термін дії та територія, на якій вводиться зазначений режим. Обґрунтованість введення цього адміністративно-правового режиму та обсяг запроваджених заходів, що обмежують права і свободи людини, через дванадцять днів перевіряється парламентом. Тобто, у такий спосіб ще й здійснюється контроль за реалізацією Президентом Франції своїх повноважень. Продовження строку дії зазначеного правового режиму можливе за його рішенням глави держави.

Забезпечення невід'ємних прав і свобод людини під час запровадження стану облоги як правового режиму закріплено в Кодексі оборони Франції, відповідно до приписів якого, незважаючи на стан облоги, усі права, гарантовані Конституцією країни, продовжують гарантуватися, якщо їх використання не призупинено згідно з положеннями цього кодексу [75].

Особливістю запровадження цього особливого режиму у Франції, на відміну від багатьох інших розвинутих країн є те, що з його запровадженням здійснюється передача юрисдикції низки кримінальних злочинів, пов'язаних з загрозою національній безпеці, до військових судів [77].

Типовою ознакою цього правового режиму, яка притаманна всім особливим адміністративно-правовим режимам, є те, що під час запровадження стану облоги передбачено наділення військового командування повноваженнями щодо: проведення обшуків; обмеження діяльності та усунення з посад будь-яких осіб; віддання наказу про пошук та вилучення зброї та боєприпасів; заборони роботи засобів масової інформації та зборів населення, які можуть загрожувати громадському порядку (Кодекс оборони) [78].

Статтею 35 Конституції країни передбачено також оголошення стану війни. Рішення про оголошення війни приймається урядом та санкціонується парламентом. У випадку, якщо тривалість збройної агресії перевищує чотири місяці, уряд здійснює запит у парламенту на його продовження (ст. 35 Конституції) [74]. Законодавство Франції не деталізує механізм адміністративно-правового забезпечення цього правового режиму, на нашу думку, з тієї причини,

що оголошення стану війни залишилось та наразі є виключно юридичною та дипломатичною процедурою. Крім того, враховуючи підстави та повноваження суб'єктів забезпечення адміністративно-правового режиму облоги, останній повністю поглинає правовий режим воєнного стану.

Нормативно-правова система Франції є яскравим прикладом наділення голови держави як законодавчою, так і виконавчою владою в умовах крайньої загрози національній безпеці. Конституція П'ятої республіки 1958 г. (стаття 16) наділяє президента виключними повноваженнями на застосування заходів, які “диктуються обставинами”, зокрема, суттєвою та безпосередньою загрозою інститутам Французької Республіки, незалежності нації, цілісності території країни, виконанню міжнародних зобов'язань [75].

У зазначених вище випадках Конституція країни не передбачає погодження або затвердження парламентом рішення Президента Франції, проте зобов'язує його провести офіційні консультації з прем'єр-міністром, президентами асамблей, а також Конституційною радою країни. Зазначене обумовлено тим, що умовою запровадження правового режиму війни є обставини, коли інституції республіки, незалежність нації, цілісність її території або виконання її міжнародних зобов'язань знаходяться під серйозною та негайною загрозою, а функціонування конституційних інституцій порушено [75]. Тобто, мова йде про неможливість функціонування основних органів публічної влади, в тому числі Ради міністрів країни.

Слід звернути увагу, що Президент Франції, в даному випадку, набуває майже необмежених повноважень щодо усунення виниклих загроз національній безпеці та зосереджує в своїх руках як законодавчу, так і виконавчу владу. Адже, ні на конституційному, ні на законодавчому рівні його права не обмежуються.

Особливий режим може бути запроваджено на тридцять днів, через вплив яких до Конституційної ради Франції можуть звернутися президент Національної асамблеї, голова сенату, шістдесят депутатів або шістдесят senatorів з метою встановлення наявності підстав на продовження дії особливого режиму, або його скасування у разі відсутності підстав [74]. Таким чином здійснюється контроль

використання президентом країни своїх повноважень та відбувається збалансування його владних повноважень.

Отже, законодавство Франції визначає три види особливих адміністративно-правових режимів, стан війни, стан облоги, надзвичайний стан. В той же час, Конституцією Франції окремо надано Президенту країни майже необмежені повноваження на застосування заходів протидії щодо втрати незалежності нації та територіальної цілісності, що обумовлено високим ступенем ризику існування державності та непрацездатністю основних конституційних органів публічної влади. Реалізація цих повноважень не потребує затвердження парламентом, що вказує на надзвичайну важливість запровадження такого правового механізму та необхідність швидкої реакції на виниклі загрози. Основним законом Франції також передбачено запровадження стану війни, однак цей стан “поглинається” регламентованим законодавством станом облоги. Враховуючи те, що Президент Франції очолює Раду Міністрів своєї країни, то можна зробити висновок про концентрацію в руках Президента Республіки суттєвих важелів щодо забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності та сталого конституційного ладу, що є його прямими конституційними обов’язками.

Цікавий, на нашу думку, є досвід адміністративно-правового забезпечення особливих правових режимів в Федеративній Республіці Німеччині. Правове регулювання цих режимів майже повністю здійснюється Конституцією країни [79], однак під час їх запровадження, так званими “законами про безпеку та запобіжні заходи” здійснюється регулювання деяких суспільних відносин, зокрема, у сфері забезпечення трудової повинності [80], економічної [81], енергетичної [82], продовольчої безпеки [83] тощо.

Так, Конституцією Німеччини передбачено запровадження особливих адміністративно-правових режимів за різних обставин. Перший, виходячи з підстав його запровадження (збройний напад або при неминучості такого нападу), є умовно правовим режимом оборони (стаття 115-а Конституції). Другий особливий правовий режим є станом напруги (стаття 80-а Конституції). Він запроваджується з підстав підвищеної загрози національній безпеці не

військового характеру (зовнішньополітична конфліктна ситуація, яка може загостритися тощо) або на виконання міжнародних зобов'язань країни як члена Північноатлантичного альянсу. Наступний особливий правовий режим має підстави бути запровадженим у випадках стихійних лих, техногенних катастроф федерального масштабу або у разі внутрішніх заворушень, що загрожують існуванню вільного демократичного ладу (статті 35; 91 Конституції) [79].

Звернемо окрему увагу на те, що спеціальна процедура запровадження та закінчення правового режиму оборони у ФРН відрізняється від інших країн Європи по тій причині, що це відбувається шляхом визначення фактичного стану, в якому перебуває держава. Тобто, якщо наявні обставини відповідають умовам правового режиму оборони, то країна в такому стані вже перебуває. Підтвердження такого стану здійснюється щонайменше двома третинами присутніх на цей момент голосів Бундестагу за запитом Федерального уряду Німеччини. Правовий режим оборони також має бути схвалений більш ніж половиною членів Бундесрату. Проте, якщо Бундестаг або Бундесрат за виниклих обставин не можуть зібратися вчасно або не досягають кворуму, то рішення про визнання дії правового режиму оборони приймається спеціальним суб'єктом – Об'єднаним комітетом, який є тимчасовим конституційним органом, що створюється в умовах правового режиму оборони за умови непрацездатності Бундестагу та Бундесрату. Конституцією країни передбачено і випадок, за якого з об'єктивних причин жоден з розглянутих суб'єктів не може визначити стан оборони. За таких умов рішення вважається прийнятим і оприлюдненим у момент початку збройного нападу. Обов'язок щодо оприлюднення такого рішення покладається на Президента країни у Федеральному бюлетені законів чи в інший спосіб, або через засоби масової інформації [79].

Закінчення стану оборони здійснюється за умови усунення зовнішніх загроз збройної агресії відповідним оголошенням Бундестагу простою більшістю голосів і за згодою Бундесрату, або за вимогою останнього про припинення правового режиму оборони.

Не виключенням і для Німеччини є наділення спеціальними повноваженнями суб'єктів забезпечення правового режиму під час його дії як невід'ємної ознаки особливих правових режимів. Так, під час настання стану оборони Федеральний канцлер Німеччини, окрім повноважень прийняття політичних рішень, набуває повноважень Міністра оборони країни в частині керівництва та контролю за збройним силам. В той же час, Федеральний уряд набуває повноважень приймати закони, навіть у тих сферах, які належать до компетенції земель в мирний час, Крім того наділяється повноваженнями розгортання федеральної поліції по всій федеральній території та видання вказівок урядам земель і державним органам.

У випадку неможливості здійснювати свої конституційні обов'язки Бундестагом та Бундесратом, всю повноту повноважень набуває Об'єднаний комітет, що забезпечує здійснення стійкого публічного управління за обставин збройного конфлікту та неіездатності ряду конституційних органів влади. Однак, такі широкі повноваження конституційно обмежені неможливістю здійснити зміни положень Конституції та законів країни, що стосуються Європейського Союзу, членства Федеративної Республіки Німеччини в міжурядових організаціях, реорганізації федеральних земель.

Доповнюючи результати досліджень зарубіжного досвіду у частині обмеження прав і свобод громадян при запровадженні особливих правових режимів, слід зазначити, що в Німеччині, за умов дії цього правового режиму, можуть застосовуватися такі обмежувальні заходи: примусова праця (за ст. 12а Конституції ФРН чоловіки та жінки віком від 18 до 55 років можуть бути залучені до обов'язкових робіт, таких як виконання певних функцій публічної служби, постачання населення продовольством, медико-санітарна служба тощо); заборона об'єднань на асоціацій (відповідно до ст. ст. 9 та 87а Конституції підлягає обмеженню діяльність організацій, які несуть шкоду чи загрозу для демократичного устрою Німеччини, за винятком діяльності професійних спілок); порушення таємниці листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції (ст. 10 Конституції); обмеження свободи пересування (ст. 11 Конституції) тощо [79].

Отже, запровадження правового режиму оборони в Німеччині має свої особливості. По-перше, адміністративно-правове регулювання достатньо регламентовано Конституцією ФРН. По-друге, в цій країні передбачено створення тимчасового спеціального суб'єкта адміністративно-правового забезпечення зазначеного вище правового режиму. Акцентуємо увагу на тому, що наявність спеціального суб'єкта є характерною ознакою особливих правових режимів, в тому числі правового режиму воєнного стану в Україні.

Наступним адміністративно-правовим режимом, що може запроваджуватися в Німеччині, є стан напруги. Цей правовий режим встановлюються двома третинами голосів Бундестагу. Суспільно-правовими наслідками запровадження зазначеного режиму є вступ в дію проаналізованих вище низки законів про безпеку та запобіжні заходи.

Так, одним з цих законів є закон “Про забезпечення роботи послуг в цілях оборони, включаючи захист цивільного населення”. Цей закон під час дії стану напруги запроваджує трудову повинність населення, у випадку неможливості забезпечення необхідних робіт на добровільній основі. Суб'єктами безпосереднього виконання цих заходів є Федеральне міністерство праці та соціальних справ, яке дає необхідні вказівки Федеральному агентству зайнятості щодо виконання цього закону, а також здійснює контроль їх виконанням [80].

Наступною підставою запровадження стану напруги є погодження Федеральним урядом Німеччини вимоги відповідального органу Північноатлантичного альянсу у випадку збройного нападу на договірну сторону в Європі чи Північній Америці, що передбачені статтями 5 і 6 Північноатлантичного договору (абзац 3, стаття 80а Конституції) [79].

Окрему увагу слід приділити питанню застосування збройних сил країни під час дії стану напруги. Так, збройні сили можуть використовуватися лише в тій мірі, в якій це прямо дозволено Конституцією ФРН. Збройні сили мають повноваження захищати цивільні об'єкти та виконувати завдання з контролю руху в тій мірі, в якій це необхідно для виконання їх оборонної місії. Крім того, збройним силам може бути доручено захист цивільних об'єктів для підтримки

заходів поліції. Також збройні сили можуть застосовуватися у випадках загрози демократичному порядку Федерального Уряду країни або урядам земель, якщо сил поліції та Федеральних прикордонних сил недостатньо для виконання наявних завдань. Рішення про таке залучення приймається Федеральним Урядом Німеччини (абзац 2, стаття 91 Конституції) [79].

Отже, стан напруги в Німеччині, це особливий адміністративно-правовий режим, що запроваджується у випадках створення загрози національній безпеці внутрішнього характеру чи стихійного лиха (катастрофи) або за міжнародними зобов'язаннями як члена Північноатлантичного альянсу. Зазначений режим за допомогою спеціального галузевого законодавства наділяє суб'єктів його забезпечення повноваженнями на запровадження спеціальних заходів з метою недопущення порушення суспільних відносин або їх відновлення.

Наступним особливим адміністративно-правовим режимом в Німеччині є режими внутрішнього надзвичайного стану та стихійного лиха (катастрофи). Вони запроваджуються у випадку загрози базовим демократичним принципам всієї країни або окремих федеральних земель (масові порушення громадської безпеки та порядку), а також у разі стихійного лиха або особливо серйозної техногенної аварії. У першому випадку штат наділений повноваженнями запросити поліцейські сили з інших регіонів країни, а також сили та засоби з інших адміністрацій та Федеральної прикордонної охорони. За таким запитами Федеральний уряд Німеччини приймає таке рішення та дає вказівку визначеним федеральним землям на здійснення відповідного забезпечення. В іншому випадку країна може запросити поліцію інших країн, сили та засоби інших адміністрацій, а також Федеральну прикордонну службу та збройні сили. Скасування такого правового режиму здійснюється, або після усунення небезпеки, або за вимогою Федеральної ради (статті 35; 91 Конституції) [79].

Отже, аналіз особливих адміністративно-правових режимів розглянутих країн світу дає підстави стверджувати, що їх застосування здійснюється за єдиними принципами демократії та стандартами забезпечення прав людини. Всі зарубіжні правові режими, а також особливі правові режими, що передбачені

законодавством України, мають єдині ознаки: їх регулювання здійснюється спеціальним законодавством, або спеціальними нормами закріпленими в конституціях країн; запровадження та закінчення правових режимів відбувається за спеціально встановленою процедурою; під час їх запровадження відбувається наділення суб'єктів забезпечення цих режимів спеціальними повноваженнями, необхідними для усунення зовнішніх чи внутрішніх загроз; можливе обмеження прав і свобод людини, однак ці обмеження не є безумовними, регулюються міжнародним правом та обмежені часом введення особливого адміністративно-правового режиму.

В умовах ведення Україною оборонної війни високої інтенсивності, вважається за доцільне та необхідне використання досвіду запровадження особливих правових режимів у Франції та Німеччині. Зокрема, це стосується випадків наділення окремих конституційних органів держави повноваженнями на запровадження, відповідного виниклим загрозам, особливого адміністративно-правового режиму за умов, коли визначені законодавством гілки влади, з причин, викликаних збройною агресією, не можуть виконувати свої функції.

Висновки до розділу 1

З початком російської збройної агресії проти України, особливі правові режими стали тими правовим інструментами, за допомогою яких здійснюється відвернення загроз національній безпеці, публічним інтересам, правам і свободам громадян, а саме: режим антитерористичної операції, операції Об'єднаних сил та правовий режим воєнного стану. Під особливим адміністративно-правовим режимом слід розуміти встановлений спеціальними адміністративно-правовими нормами особливий порядок правового регулювання, який запроваджується з метою запобігання або усунення загроз національним інтересам та національній безпеці з наданням суб'єктам забезпечення особливого правового режиму необхідних повноважень на запровадження спеціальних заходів, з можливістю обмеження прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних

осіб. Особливі правові режими є адміністративно-правовими, оскільки їх правове регулювання здійснюється за допомогою норм адміністративного права, яке, як галузь права, забезпечує регулювання сфери публічного управління.

Особливим адміністративно-правовим режимам притаманні специфічні ознаки, які виокремлюють їх із системи правових режимів: регулювання спеціальним законодавством; наявність законодавчо-закріпленого особливого порядку введення та закінчення особливого адміністративно-правового режиму; можливість створення нових органів державної влади як спеціальних суб'єктів забезпечення особливого правового режиму; надання суб'єктам забезпечення особливого правового режиму додаткових повноважень; наявність переважно імперативних методів правового регулювання; законодавче визначення вичерпного переліку заходів, що можуть запроваджуватися; можливість тимчасового обмеження прав і свобод людини і громадянина та законних інтересів юридичних осіб.

Одним з видів особливих правових режимів є правовий режим воєнного стану, запровадження якого в умовах широкомасштабної російської агресії забезпечило умови для ефективної відсічі збройної агресії, усунення загрози небезпеки державній незалежності та територіальній цілісності. Особливого значення, в такому випадку, набуває поняття правового режиму воєнного стану, під яким слід розуміти встановлений адміністративно-правовими нормами особливий порядок правового регулювання суспільних відносин, який вводиться з метою забезпечення національної безпеки та оборони, усунення загроз суверенітету, територіальній цілісності, державній незалежності, відсічі збройної агресії, з наданням відповідним органам державної влади, військовому командуванню додаткових повноважень щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, з можливістю обмеження прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб. Мета запровадження адміністративно-правового режиму воєнного стану досягається за допомогою особливих правових інструментів, які формують специфічні ознаки цього правового режиму, окрім загальних ознак особливих адміністративно-правових

режимів. До основних з них слід віднести: утворення нового самостійного тимчасового державного органу, з наданням йому всіх передбачених спеціальним законодавством додаткових повноважень – військової адміністрації; імперативні методи управління забезпечуються підвищеною мірою юридичної відповідальності в порівнянні з іншими особливими адміністративно-правовими режимами.

Спеціальним законодавством передбачено особливий порядок введення правового режиму воєнного стану, ключову роль в якому відіграє Верховна Рада України, оскільки саме вона, затверджуючи законом України відповідний указ Президента України, наділяє суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану додатковими повноваженнями на запровадження та здійснення заходів цього правового режиму, а також визначає межі обмеження прав і свобод людини та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Ефективність запровадження правового режиму воєнного стану прямо залежить від здатності забезпечення оборонного потенціалу країни з боку відповідних підприємств. З огляду на що, одним з основних напрямків діяльності держави в умовах правового режиму воєнного стану стало підтримання функціонування таких юридичних осіб, а також відчуження підприємств і установ, діяльність яких має стратегічне значення для оборони держави, що є однією з особливостей цього правового режиму. Однак, реалізація суб'єктами забезпечення правового режиму своїх повноважень щодо примусового залучення виробничих, економічних та інших ресурсів вітчизняних підприємств всіх форм власності для потреб оборони в умовах ринкової економіки не набуло масовості.

Протидія російській збройній агресії продемонструвала важливість запровадження змін до спеціального законодавства щодо імплементації та застосування загальних норм міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту і, зокрема, розширення повноважень суб'єктів забезпечення правового режиму в цій сфері. З метою впорядкування цього питання, внесенням

змін до Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, суб’єктам забезпечення цього правового режиму надано повноваження запроваджувати не лише конкретно-визначені заходи, які передбачені зазначеним Законом, а також, за необхідності, заходи визначені міжнародним гуманітарним правом.

В умовах ведення воєнних дій, на територіях, де органи державної влади та місцевого самоврядування з об’єктивних причин не здатні виконувати свої функції, спеціальним законодавством передбачено створення тимчасових державних органів – військових адміністрацій, які паралельно з військовим командуванням, забезпечують стабільність публічного управління з метою задоволення життєвих потреб населення та забезпечення запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Система військових адміністрацій підвищила як стійкість публічного управління в умовах воєнного часу, так і ефективність запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

З огляду на рівень суспільної небезпеки, яка виникає за умов збройної агресії, забезпечення реалізації заходів правового режиму здійснюється за допомогою імперативних методів управління, які забезпечуються підвищеною мірою юридичної відповідальності у разі невиконання законних розпоряджень суб’єктів забезпечення цього правового режиму. Зазначені заходи забезпечують найвищий рівень ефективності публічного управління щодо збереження державної незалежності, територіальної цілісності та регулювання суспільних відносин в умовах правового режиму воєнного стану.

В умовах застосування проти України гібридних методів ведення збройного конфлікту, з метою відсічі збройної агресії було запроваджено різні особливі правові режими залежно від умов та ступеня зовнішніх загроз державній незалежності та територіальній цілісності, зокрема: правовий режим антитерористичної операції; правовий режим операції Об’єднаних сил; правовий режим воєнного стану. Однак, незважаючи на постійне удосконалення адміністративно-правового забезпечення правових режимів антитерористичної

операції та операції Об'єднаних сил, саме адміністративно-правовий режим воєнного стану, в системі особливих адміністративно-правових режимів, став єдиним юридичним засобом, який в повній мірі забезпечив необхідні умови для відсічі російської збройної агресії, усунення загрози небезпеки державній незалежності та територіальній цілісності. Саме тому, доцільно його вважати єдиним універсальним правовим механізмом по відверненню загроз державній незалежності та захисту публічних цінностей за умов використання масового терору іншою державою.

Адміністративно-правове забезпечення особливих правових режимів країнами світу та практика їх застосування, в тому числі в Україні, підтверджує використання єдиних підходів, що базуються на принципах демократії та міжнародного гуманітарного права. Спільними ознаками таких правових режимів є: регулювання спеціальним законодавством; наявність спеціального порядку запровадження та закінчення цих правових режимів; наділення суб'єктів забезпечення цих режимів повноваженнями, необхідними для усунення зовнішніх чи внутрішніх загроз або подолання їх наслідків; обмеження прав і свобод людини.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні

У процесі дослідження адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану виникає необхідність аналізу понятійного апарату, оскільки саме правові дефініції відображають істотні ознаки предмету дослідження та сприяють правильному формуванню узагальнень та пропозицій за обраною проблематикою.

З'ясування сутності адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, а також його змісту та формулювання поняття “адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану” доцільно здійснювати через дослідження таких правових категорій як “правове забезпечення” та “адміністративно-правове забезпечення”, оскільки вони співвідносяться як загальне та часткове.

В наукових колах тривалий час здійснюється дослідження питань адміністративно-правового забезпечення різних сфер суспільних відносин, в тому числі в сфері оборони, серед яких можна виокремити наукові праці В.Й. Пашинського, В.В. Шульгіна, М.І Карпенко, В.О. Голуба, В.С. Сірко, З.Б. Пелех, Є.А. Кобрусєва, В.П. Бойко, І.Є. Подберезних, О.В. Брусакової, О.Л. Стасюка, О.І. Косілової, О.В. Надьон та інших. Однак, саме питання адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану у вітчизняній юридичній науці не досліджувалися.

Створення державою інституцій публічної влади, діяльність яких спрямована на захист інтересів держави, в першу чергу, інтересів людини і громадянина від внутрішніх та зовнішніх загроз будь-якого характеру, в тому

числі і військового, є основним напрямком її діяльності. Зміни безпекової ситуації в світі зумовлюють постійні процеси удосконалення системи органів публічної влади та складових сил безпеки і оборони всіх країн світу з метою приведення їх у відповідність до потенційних загроз національній безпеці та забезпечення захисту національних інтересів. Не виключенням стала і Україна, де зазначені процеси прискорені російською збройною агресією та введенням в Україні правового режиму воєнного стану. Все це викликає необхідність удосконалення його адміністративно-правового забезпечення як елемента реалізації зазначеного вище правового режиму.

Для розгляду правової категорії “адміністративно-правове забезпечення” нам потрібно розглянути більш ширше поняття – правове забезпечення. Юридична конструкція поняття “правове забезпечення” має широку сферу застосування як в наукових працях, так і в нормативних актах з регулювання різних сфер суспільних відносин. Незважаючи на її універсальність, енциклопедичне визначення поняття “правове забезпечення” наразі відсутнє.

Серед науковців існують різні погляди щодо розуміння поняття, що розглядається, оскільки правове забезпечення є невід’ємним елементом, за допомогою якого здійснюється регулювання всіх сфер суспільних відносин. Сфера публічного управління та публічного адміністрування є окремою з таких сфер, оскільки регулюється нормами адміністративного права.

Так, на думку О.Л. Стасюка правове забезпечення – це сукупність заходів, що застосовуються органами публічної влади з метою створення сприятливих умов для реалізації громадянами своїх прав, свобод і законних інтересів, їх охорони та захисту, а також надання гарантій забезпечення їх здійснення заради належного упорядкування суспільних відносин [84, с. 173].

В.В. Шульгін під правовим забезпеченням розуміє комплекс правових заходів і засобів, що здійснюються юридичними службами (фахівцями-юристами) Міністерства оборони України та Збройних сил України з метою участі в реалізації державної правової політики у сфері оборони і військового будівництва [85, с. 76]. Схожої думки притримується М.І Карпенко, який дійшов висновку, що

правове забезпечення діяльності військ (сил), – це система заходів, що здійснюється офіцерами і працівниками юридичної служби Збройних Сил України щодо виконання своїх службових обов'язків із метою повсюдного дотримання особовим складом законності і правопорядку, забезпечення та захисту прав і законних інтересів Збройних Сил України, соціального і правового захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей та працівників Збройних Сил України [86, с. 16–18].

Інші науковці, розглядають правове забезпечення як сукупність нормативно-правових актів, положення яких здійснюють регуляторний вплив на публічно-правові відносини та встановлюють загальні правила поведінки [87, с. 116].

В той же час, існують погляди, що правове забезпечення – це регламентована та передбачена законодавством діяльність держави, яка спрямована на реалізацію прав, свобод та законних інтересів її громадян [88, с. 97].

Аналіз розглянутих поглядів дає можливість встановити ключові ознаки правового забезпечення, а саме: здійснення його органами публічної влади за допомогою норм адміністративного права; регулювання суспільних відносин здійснюється в сфері діяльності цих органів; здійснення правового забезпечення за допомогою заходів та способів визначених законодавством. Виходячи із зазначеного, під правовим забезпеченням в цілому слід розуміти діяльність органів публічної влади щодо регулювання суспільних відносин за допомогою нормативно передбачених заходів та способів у всіх сферах суспільних відносин [89, с. 38].

Запровадження заходів правового режиму воєнного стану, з огляду на його соціальну значимість, охоплює всі сфери суспільних відносин, а тому його адміністративно-правове забезпечення необхідно розглядати як один з видів правового забезпечення, оскільки як сфера оборони в цілому, так і правовий режим воєнного стану “здійснюється правовими нормами та засобами публічного права, передусім адміністративного, серед яких ключову роль відіграють норми

військового адміністративного права” [88, с. 254].

Аналіз наукових підходів до розуміння поняття адміністративно-правового забезпечення свідчить про відсутність єдиних поглядів у сучасній правовій доктрині, оскільки вони формувалися авторами в розрізі окремих напрямків наукових досліджень та в різних сферах суспільних відносин [88; 89; 90; 91; 92; 93; 94; 103]. Однак, дослідження існуючих позицій дозволить виявити спільні ознаки, з'ясувати сутність та сформулювати поняття “адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану”.

Зокрема, В.С. Сірко, досліджуючи відносини у сфері волонтерської діяльності, під її адміністративно-правовим забезпеченням розуміє здійснюване уповноваженими суб'єктами за допомогою норм адміністративного права через спеціальний механізм упорядкування, закріплення, реалізації, захисту та охорони суспільних відносин у сфері волонтерства [91, с. 6].

На думку З.Б. Пелех, адміністративно-правове забезпечення реалізації права громадян на свободу та особисту недоторканність – це урегульована нормами адміністративного права діяльність суб'єктів публічної адміністрації, здійснювана за допомогою передбачених законом інструментів у встановлених законодавством формах, способах та напрямках публічного адміністрування, спрямована на створення ефективних умов реалізації права на свободу та особисту недоторканність у сферах шлюбних відносин, розпорядження людиною власними органами та іншими анатомічними матеріалами, запобігання і протидії насильству над особою, затримання, тримання під вартою і попереднього ув'язнення [92, с. 124].

Під механізмом адміністративно-правового забезпечення права громадян на мирні зібрання Є.А. Кобрусєва пропонує розуміти систему заходів із попередження та припинення порушень прав громадян, контролю та нагляду за їхнім дотриманням з боку органів виконавчої влади, реалізацію порядку оскарження порушених прав, забезпечення юридичної відповідальності правопорушників та усунення негативних наслідків порушень прав громадян, що реалізуються організаційними та правовими засобами відповідно до засад

верховенства права органами публічної влади та громадянами з метою забезпечення прав громадян [93, с. 135].

В свою чергу, В.П. Бойко вважає, що адміністративно-правове забезпечення ефективності функціонування судової влади України – це регламентована законодавством діяльність судової публічної адміністрації, яка здійснюється шляхом прийняття публічних приписів, координування протилежних суб'єктів публічної адміністрації та вчинення інших владно-розпорядчих дій, що спрямовані на реальну ефективність та створення належних умов для функціонування судової влади з метою захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, суспільства та держави [88, с. 99].

О.В. Надьон адміністративно-правовим забезпеченням фінансової безпеки банків називає упорядкування суспільних відносин у сфері фінансової безпеки банків уповноваженими на те державою суб'єктами зі створення правових умов закріплення, реалізації, гарантування, охорони та захисту економічних прав, свобод і законних фінансових інтересів банків та їх контрагентів шляхом протидії загрозам з метою стійкого розвитку, а також їх юридичного закріплення за допомогою правових норм [94, с. 7].

Відповідно до наукових поглядів І.М. Шопіної, адміністративно-правове забезпечення складає систему адміністративно-правових засобів та способів, процедур їх легалізації, що здійснюється з метою створення умов для всебічної реалізації прав, свобод та інтересів людини, громадянського суспільства, суб'єктів підприємницької діяльності, а також інших суб'єктів адміністративно-правових відносин [95, с. 143-144].

На думку І.Є. Подберезних, адміністративно-правове забезпечення національної безпеки це комплексний інститут адміністративного права, який є невід'ємною та провідною складовою правового забезпечення національної безпеки, опосередкований вертикальними й горизонтальними зв'язками, поєднує однорідні суспільні відносини щодо створення всіх умов для безпечного існування громадян в межах держави та захисту їх від будь-якої зовнішньої

агресії, а також збереження держави загалом як головної цінності, що здійснює охорону своїх громадян від усіх видів небезпеки [96, с. 19].

У контексті дослідження питань оборони держави, найбільш розгорнуте визначення адміністративно-правового забезпечення пропонує В.Й. Пашинський. Науковець під адміністративно-правовим забезпеченням розуміє регламентовану адміністративно-правовими нормами системну діяльність суб'єктів забезпечення оборони, насамперед діяльність суб'єктів публічного управління, щодо адміністративно-правового регулювання, реалізації, охорони та захисту суспільних відносин у сфері оборони, гарантування прав і законних інтересів всіх суб'єктів правовідносин, спрямовану на створення необхідних умов для оборони держави в разі збройної агресії [90, с. 254].

Деякі науковці розглядають адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану в умовах широкомасштабної збройної агресії з наступних позицій: як процес встановлення засад його функціональності, що репрезентується нормативним базисом для відсічі збройній агресії і захисту національних інтересів; як самостійний різновид діяльності органів державної влади, що передбачає втілення в правореалізацію охоронних, захисних, регулятивних та організаційних дій, спрямованих на виконання завдань правового режиму воєнного стану в умовах його введення [97, с. 491].

Подібно до випадку з розглянутими вище теоретичними поглядами на поняття правового забезпечення, науковці при визначенні дефініції адміністративно-правового забезпечення до її основних елементів відносять суб'єкта, діяльність якого регламентована нормами права, а також нормативно визначені засоби і способи, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин в тій чи іншій публічній сфері.

В ході дослідження поглядів науковців на визначення, сутність та складові адміністративно-правового забезпечення, О.М. Гумін та Є.В. Пряхін дійшли до висновку, про необхідність розгляду цього поняття як у широкому, так і у вузькому розумінні. У широкому розумінні адміністративно-правове забезпечення можна визначити як упорядкування суспільних відносин

уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація та розвиток. Щодо вузького розуміння, то визначення буде змінюватися у зв'язку з тим, про які суспільні відносини буде вестися мова [100, с. 48].

Отже, розглянуті наявні наукові підходи щодо розуміння поняття адміністративно-правового забезпечення об'єднані наступними загальними рисами: здійснюється уповноваженими суб'єктами адміністративно-правового забезпечення, переважно суб'єктами публічного управління; об'єктом адміністративно-правового забезпечення є суспільні відносини; регулюється адміністративно-правовими нормами; реалізовується в межах законодавчо визначених повноважень [89, с. 38].

Важливим для досягнення цілей дослідження є встановлення елементів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану крізь загальноприйнятну структуру адміністративно-правового забезпечення, оскільки саме вони є відображенням сутності такого правового явища. В широких наукових колах до елементів адміністративно-правового забезпечення відносять: 1) об'єкт адміністративно-правового забезпечення; 2) суб'єкт (суб'єкти) адміністративно-правового забезпечення; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [98, с. 99; 99, с. 94; 100, с. 49, 101, с. 138].

Об'єктом адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є суспільні відносини в умовах правового режиму воєнного стану. Саме їх регулювання, охорона, захист і реалізація є метою діяльності суб'єктів забезпечення цього правового режиму. Однак, слід зазначити, що держава, з метою захисту публічних інтересів, в тому числі і базових природних прав людини в умовах правового режиму воєнного стану, здійснює вплив на широке коло суспільних відносин. Перш за все, це сфера безпеки і оборони, оскільки першочергово здійснюється наділення органів публічного управління повноваженнями, необхідними для нейтралізації загроз військового характеру.

Як наслідок, вжиті заходи відбиваються в економічних, політичних та соціально-культурних сферах. В той же час, можливе обмеження прав і свобод громадян (обмеження пересування, заборона зборів та демонстрацій, а також інших громадянських прав), допустима зупинка роботи певних промислових підприємств та об'єктів інфраструктури, здійснення контролю над виробництвом та розподілом ресурсів з метою забезпечення потреб оборони.

Проведені авторські дослідження показують, що більшість науковців під суб'єктами адміністративного права розуміють учасників суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують суб'єктивні обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами [102, с. 214–215]. Виходячи з чого, можна зазначити, що суб'єктами адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану будуть суб'єкти публічного управління, які наділені повноваженнями для забезпечення реалізації цілей запровадження зазначеного правового режиму, основною з яких є захист прав і свобод людини від протиправних посягань.

Основним суб'єктом адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, перш за все, є держава, яка задекларувала, що “людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Відповідно до статті 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Виходячи з чого, поява загроз існуванню державності, а саме при збройній агресії чи загрозі нападу, небезпека державній незалежності України, її територіальній цілісності тощо прямо впливає на права і свободи людини, зумовлює державу застосовувати прямо передбачений інструмент, а саме запровадження правового режиму воєнного стану.

Закон України “Про правовий режим воєнного стану” до суб'єктів забезпечення правового режиму відносить органи державної влади, військово командування, органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки

Крим, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування, а також визначає повноваження деяких з них [16].

Водночас, законодавством передбачені випадки, коли безпосереднє забезпечення заходів правового режиму воєнного стану покладається виключно на визначене коло суб'єктів. Зокрема, у місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та реалізація заходів правового режиму воєнного стану здійснюється виключно військовим командуванням та військовими адміністраціями (у разі їх утворення) [16].

В ході наукових досліджень, під час розгляду поняття та сутності адміністративно-правового забезпечення, науковцями приділяється увага значенню норм адміністративного права, оскільки саме за їх допомогою здійснюється правове регулювання діяльності суб'єктів публічного управління.

За своєю суттю, норми адміністративного права – це загальнообов'язкове правило поведінки, що встановлене або санкціоноване державною з метою забезпечення публічних прав і свобод людини й громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави й захищене від порушення засобами державного примусу [45, с. 40]. З чого можна зробити висновок, що адміністративно-правові норми є основним засобом, за допомогою якого здійснюється адміністративно-правове регулювання, в тому числі адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану.

За допомогою норм адміністративного права суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану здійснюється реалізація своїх повноважень. Зазначені норми закріплюються в спеціальних законах та підзаконних нормативно-правових актах. В індивідуальних актах суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, за допомогою норм адміністративного права, реалізовується правозастосовна діяльність. Так, військове командування в межах визначених повноважень, видає обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану. В свою чергу військові адміністрації видають

накази та розпорядження, які за своєю юридичною силою прирівнюються до рішень відповідних рад [16].

Оскільки суб'єкти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, як зазначалося вище, наділені владними повноваженнями, правами та обов'язками, а їх реалізація здійснюється за допомогою норм адміністративного права, то ці відносини є адміністративно-правовими. Адміністративно-правові відносини розглядаються як урегульовані правовими нормами відносини, що виникають та існують між суб'єктами публічного права і спрямовані на впорядкування стосунків у суспільстві, забезпечення засобами державного примусу правопорядку, добробуту та безпеки громадян і суспільства [103, с. 8].

Отже, можна зробити висновок, що адміністративно-правові відносини в умовах правового режиму воєнного стану – це взаємозв'язки та відносини між публічними суб'єктами, а також між ними та приватними особами, що виникають, існують та припиняються у процесі реалізації публічними суб'єктами, визначених адміністративно-правовими нормами повноважень, які спрямовані на врегулювання суспільних відносин в умовах правового режиму воєнного стану.

Наступними елементами адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення досліджуваного нами правового режиму. Однак розгляд зазначених складових, на нашу думку, слід здійснювати виходячи з того, що заходи, засоби, форми та методи є складовими елементами безпосередньо гарантій [104, с. 178].

Зазначена позиція підтверджується як в монографічних працях науковців, так і в енциклопедичних визначеннях. В Юридичній енциклопедії під поняттям гарантій прав і свобод людини розуміють умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі всебічну охорону прав та свобод особи [105, с. 555].

В свою чергу С.В. Лінецький, даючи визначення гарантії прав і свобод людини та громадянина акцентував увагу на інших складових, додаючи такі

елементи як принципи і норми, а метою реалізації гарантій зазначає не лише забезпечення прав і свобод, а й їх захист [106].

В діяльності органів публічної влади, в умовах правового режиму воєнного стану, захист, як елемент гарантій прав і свобод, відіграє ключову роль, оскільки дозволяє в складних умовах суб'єктам забезпечення цього правового режиму реалізовувати свої повноваження.

Актуальність порушеного питання підтверджується внесенням змін в законодавчі акти України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах воєнного стану [107]. Так, до Закону України “ Про оборону України” внесено поняття бойового імунітету, за якого всі особи сил безпеки і оборони, а також у визначених випадках цивільні особи (громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства), які беруть участь у відсічі російської збройної агресії, за визначених законом умов, звільняються від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, а також за наслідки застосування збройної та іншої сили чи будь-яких видів зброї (озброєння) [20].

Отже, законодавцем, під час російської широкомасштабної агресії, з огляду на можливість передбачення не усієї сукупності негативних наслідків, всіх суб'єктів залучених до оборони держави, в тому числі в деяких випадках і цивільних осіб, звільнено від юридичної відповідальності за дії (бездіяльність), які формально мають ознаки злочину (правопорушення), однак вчинені з метою відсічі збройної агресії. Така форма захисту прав в сучасних умовах ведення війни є необхідною та своєчасною, оскільки надає можливість в повній мірі реалізувати свої повноваження всім суб'єктам забезпечення правового режиму воєнного стану, а також громадянам України щодо конституційного обов'язку оборони держави.

Забезпечення гарантій є необхідною умовою адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, оскільки дозволяє всім суб'єктам, які реалізують захист держави від посягань на територіальну

цілісність здійснювати свої повноваження на належному рівні. Відсутність дієвих гарантій призведе до настання негативних наслідків у вигляді неефективної роботи як органів публічної влади в сфері оборони, так і неможливості реалізації громадянами своїх конституційних прав.

Що стосується інших елементів гарантій адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, а саме заходів, засобів, форм та методів, то слід зауважити, що їх реалізація та застосування регламентовано спеціальним законодавством та частково розглянуто в попередніх розділах нашого дослідження.

До засобів забезпечення правового режиму воєнного стану належать всі засоби, які можуть бути задіяні для відбиття збройної агресії та перебувають в оперативному управлінні у суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану. Зокрема, до таких засобів нами відносяться: людські ресурси, зброя, військова та спеціальна техніка тощо.

Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану здійснюється за допомогою загальновизнаних форм, а саме: дозволу, зобов'язання, заборони. Безпосередньо правовий режим воєнного стану, що вводиться, вже є методом адміністративно-правового забезпечення, як один із загальноприйнятих методів правового регулювання надзвичайних адміністративно-правових режимів, з огляду на специфічність набору його засобів, способів та суспільних відносин, що впорядковуються.

В той же час, як зазначалося раніше, до основного методу адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану слід віднести імперативний метод, що обумовлено рівнем загроз державній незалежності та необхідністю вживати суб'єктами забезпечення правового режиму відповідних заходів щодо регулювання суспільних відносин в таких умовах.

Виходячи з вищенаведеного, можна виокремити наступні характерні ознаки адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану: регулюється спеціальним законодавством, переважно нормами адміністративного права; здійснюється спеціальними суб'єктами забезпечення зазначеного

правового режиму, повноваження яких законодавчо-визначені; суб'єкти забезпечення особливого правового режиму наділяються необхідними повноваженнями; повноваження реалізовується за допомогою спеціального інструментарію (механізмів, заходів).

Отже, адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану здійснюється суб'єктами забезпечення зазначеного правового режиму шляхом реалізації ними своїх повноважень за допомогою адміністративно-правових норм. Діяльність суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану полягає, в цілому, в нормотворчій та правозастосовній діяльності [89, с. 39].

Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану має на меті за допомогою правових механізмів забезпечити регулювання, реалізацію, охорону і захист суспільних відносин в умовах воєнного стану. Під адміністративно-правовим забезпеченням правового режиму воєнного стану слід розуміти врегульовану нормами адміністративного права діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади щодо правового регулювання, реалізації, охорони і захисту суспільних відносин в умовах воєнного стану, захисту прав і свобод людини, оборони держави у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності і територіальній цілісності України.

2.2. Адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану в Україні

В умовах широкомасштабної збройної російської агресії актуальним є питання адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану. Адже, ефективність діяльності таких суб'єктів залежить від якості як адміністративно-правових норм, так і нормативно-правових актів які вони складають. Лише належний рівень якості адміністративно-правових актів забезпечує результативний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування в умовах правового режиму воєнного стану. Саме за допомогою норм права визначаються функції суб'єктів правового режиму

воєнного стану, здійснюється наділення їх необхідними повноваженнями та регламентується порядок їх діяльності.

У кожній конкретній кризовій ситуації важливо збалансувати потреби в забезпеченні безпеки держави та забезпеченні прав і свобод громадян. Правовий режим воєнного стану має бути чітко регульованим законами України та відповідати принципам правової держави [108].

Розгляд поняття адміністративно-правового регулювання, на наш погляд, необхідно здійснити через базову категорію – правове регулювання, оскільки адміністративно-правове регулювання є одним з його видів.

Аналіз наукових поглядів дає підстави констатувати, що в науці, загалом, існує єдиний підхід до поняття правового регулювання під яким розуміють вплив держави на суспільні відносини за допомогою нормативно встановлених правових способів, форм і засобів, спрямованих на їх упорядкування, розвиток, охорону та відновлення [95, 105, 109, 110, 111]. Уповноважені суб'єкти публічної адміністрації здійснюють вплив на суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації адміністративних зобов'язань [112, с. 7]. Така діяльність суб'єктів правового регулювання буде адміністративно-правовою, оскільки переважна більшість норм права, виходячи з об'єкту правового регулювання, є адміністративними. Відповідно і упорядкування управлінської діяльності зазначених суб'єктів забезпечується адміністративно-правовим регулюванням за допомогою системи нормативно-правових актів.

В той же час, залишається дискусійним питання співвідношення між собою правових категорій адміністративно-правового регулювання та адміністративно-правового забезпечення.

Науковці, в переважній більшості, мають дві позиції. Відповідно до першої, адміністративно-правове регулювання є структурним елементом адміністративно-правового забезпечення. Позиція обумовлена в розглянутих вище наукових працях щодо змісту адміністративно-правового забезпечення, де однією зі складових є адміністративно-правове регулювання. Зокрема, це є: здійснюване уповноваженими суб'єктами за допомогою норм адміністративного права

закріплення, реалізації, захисту та охорони суспільних відносин у сфері волонтерства [91, с. 6]; урегульована нормами адміністративного права діяльність суб'єктів публічної адміністрації, здійснювана за допомогою передбачених законом інструментів ... публічне адміністрування, спрямоване на створення ефективних умов реалізації права на свободу та особисту недоторканність [92, с. 124]; регламентована законодавством діяльність судової публічної адміністрації [88, с. 99]; регламентована адміністративно-правовими нормами системна діяльність суб'єктів забезпечення оборони [89, с. 254].

Аналіз викладених вище позицій дає підстави дійти висновку, що нормативно-правове регулювання у зазначених формах є невід'ємною та обов'язковою частиною такого правового явища як адміністративно-правове забезпечення різних сфер суспільних відносин.

Відповідно до другого підходу, поняття адміністративно-правового регулювання та адміністративно-правового забезпечення ототожнюються. Так, наприклад, за поглядами І.М. Шопіної, поняття адміністративно-правового регулювання поступово втрачає свою провідну роль у зв'язку із збільшенням впливу людиноцентристських тенденцій у розвитку адміністративного права. Збільшення ролі суб'єктів громадянського суспільства в правотворчості зумовило поступовий перехід наукових поглядів до категорії “адміністративно-правове забезпечення”, у зв'язку з “зміщенням акценту в системі прийняття рішень з волі держави на інтенції людини та громадянського суспільства” [95, с. 143].

Автором даної роботи підтримується позиція про те, що адміністративно-правове регулювання є елементом адміністративно-правового забезпечення, оскільки “адміністративно-правове забезпечення, на відмінну від адміністративно-правового регулювання, яке, насамперед, означає процес впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, це постійна діяльність суб'єктів адміністративно-правового забезпечення, яка є більш наближеною до реального здійснення (реалізації) правових приписів” [111, с. 36–40].

Отже, адміністративно-правовим регулюванням правового режиму воєнного стану є цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні

відносин, що виникають в умовах правового режиму воєнного стану, з метою їх регулювання та реалізації, що здійснюється суб'єктами забезпечення.

Розглянемо систему адміністративно-правових актів, за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану.

Відповідно до положень Конституції України, правовий режим воєнного стану визначається виключно законом. Водночас, з метою забезпечення захисту конституційних та основоположних прав і свобод людини, Основним Законом встановлено перелік тих прав і свобод, які в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені. Спеціальним Законом, прийнятим на виконання положень Конституції України, та яким здійснюється правове регулювання адміністративно-правового режиму воєнного стану, зокрема порядку застосування обмежень прав і свобод людини під час його дії, є Закон України “Про правовий режим воєнного стану” [16].

В той же час Конституцією України визначено основи відчуження об'єктів права приватної власності, повноваження та обов'язки Президента України та Верховної Ради України щодо введення правового режиму та проведення мобілізації [1]. Слід відмітити не випадковість закладення в Основний Закон зазначених вище норм права, оскільки загроза втрати державою незалежності та територіальної цілісності безпосередньо вплине на основні соціальні цінності: людину, її життя, здоров'я і безпеку. Саме тому, Конституцією України регламентована необхідність навіть тимчасового обмеження прав і свобод людини, охорона прав приватної власності.

Концептуальним нормативно-правовим актом в сфері національної безпеки і оборони, який зокрема здійснює і адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану, є Закон України “Про національну безпеку України” [113]. Цим Законом встановлено систему управління силами безпеки і оборони, здійснено розподіл повноважень між державними органами у сферах національної безпеки і оборони, визначено перелік документів планування з метою реалізації відповідної державної політики. Також, зазначений вище

нормативно-правовий акт визначає повноваження деяких суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони. Зокрема, таких суб'єктів правового режиму воєнного стану як Президент України, Міністерство оборони України; Збройні Сили України. На підставі положень Закону видано концептуальні документи по визначенню загроз національній безпеці та планування, які прямо впливають на зміст та систему нормативно-правових актів адміністративно-правового регулювання правового режиму воєнного стану. Ними закріплюється порядок визначення повноважень інших суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, зокрема: Головнокомандувача Збройних Сил України; начальника Генерального штабу Збройних Сил України; командувачів видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України. До цих нормативно-правових актів також відносяться: Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень України тощо [114].

Законодавчим актом в системі нормативно-правових актів, що регулюють правовий режим воєнного стану є Закон України “Про оборону України”. Він закріплює такі ключові визначення як: особливий період, воєнний стан, військове командування, органи військового управління, а також повноваження суб'єктів забезпечення оборони держави в сфері оборони, зокрема, в умовах правового режиму воєнного стану [20].

До суб'єктів забезпечення оборони України, в тому числі правового режиму воєнного стану, віднесено: Президента України, Раду національної безпеки і оборони України, Ставку Верховного Головнокомандувача, Кабінет Міністрів України, Міністерства оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, а також у межах своїх повноважень – Міністерства, центральні та інші органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування. Законом України “Про оборону України” також визначені повноваження Кабінету Міністрів України, функції Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України та межі діяльності центральних та інших органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та

органів місцевого самоврядування, які застосовуються і в умовах правового режиму воєнного стану в частині, що їх стосується [20].

Основним суб'єктом забезпечення оборони України, в тому числі суб'єктом забезпечення правового режиму воєнного стану, є Збройні Сил України, діяльність яких регулюється Законом України "Про Збройні Сили України". Цей нормативно-правовий акт є одним з спеціальних законів, який визначає правові основи функціонування Збройних Сил України. Цим законом передбачено можливість залучення Збройних Сил України до здійснення заходів правового режиму воєнного стану та визначено функції, склад Збройних Сил України та правові засади їх організації, діяльності, дислокації, керівництва та управління. Забезпечення та управління діяльністю Збройних Сил України здійснюється Кабінетом Міністрів України та Міністерством оборони України, повноваження яких визначені Законом. Керівництво Збройних Сил України здійснюється наступними суб'єктами: Президентом України як Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; Міністром оборони України, яке здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво; Головнокомандувачем Збройних Сил України як найвищою військовою посадовою особою у Збройних Силах України; Командувачами видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України та Командувачем Об'єднаних сил [114].

Президент України, під час особливого періоду, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану, з метою здійснення керівництва Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями може створювати Ставку Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, робочим органом якої є Генеральний штаб Збройних Сил України. Ключова роль безпосереднього військового управління та організації виконання заходів правового режиму воєнного стану, відведена Головнокомандувачу Збройних Сил України, повноваження якого затверджуються Президентом України та реалізуються через Генеральний штаб Збройних Сил України [114].

З огляду на російську збройну агресію та високу ймовірність її переростання в широкомасштабний збройний конфлікт Верховною Радою

України 16.07.2021 було прийнято Закону України “Про основи національного спротиву” № 1702-IX, яким визначено правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених цим Законом суб’єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву. Статтею 3 цього Закону визначено складові національного спротиву, якими є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву [115].

В контексті дослідження, що проводиться, для нас представляє інтерес така складова національного спротиву як територіальна оборона, оскільки саме на її елементи покладається завдання щодо участі у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану, в разі його введення на всій території України, або в окремих її місцевостях.

Територіальна оборона, в свою чергу, складається з військової, цивільної та військово-цивільної складових. До військової складової територіальної оборони відносяться органи військового управління та військові частини Сил територіальної оборони Збройних Сил України. Військово-цивільна складова включає штаби зон (районів) територіальної оборони та добровольчі формування територіальних громад, які залучаються до територіальної оборони.

Отже, у на виконання вимог Закону в Україні створено нових суб’єктів забезпечення правового режиму воєнного стану та, відповідно, розширено систему підзаконних адміністративно-нормативно-правових актів, за допомогою яких здійснюється безпосередня реалізація заходів правового режиму. Адже, безпосереднє управління складовими територіальної оборони здійснюється, в тому числі, нормативними актами індивідуальної дії. Слід звернути увагу на таку складову територіальної оборони як добровольчі формування територіальних громад, оскільки це нова для України форма реалізації громадянами своїх конституційних обов’язків щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

Одним з законодавчих актів, який спрямований на правове регулювання

суспільно-управлінських відносин щодо підготовки держави до захисту її територіальної цілісності та безпосереднього забезпечення оборони людськими та матеріальними ресурсами є Закон України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” [116]. Зазначений Закон має ключове значення в сфері оборони, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану, оскільки регулює порядок здійснення мобілізаційної підготовки та мобілізації в державі, визначає права і обов’язки відповідних суб’єктів забезпечення оборони держави в особливий період функціонування національної економіки, в тому числі і громадян України, а також їх відповідальність у разі недотримання положень цього закону [116].

Єдиним законом, який безпосередньо здійснює адміністративно-правове регулювання виконання одного з однойменних заходів правового режиму воєнного стану є Закон України “Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану” [117]. Норми цього Закону, насамперед, обумовлені конституційною вимогою щодо регулювання правового режиму власності виключно законами [1]. Закон має надзвичайно важливе значення, оскільки визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Приклади практичної реалізації цього Закону були розглянуті в підрозділі 1.2 даного наукового дослідження.

Спеціальним нормативно-правовим актом адміністративно-правового регулювання правового режиму воєнного стану є Закон України “Про правовий режим воєнного стану”. Він визначає мету запровадження адміністративно-правового режиму, систему суб’єктів його забезпечення та їх повноваження, порядок введення та скасування правового режиму, заходи, що можуть бути запроваджені та інші організаційно-правові питання [16].

В підрозділі 1.2 нами розглянуто поняття правового режиму воєнного стану та встановлено, що його метою є: забезпечення національної безпеки; усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності; відвернення загрози та відсічі збройної агресії; захист прав і свобод людини.

Однак, слід зазначити, що з розвитком сучасної концепції адміністративного права та виходячи з концепції людиноцентризму, основною метою запровадження правового режиму воєнного стану, в такому разі, насамперед, є захист прав, свобод й інтересів людини, їх відновлення у разі порушення під час збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності і територіальній цілісності України [109].

Забезпечення виконання цих основних завдань здійснюється суб'єктами, до яких Законом України “Про правовий режим воєнного стану” віднесено відповідні органи державної влади, військове командування, органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування [16].

Специфічним елементом адміністративно-правового регулювання правового режиму воєнного стану є особливий порядок його введення та скасування. Запровадження воєнного стану здійснюється вищими органами публічної влади. Пропозиції щодо його введення на розгляд Президента України подає Рада національної безпеки і оборони України. У разі прийняття позитивного рішення, Президент України видає відповідний указ і негайно звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження та подає одночасно відповідний проєкт закону. Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України, негайно оголошується через засоби масової інформації та офіційно оприлюднюються і набирає чинності. Закінчення дії правового режиму воєнного стану відбувається після закінчення строку, на який його було введено, або указом Президента України про скасування воєнного стану, до закінчення строку, на який було такий стан було введено, та за умови усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [16].

На нашу думку, питанням правового регулювання визначення порядку продовження вже введеного в дію правового режиму воєнного стану є дискусійним та не вирішеним належним чином на законодавчому рівні. Адже, в

умовах, коли у визначений в указі Президента України строк введення правового режиму воєнного стану мета його запровадження не була досягнута, Президент України вимушений повторно виконувати розглянутий алгоритм. Так, з початку широкомасштабної російської збройної агресії, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, Президентом Україна неодноразово здійснювалось продовження строку дії правового режиму воєнного стану шляхом внесення змін до відповідної частини Указу Президента “Про введення воєнного стану в Україні” [119].

З одного боку, за відсутності можливості проведення Верховною Радою України пленарного засідання або відсутності більшості голосів народних депутатів від конституційного складу, визначений порядок має ризики бути нереалізованим. З другого боку, тільки в такий спосіб Верховна Рада України може здійснити парламентський контроль за забезпеченням конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина з боку держави, зокрема, щодо недопущення продовження тимчасового обмеження прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану без законодавчо визначених на те підстав.

Отже, у механізмі адміністративно-правового регулювання продовження правового режиму воєнного стану, нормативно закладено елемент ризику. Адже, неприйняття такого рішення, чи спрощення процедури його прийняття без участі Верховної Ради України підвищить рівень загрози життю та здоров'ю людини. З огляду на це, враховуючи дослідження правових механізмів запровадження особливих правових режимів у Франції та Німеччини, вбачається за необхідне запропонувати внесення змін до статті 7 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, яку доповнити частиною третьою наступного змісту: “3. У випадку неможливості проведення пленарного засідання Верховною Радою України або відсутності більшості голосів народних депутатів від конституційного складу з причин, пов'язаних з наслідками збройного конфлікту, воєнний стан на всій території України, або в окремих її місцевостях продовжується Указом Президента України про продовження воєнного стану без

затвердження Верховною Радою України”.

Основним інструментом досягнення мети запровадження правового режиму воєнного стану є здійснення передбачених Законом України “Про правовий режим воєнного стану” заходів. В той же час, цей закон визначає суб’єктів, які зобов’язані встановити порядок їх виконання. Так, Кабінет Міністрів України видає постанови з впорядкування питань здійснення, зокрема, таких заходів правового режиму воєнного стану: порядку залучення працездатних осіб; запровадження комендантської години та інші. Однак, на теперішній час порядок виконання деяких заходів правового режиму воєнного стану залишається нормативно не врегульованим, що буде розглянуто нижче.

Отже, Закон України “Про правовий режим воєнного стану” є основним законодавчим актом, що виступає правовою основою захисту публічних інтересів, забезпечення безпеки і оборони, прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану шляхом реалізації передбачених ним заходів. Цей Закон визначає як повноваження суб’єктів забезпечення правового режиму, так і організаційно-правові засади їх реалізації, що здійснюються, зокрема, за допомогою підзаконних нормативно-правових актів.

Важливе місце в системі нормативно-правових актів адміністративно-правового регулювання правового режиму воєнного стану займають підзаконні нормативно-правові акти, за допомогою яких здійснюється практична реалізація положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану”.

Звернемо увагу на теоретико-правову конструкцію формування системи підзаконних нормативно-правових актів та розглянемо два підходи щодо їх систематизації за суб’єктом видання. Відповідно до першого підходу, до підзаконних нормативно-правових актів належать: постанови Кабінету Міністрів України; Укази Президента України; розпорядження голів обласних, районних державних адміністрацій нормативного характеру; рішення, нормативні ухвали, звернення органів місцевого самоврядування; рішення виконавчих комітетів місцевих рад народних депутатів; інструкції, накази (нормативно-правові) керівників міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; накази

(нормативно-правові) керівників управлінь та відділів місцевих державних адміністрацій та виконавчих комітетів місцевих рад народних депутатів нормативного характеру та накази (нормативно-правові), інструкції адміністрацій підприємств, установ, організацій, при виконанні ними делегованих державних виконавчих функцій [25, с. 30, 120. с. 287].

В той же час, прихильники іншого підходу, враховуючи конституційні повноваження Верховної Ради України щодо прийняття нормативних актів [1], а також діюче законодавство, до зазначеної системи відносять і постанови Верховної Ради України [121 с. 61, 122, 187], які займають найвищу щабліну в ієрархії підзаконних нормативно-правових актів на рівні з указами Президента України. Ми дотримуємося другого підходу з огляду на правовий статус парламенту як суб'єкта державної влади та його місця в процесі забезпечення правотворчості.

Парламент, здійснюючи свої конституційні повноваження, приймає закони, постанови та інші акти. Якщо законами здійснюються загальне адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану, то своїми постановами Верховна Рада України, з метою забезпечення якісного виконання передбачених заходів правового режиму, врегульовує питання наділення начальників військових адміністрацій населених пунктів додатковими повноваженнями. Так, ними встановлювалось підпорядкування апаратів сільської, селищної, міської ради та її виконавчого комітету, інших виконавчих органів, комунальних підприємств, установ та організацій відповідної територіальної громади начальнику відповідної військової адміністрації [123; 124].

Однак, слід наголосити, що до внесення 12.05.2022 змін до положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, якими Верховній Раді України за поданням Президента України надано повноваження здійснювати зазначений вище перерозподіл повноважень, парламент своїми постановами впорядковував питання переважно внутрішньої діяльності. Зазначене підтверджує той факт, що постанови Верховної Ради України займають своє місце в системі підзаконних нормативно-правових актів щодо адміністративно-правового регулювання

правового режиму воєнного стану.

Особливим суб'єктом забезпечення правового режиму воєнного стану є Президент України. Особливість його правового статусу обумовлена тим, що, по-перше, відповідно до Конституції України він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [1] з наданням відповідних повноважень для реалізації своїх обов'язків. По-друге, Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України. Виходячи з цього "Президент України ... має суттєві повноваження у сфері військового управління та відіграє важливу роль у здійсненні керівництва в сферах національної безпеки і оборони України" [125, с. 54].

На виконання Конституції і законів України, Президент України наділений правом видавати укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України [1]. Указами здійснюється регулювання питань в найбільш значущих сферах суспільних відносин. Зокрема: введення в Україні, або в окремих її місцевостях надзвичайного стану; оголошення окремих місцевостей України зонами; загальну або часткову мобілізацію; введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях; призначення на посади та звільнення з посад вищого командування Збройних Сил України, інших військових формувань; використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України тощо [126].

У контексті зазначеного вище узагальнення, слід зазначити, що розпорядження це акт з впорядкування питань організаційного характеру, зокрема з питань: проведення переговорів, підписання міжнародних договорів України, надання повноважень на ведення переговорів, на підписання міжнародних договорів України, відповідних директив делегації чи представникові України тощо [126].

Так, одним з прикладів реалізації своїх повноважень Президентом України, можна навести видання підзаконного нормативно-правового акту –Указу "Про загальну мобілізацію", яким розпочато загальну мобілізацію

військовозобов'язаних, резервістів, залучення транспортних засобів для забезпечення сил оборони та визначено організаційні питання щодо її проведення мобілізаційних заходів [127]. Іншим прикладом реалізації повноважень Президентом України є Указу “Про фінансове забезпечення заходів правового режиму воєнного стану” [128].

В той же час, як Верховний Головнокомандувач, Президент України наділений правом видавати накази і директиви з питань оборони, у тому числі з питань оперативного доукомплектування в особливий період Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань [20] тощо. В межах зазначених повноважень Президентом України видано Наказ “Про призов резервістів на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період” [129].

Повноваження Президента України в сфері оборони закріплені також в інших законодавчих актах. Так, на виконання положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану” Президент України приймає, зокрема, такі рішення: залучення військових формувань разом із правоохоронними органами до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану; про відсторонення від займаної посади посадової особи, призначення на посаду та звільнення з посади якої віднесено до його повноважень; утворення військових адміністрацій тощо [130; 131].

В межах повноважень щодо утворення військових адміністрацій, передбачених статтею 4 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, Президентом України, для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, зокрема, забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, видано Указ від 24.02.2022 р. № 68/2022, яким на базі обласних та Київської міської державної адміністрації утворено 25 військових адміністрацій, а також районні військові адміністрації. Станом на 25.07.2023 Президентом України було вже видано 35 відповідних Указів. Серед них можна виділити Указ Президента України від 10.05.2023 р. № 268/2023 “Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Херсонській області”, яким утворено Виноградівську сільську військову

адміністрацію Херсонського району та Скадовську міську військову адміністрацію Скадовського району Херсонської області. Генеральний штаб Збройних Сил України було зобов'язано здійснити відповідні заходи, пов'язані з утворенням Херсонської обласної державної адміністрації відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану”. Особливістю такого рішення Президента є те, що на час його видання зазначені райони перебували під російською окупацією. Однак дане рішення дозволило здійснити підготовку адміністрації до виконання своїх функціональних обов'язків з метою захисту прав і свобод населення після звільнення територій.

Серед підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють правовий режим воєнного стану, важливе місце займають акти Кабінету Міністрів України, оскільки останніми врегульовуються питання забезпечення державного суверенітету, здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності держави [1], а також – заходи у сфері оборонних закупівель, забезпечення комплектування особовим складом Збройних Сил України [20], встановлення порядку здійснення передбачених заходів правового режиму воєнного стану під час їх запровадження відповідними суб'єктами тощо. Відповідно до своїх повноважень Кабінет Міністрів України видає обов'язкові для виконання акти – постанови і розпорядження [132]. Так, з початком широкомасштабної російської агресії Кабінетом Міністрів України станом на серпень 2023 року видано 39 актів, пов'язаних з запровадженням правового режиму воєнного стану, з них 9 – з питань забезпечення його заходів.

З початком широкомасштабної російської агресії, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 181-р затверджено План запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні [133], яким визначено суб'єктів забезпечення виконання тих чи інших заходів правового режиму воєнного стану.

Слід звернути увагу, що цей нормативно-правовий акт, на відміну від діючого до його прийняття Типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях

[134], включає в себе не лише ті заходи, які передбачені спеціальним Законом, а й інші, виконання яких забезпечує досягнення мети запровадження правового режиму воєнного стану. Серед них: розгортання на пункті управління Кабінету Міністрів України Центру координації та взаємодії органів державної влади з військовим командуванням; забезпечення цілодобової роботи пунктів управління (ситуаційних, кризових центрів) органів державної влади та організація їх взаємодії з пунктом управління Міноборони через Центр координації та взаємодії органів державної влади з військовим командуванням; забезпечення живучості (інституційної спроможності та фінансової стабільності) АТ “Укрзалізниця” як головного об’єкта національної економіки у сфері залізничної логістики та інші.

Наразі постановами Кабінету Міністрів України визначено механізми реалізації майже всіх заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені у межах його повноважень Законом України “Про правовий режим воєнного стану”. До таких заходів належать: залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт [135]; запровадження комендантської години та режиму світломаскування [136]; встановлення особливого режиму в’їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян [137]; перевірки документів у осіб та проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян [138]; встановлення заборони, або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан [139]; заборона торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі [140]; встановлення особливого режиму у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [141]; проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій [142]; нормоване забезпечення населення основними продовольчими та непродовольчими товарами в особливий період [143]; запровадження в умовах надзвичайного або воєнного стану тимчасових обмежень на всій території

України чи в окремих її регіонах на використання радіобладнання, випромінювальних пристроїв, радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв спеціального призначення [144]; користування радіочастотним спектром в особливий період та в умовах надзвичайного або воєнного стану [145]; залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану [146]; проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення у разі введення правового режиму воєнного стану [147].

В той же час, залишається неврегульованим Кабінетом Міністрів України питання встановлення (посилення) охорони об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, а також запровадження особливого режиму їх роботи. Законом України “Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період” [148] врегульовано виключно питання організації захисту одного з елементів критичної інфраструктури, а саме транспортної системи України. Однак, слід наголосити, що порядок захисту транспортної системи в умовах правового режиму воєнного стану встановлений на законодавчому рівні, а не підзаконним нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України, як визначено Законом України “Про правовий режим воєнного стану”.

Розглянемо більш детально реалізацію одного із заходів правового режиму воєнного стану, передбаченого Законом України “Про правовий режим воєнного стану”, такого як запровадження комендантської години. Зазначеним вище Законом передбачено, що порядок виконання заходу визначається Кабінетом Міністрів України. На виконання положень Закону, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову “Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану” [136], якою затверджено Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, у яких введено воєнний стан.

Так, застосування, передбаченого зазначеними вище Законом і постановою, заходу можливе виключно за наявності реальної загрози життю і безпеці осіб,

інтересам суспільства або держави, а також для забезпечення громадського порядку. Організаційно-правовий механізм реалізації запровадження комендантської години полягає у виданні наказу військового командування або військової адміністрації (у разі її утворення), яким визначаються час, протягом якого діють комендантська година, межі території її запровадження, способи здійснення заходів щодо підтримання правопорядку, інші організаційні питання. Так, наприклад, наказом начальника Київської міської військової адміністрації 20.03.2023 р. комендантську годину було запроваджено на території міста Києва [149].

Отже, запровадження комендантської години здійснюється за допомогою системи адміністративно-правових законодавчих та підзаконних актів, а саме актів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, військового командування та військової адміністрації.

Окреме місце в системі підзаконних нормативно-правових актів займають акти центральних органів виконавчої влади, а саме: міністерств; державних і національних служб; державних і національних агентств; державних інспекцій та інших центральних органів виконавчої влади (комісій, бюро). Зазначені суб'єкти виконують функцію формування та реалізації державної політики в сферах, визначених Кабінетом Міністрів України. Ключовим центральним органом виконавчої влади є міністерство, яке очолює відповідний міністр з повноваженнями видання обов'язкових до виконання центральними органами виконавчої влади наказів та доручень з питань, що належать до сфери його діяльності [149].

Одна з ключових ролей в забезпеченні правового режиму воєнного стану належить Міністерству оборони України, оскільки воно є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері та сфері оборони [113].

Міністерство оборони України в межах повноважень на виконання законів України, указів Президента України та реалізації своїх повноважень у сфері

оборони видає накази, а з питань забезпечення організаційних заходів – директиви, зокрема затверджує плани мобілізаційного розгортання, забезпечує актами управління здійснення Президентом України як Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил загального керівництва національним спротивом тощо [151].

З метою здійснення адміністративно-правового регулювання суспільних відносин в умовах правового режиму воєнного стану як Законом України “Про правовий режим воєнного стану”, так і іншими законодавчими актами передбачено здійснення управління шляхом видання інших, не розглянутих, підзаконних нормативно-правових актів, які приймаються рештою суб'єктів забезпечення правового режиму.

Як було розглянуто в попередньому розділі, військове командування, як спеціальний суб'єкт забезпечення правового режиму воєнного стану, в межах визначених повноважень, видає обов'язкові до виконання накази і директиви [16]. В свою чергу відповідно до положень Інструкції з діловодства у Збройних Силах України, затвердженої наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 07.04.2017 р. № 124 [152], наказ є основним розпорядчим документом командира (керівника) військової частини (установи), виданий на правах єдиноначальності. Директива, будучи також розпорядчим документом, має специфіку застосування, оскільки видається органом військового управління з метою забезпечення виконання прийнятого його керівником рішення щодо підготовки та ведення бойових дій, питань бойової і мобілізаційної готовності, всебічного забезпечення військ (сил), організації бойової, оперативної, мобілізаційної підготовки, навчання, виховання, штатної організації та інших питань життєдіяльності Збройних Сил України. Директиви застосовуються, головним чином, у системі керівництва Збройними Силами України [16].

Виходячи зі змісту наведених визначень доцільно зробити висновок, який підтверджується практикою реалізації військовим командуванням своїх повноважень, що найбільш вживаним розпорядчим актом військового командування є саме наказ. Адже, саме така форма розпорядчого документу

задовольняє вимоги швидкого реагування та впливу на суспільні відносини в умовах правового режиму воєнного стану.

Так, реалізуючи свої повноваження як військового командування Головнокомандувачем Збройних Сил України 03 березня 2022 року, з метою попередження витоку інформації з обмеженим доступом, було видано наказ № 73 “Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану” [153], яким встановлено порядок організації роботи з представниками засобів масової інформації в умовах правового режиму воєнного стану. Зокрема, цим наказом визначені питання висвітлення інформації, яка не може розголошуватись, порядок акредитації представників засобів масової інформації та порядок їх роботи в районах проведення бойових дій.

Військові адміністрації, як тимчасовий суб’єкт забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану, очолює начальник військової адміністрації (населеного пункту, району, області), який уповноважений на видання обов’язкових до виконання на відповідній території наказів та розпоряджень [16].

Одним з суб’єктів забезпечення заходів правового режиму воєнного стану є органи самоврядування, які також відіграють значну роль в питаннях охорони та оборони територіальних громад. Правове регулювання їх діяльності, в тому числі в умовах правового режиму воєнного стану, здійснюється Конституцією України, законами України “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про правовий режим воєнного стану” та іншими нормативно-правовими актами. Відповідні Ради в межах своїх повноважень приймають нормативні та інші акти у формі рішень [154].

В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та законами України, а також сприяють діяльності військового командування та військових адміністрацій у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану на відповідній території [16]. Так, в рамках сприяння оборони України після початку

російської широкомасштабної агресії, Вараською міською радою прийнято рішення щодо безоплатної передачі комунального майна для потреб Збройних сил України [155].

З метою забезпечення ефективної діяльності органів місцевого самоврядування в умовах правового режиму воєнного стану та забезпечення здійснення його заходів, коли прийняття рішень відповідною радою неможливе, до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” 12.05.2022 внесено зміни, які розширюють повноваження відповідних голів територіальних громад. Так, останнім надано право одноосібно, в деяких випадках з повідомленням начальника відповідної обласної військової адміністрації, приймати рішення, зокрема, про обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій та їх демонтажу, передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України тощо.

Підводячи підсумки, зазначимо, що під адміністративно-правовим регулюванням правового режиму воєнного стану слід розуміти цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини, що виникають в умовах правового режиму воєнного стану, з метою їх регулювання та реалізації, що здійснюється суб’єктами забезпечення.

Адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану здійснюється за допомогою системи нормативно-правових актів. За загальним підходом класифікації нормативно-правових актів, вони поділяються на закони та підзаконні акти. До законів належать Конституція та прийняті на її основі закони України, що регулюють суспільні відносини під час запровадження правового режиму воєнного стану. Систему підзаконних нормативно-правових актів складають: постанови Верховної Ради України, Укази, розпорядження та накази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центральних та місцевих органів виконавчої влади, нормативно-правові акти тимчасових державних органів та органів військового управління, нормативно-правові акти керівників підприємств, установ, організацій, що стосуються виконання заходів правового режиму воєнного стану.

Особливе місце в системі нормативно-правових актів займають накази та розпорядження спеціальних суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, а саме військового командування та військових адміністрацій, як безпосередніх виконавців передбачених заходів.

За допомогою підзаконних нормативно-правових актів суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану, переважно, здійснюється безпосередня реалізація його заходів. Як законодавчі, так і підзаконні нормативно-правові акти приймаються суб'єктами забезпечення правового режиму в межах визначених законодавством повноважень.

2.3. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні

Ефективність та успіх у забезпеченні будь-якого надзвичайного адміністративно-правового режиму у значній мірі визначається можливістю суб'єктів публічної влади всіх рівнів реалізувати свої, визначені Конституцією України та національним надзвичайним законодавством, обов'язки в умовах надзвичайних обставин [7, с. 143]. З огляду на загрози, які несе збройна агресія національним інтересам в цілому, питання наділення суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану необхідними повноваженнями, їх чіткий розподіл, ефективна та своєчасна реалізація має важливе значення для досягнення основної мети запровадження правового режиму воєнного стану – захисту прав і свобод людини.

З початком російської збройної агресії проти України тривають процеси удосконалення адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, значна частина яких стосується підвищення ефективності діяльності суб'єктів публічного управління в цій сфері, включно із наділенням їх додатковими повноваженнями для здійснення заходів правового режиму воєнного стану, а також їх перерозподіл між зазначеними суб'єктами.

Відповідно до доктринальної традиції під суб'єктом публічного управління, в тому числі в сфері національної безпеки і оборони, розуміють суб'єкта, який, в межах власних або делегованих повноважень, реалізує функції виконавчої влади, зокрема, бере участь у формуванні державної політики та/або її реалізації шляхом виконання Конституції та законів України [156, с. 171].

Для формулювання поняття “суб'єкт адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану” необхідно розглянути наявні у правовій науці позиції до тлумачення категорії “суб'єкт адміністративно-правового забезпечення”. У наукових дослідженнях існують різні погляди на визначення цього поняття, що обумовлено проведенням досліджень у різних наукових галузях та особливостями застосування у різних сферах суспільних відносин, зокрема у сфері національної безпеки та оборони.

О.Ю. Савінець під суб'єктами адміністративно-правового забезпечення мобілізації Збройних Сил України розуміє державу, в особі її органів та посадових осіб, які створюють необхідні умови для належного здійснення мобілізаційної підготовки та мобілізації, та за яких належним чином діє система гарантій належного проведення мобілізації Збройних Сил України. В той же час, під суб'єктами правовідносин у сфері мобілізації Збройних Сил України науковиця пропонує розуміти фізичних та юридичних осіб, які, у зв'язку з наділенням їх правосуб'єктністю в галузі мобілізації, беруть участь у правовідносинах, що виникають у разі здійснення мобілізаційної підготовки та мобілізації Збройних Сил України згідно з відповідними нормами права [157, с. 50].

На думку В.Ю. Томіної, суб'єктами адміністративно-правового забезпечення аудиторської діяльності в Україні є нормативно закріплений перелік органів публічної адміністрації, а також інших саморегулюючих органів, діяльність яких спрямована на виконання покладених на них завдань та функцій щодо забезпечення здійснення незалежними уповноваженими суб'єктами аудиту та надання інших аудиторських послуг [158, с. 90].

Зазначені вище автори з системи суб'єктів публічного управління виділяють спеціальних суб'єктів, що реалізують свої повноваження у досліджуваній ними сфері суспільних відносин і діяльність яких охоплена єдиною метою.

В свою чергу, В.Й. Пашинський під суб'єктами адміністративно-правового забезпечення оборони України розуміє систему суб'єктів публічного управління, що за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур визначають та організовують реалізацію державної політики у сфері оборони, яка охоплює всі сфери суспільного життя, і направлена на підготовку до оборони держави, її збройного захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [159, с. 149]. Слід відмітити, що особливістю даного підходу є виділення науковцем інструментів, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин в сфері оборони.

Виходячи зі змісту розглянутих понять адміністративно-правового забезпечення в різних сферах суспільних відносин, в тому числі у сфері оборони держави, можна виокремити такі ключові ознаки: суб'єктом адміністративно-правового забезпечення є система органів публічної влади, основними з яких є державні органи та їх посадові особи; діяльність суб'єктів направлена на правове регулювання окремих суспільних відносин; правове регулювання здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур.

Проведені дослідження та їх узагальнення дозволяють сформулювати поняття суб'єкта адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану як уповноваженого органу публічної влади, що за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур, здійснює регулювання, охорону і захист суспільних відносин з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини.

Здійснення ефективного регулювання в будь-якій сфері суспільних відносин, зокрема в сфері оборони, неможливо без формування системи суб'єктів публічного управління, а також наділення їх відповідними повноваженнями. До зазначеної системи суб'єктів, за загальною доктринальною традицією, відносять органи публічного управління, передусім органи виконавчої влади та владних

структур місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, а також установи, організації, окремі недержавні структури, які відповідно до законодавства здійснюють публічні управлінські функції з метою задоволення публічного інтересу. До основних суб'єктів належать: органи виконавчої влади; суб'єкти місцевого самоврядування; суб'єкти делегованих повноважень (громадські об'єднання; інші суб'єкти під час здійснення делегованих законодавством виконавчих функцій) [160, с. 62]. В той же час, в залежності від сфери суспільних відносин, коло суб'єктів забезпечення регулювання цих відносин може змінюватися та включати тих чи інших з перелічених вище суб'єктів.

До системи суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану Закон України "Про правовий режим воєнного стану" відносить органи державної влади, військове командування, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування.

В той же час, деякі науковці включають до зазначеної системи суб'єктів підприємства, установи, організації, громадські об'єднання та громадян [161, с. 232; 162, с. 165]. На нашу думку, зазначені суб'єкти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану можуть складати окрему групу – суб'єктів безпосереднього виконання заходів правового режиму воєнного стану, виходячи з завдань, які можуть на них покладатися.

За даною проблематикою існує ще один науковий підхід, згідно з яким система публічного управління в умовах воєнного стану складається з чотирьох підсистем: центральних органів державної влади (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); військового управління (Ставка Верховного Головнокомандувача, Генеральний штаб, військові адміністрації); органів місцевого самоврядування; судових органів [163, с. 367].

Порівняння теоретичних підходів до складу суб'єктів публічного управління з визначеною законодавством системою суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану дозволяє зробити висновок про їх подібність (співвідповідність), окрім такого суб'єкта як військове

командування. Особливість правового статусу цього суб'єкта обумовлена наділенням його разом з військовими адміністраціями необхідними повноваженнями на запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану на території, де його введено, а в районах безпосереднього ведення бойових дій – на самостійну таку діяльність.

Існує багато наукових позицій щодо класифікації суб'єктів адміністративно-правових відносин в різних сферах суспільних відносин, в тому числі в сфері національної безпеки і оборони.

Так, С.П. Пономарьов суб'єктів сектору безпеки і оборони поділяє на наступні групи. За порядком утворення: державні (органи державної влади); недержавні (органи місцевого самоврядування); об'єднання громадян (інститути громадянського суспільства). За компетенцією: загальні (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); спеціальні (Міністерство оборони України, МВС України, Служба безпеки України інші міністерства і відомства з повноваженнями в сфері національної безпеки). За персональним складом: колективні (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, громадські об'єднання), індивідуальні (громадяни, фахівці, експерти, політики та ін.). За тривалістю діяльності: постійні (органи поліції, військові частини, органи служби безпеки); тимчасові (слідчі комісії Верховної Ради України), виборні (органи місцевого самоврядування). За спрямованістю діяльності: внутрішнього функціонування (органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, органи поліції); зовнішнього функціонування (Президент України, Міністерство закордонних справ України, Служба зовнішньої розвідки України тощо) [164, с. 108].

В.Й. Пашинський, здійснюючи дослідження в сфері оборони, суб'єктів адміністративно-правового забезпечення оборони України класифікує за наступними критеріями. За порядком формування: виборний порядок – органи (організації), які обирають народ України, населення певної адміністративно-територіальної одиниці, установчі збори громадського об'єднання (Верховна Рада України; Президент України; органи місцевого самоврядування; територіальні

громади, громадські об'єднання); порядок призначення (Кабінет Міністрів України, органи виконавчої влади; Рада національної безпеки і оборони України; військово-цивільні адміністрації, військові адміністрації; виборно-призначувальний порядок (деякі суб'єкти громадянського суспільства, наприклад, громадська рада при Міністерстві оборони України, склад якої обирають представники громадянського суспільства і затверджує Міністр оборони України). За предметною підвідомчістю: органи загальної компетенції (Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Президент України; органи місцевого самоврядування); органи (організації) спеціальної компетенції (Рада національної безпеки і оборони України; Міністерство оборони України; ЗС України; НГУ; суб'єкти громадянського суспільства, статутні цілі яких обмежені діяльністю у сфері забезпечення оборони України). За належністю до підсистем публічного управління: органи державної влади (Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України; органи виконавчої влади); органи місцевого самоврядування; консультативно-допоміжні органи (Рада національної безпеки і оборони України; громадські ради); інститути громадянського суспільства [104, с. 247].

Відмінність підходів до класифікації розглянутих суб'єктів адміністративно-правових відносин обумовлена різними критеріями, сферами суспільних відносин, які досліджувались та їх складністю, в тому числі, в сфері забезпечення оборони.

В свою чергу, суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану пропонуємо класифікувати за наступними критеріями. За критерієм компетенції, суб'єкти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану поділяються на суб'єктів загальної та спеціальної компетенції. Під компетенцією ми розуміємо комплекс взаємопов'язаних елементів (мети, завдань, предмета відання та повноважень), що характеризує особливості діяльності конкретного суб'єкта публічного адміністрування, зумовлені його місцем у публічній адміністрації [25, с. 89].

Ознаками першої категорії суб'єктів є наділення їх повноваженнями на регулювання всіх сфер суспільних відносин, в тому числі в умовах правового режиму воєнного, а також прийняття (видання) обов'язкових для виконання нормативно-правових актів, дія яких розповсюджується на всю територію країни (Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України).

До другої групи суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану належать суб'єкти наділені спеціальними повноваженнями як на організацію та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, так і на безпосереднє їх виконання. До них належать такі суб'єкти як: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, військове командування, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, а також сформовані для відсічі збройної агресії оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні угруповання військ.

Суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану можна також класифікувати за критерієм дії у часі на постійно діючі (Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, органи місцевого самоврядування) і тимчасові (військові адміністрації, оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні угруповання військ).

Тимчасові суб'єкти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, в свою чергу, поділяються на суб'єктів, створених на підставі законодавчих актів України (військові адміністрації), та створених на підставі підзаконних нормативно-правових актів для вирішення конкретних завдань у сфері оборони України, в залежності від обстановки та завдань, які стоять перед Збройними Силами України, в тому числі з питань запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану (за рішенням

Головнокомандувача Збройних Сил України – оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні угруповання військ).

За критерієм дії у просторі суб'єкти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану поділяються на суб'єктів, компетенція яких розповсюджуються на всю територію України (Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України в межах своєї компетенції), та на певну її частину (військове командування на певній території, військові адміністрації, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні угруповання військ в зонах своєї відповідальності).

Основним елементом компетенції суб'єктів адміністративних правовідносин є повноваження у сфері реалізації заходів правового режиму воєнного стану. Саме зазначені повноваження визначають належність цих суб'єктів до системи суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану.

За загальновизнаним підходом категорія “повноваження” визначається як сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [165] з оборони держави, невід'ємним елементом якої є забезпечення правового режиму воєнного стану. В свою чергу, під адміністративними повноваженнями розуміють взаємопов'язані (об'єднані) адміністративні обов'язки та права суб'єкта публічного адміністрування, надані йому законним чином, і необхідні для досягнення поставлених перед ним завдань [25, с. 91].

Виходячи з викладеного вище, під повноваженнями суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану нами пропонується розуміти встановлені законодавством адміністративні права та обов'язки суб'єктів забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану, що реалізуються з метою захисту прав і свобод людини, забезпечення

національної безпеки та оборони держави. Необхідно наголосити, що кінцевою метою реалізації зазначеними суб'єктами своїх прав та обов'язків є захист ключових та невід'ємних прав і свобод людини, зокрема на життя, безпеку та захист від загрози знищення.

Розглянемо повноваження основних суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану.

Відповідно до положень Конституції України правовий режим воєнного стану визначається виключно законом. Єдиним органом державної влади в Україні, наділеним повноваженнями прийняття законів, в тому числі в сфері національної безпеки та оборони, є Верховна Рада України. Сукупність прийнятих законів складає, в тому числі, основу правового регулювання адміністративно-правового режиму воєнного стану.

Ці законодавчі акти визначають, зокрема, повноваження суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, реалізація яких дозволяє ефективно запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Реалізуючи функцію законотворчості, як свою основну функцію, Верховна Рада України в сфері забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану схвалює рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України [166], затверджує укази Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях та про загальну або часткову мобілізацію [167, 168, 169].

В той же час, повноваження парламенту в сфері забезпечення заходів правового режиму воєнного стану деталізуються спеціальним законодавством. Зокрема, положення Закону України "Про національну безпеку України" до повноважень Верховної Ради України, окрім основної функції законотворчості, відносять повноваження з визначення і регулювання діяльності органів сектору безпеки і оборони та їх повноважень, а також здійснення парламентського контролю [114].

Одними з останніх законодавчих змін, спрямованих на підвищення стабільності та ефективності публічного управління в умовах правового режиму воєнного стану, стало внесення 12.05.2022 р. змін до положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану” [170] щодо надання Верховній Раді України права приймати рішення про наділення начальників військових адміністрацій населених пунктів, крім повноважень, віднесених до їх компетенції Законом України “Про правовий режим воєнного стану”, повноваженнями відповідних сільських, селищних, міських рад, їх виконавчих комітетів, відповідних сільських, селищних, міських голів, зокрема, щодо затвердження тимчасової структури їх виконавчих органів, а також начальників обласних та/або районних військових адміністрацій повноваженнями обласних та/або районних рад, зокрема, щодо підпорядкування їм виконавчих апаратів таких рад, комунальних підприємств, установ та організацій, управління об’єктами спільної власності територіальних громад. Однак, слід зазначити, що така передача повноважень можлива за певних умов. Так, передача повноважень обласних та/або районних рад обласним та/або районним військовим адміністраціям відбувається у випадку тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області [16].

Слід зазначити, що з метою забезпечення діяльності законодавчої гілки влади та реалізації повноважень парламентом в сфері адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, Верховна Рада України в умовах дії цього правового режиму продовжує свою діяльність без обмеження повноважень, визначених Конституцією України (стаття 12 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”) [16].

Таким чином, до основних повноважень Верховної Ради України належить законодавче регулювання діяльності органів публічної влади в сфері оборони, в їх числі діяльності суб’єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, зокрема, шляхом визначення необхідних повноважень для забезпечення цього правового режиму. Крім того, парламент в сфері забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану здійснює

контроль діяльності суб'єктів забезпечення цього правового режиму, в тому числі й контроль за дотриманням Президентом України Конституції та законів України щодо використання Збройних Сил України та обмеження прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану.

Одним із суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є Президент України. Він, як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України, наділений Конституцією та законами України повноваженнями в сфері оборони, в тому числі, в сфері забезпечення заходів правового режиму воєнного стану.

Відповідно до положень Основного Закону саме Президент України та Верховний Головнокомандувач є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. До основних його конституційних повноважень віднесено: забезпечення державної незалежності, національної безпеки; внесення до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України; призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України та головування у ній; внесення до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та, у разі збройної агресії проти України, прийняття рішення про використання Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів України військових формувань; прийняття рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях [1]. Виключно як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України Конституція України наділяє Президента України повноваженнями призначати на посади та звільняти з посад вище командування Збройних Сил України та інших військових формувань, а також здійснювати керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави [1]. В той же час, повноваження Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України в сфері національної безпеки і оборони, в тому числі в умовах адміністративно-правового режиму воєнного стану, деталізуються спеціальним законодавством.

Так, відповідно до положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану” Президент України, зокрема: приймає рішення про введення правового режиму воєнного стану [16]; здійснює стратегічне керівництво Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами через Генеральний штаб Збройних Сил України; здійснює загальне керівництво запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану; приймає рішення щодо залучення Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів до здійснення заходів правового режиму воєнного стану [171]; приймає рішення про утворення військових адміністрацій, призначає та звільняє їх начальників [172, 173, 174].

Забезпечення виконання Президентом України своїх повноважень в умовах адміністративно-правового режиму воєнного стану реалізовується конституційною гарантією – забезпеченням права недоторканості [1]. В той же час, з метою здійснення демократичного цивільного контролю за його діяльністю законодавцем в нормативно-правові акти закладено норми: щодо заборони передавати під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану повноваження Президента будь-кому; щодо обов’язкового затвердження Верховною Радою України актів Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію; обмеження діяльності виключно в межах повноважень та в спосіб, визначений Конституцією і законами України [1; 16].

Реалізацію своїх конституційних функцій та повноважень Президент України здійснює через координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президентові України – Раду національної безпеки і оборони України. Основними функціями останньої, які визначені Основним Законом, є координація і контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони [1]. Основним-правовим актом, що регулює діяльність Ради національної безпеки і оборони України, визначає та деталізує її повноваження, в тому числі в умовах адміністративно-правового режиму воєнного стану, є Закон України “Про Раду національної безпеки і оборони України” [175].

До основних повноважень, зокрема, у сфері забезпечення правового режиму воєнного стану, належать: прийняття рішень щодо заходів воєнного характеру, питань оголошення стану війни, загальної або часткової мобілізації, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях; координація та контроль діяльності органів виконавчої влади по відбиттю збройної агресії, організації захисту населення та забезпеченню його життєдіяльності, охороні життя, здоров'я, конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян; прийняття рішення про необхідність примусового відчуження або вилучення рухомого майна, що має ключове значення для оборонно-промислового комплексу України; надання пропозицій Президенту України та розробка проєктів нормативно-правових актів з питань національної безпеки і оборони у воєнній та інших сферах тощо [175].

Також, до компетенції Ради національної безпеки і оборони України належить: контроль за діяльністю військового командування, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [175]; здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони [113]; та надання на розгляд Президенту України пропозицій про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача, її персонального складу та граничної чисельності [20]. Свої повноваження Рада національної безпеки і оборони України реалізовує шляхом прийняття рішень не менш як двома третинами голосів її членів, які вводяться в дію указами Президента України [175].

Так, на підставі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України здійснюється продовження строку проведення загальної мобілізації, продовження строку дії воєнного стану в Україні, зміни у складі Ставки Верховного Головнокомандувача та Ради національної безпеки і оборони України. Радою національної безпеки і оборони України приймаються також рішення, які безпосередньо створюють умови для ефективного забезпечення заходів правового режиму воєнного стану та відсічі збройної агресії. Прикладами таких рішень, є рішення про примусове відчуження майна акціонерного товариства “Мотор Січ”, приватних акціонерних товариств “Запоріжтрансформатор”, “АвтоКрАЗ”, публічних акціонерних товариств “Укрнафта”, “Укртатнафта” [37], забезпечення

в умовах воєнного стану електронними комунікаційними послугами об'єктів, які визначені Національним центром оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій [176] тощо.

Отже, Рада національної безпеки і оборони України наділена широким колом повноважень у сфері забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану, оскільки є робочим органом Президента України – Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. Рішення Ради національної безпеки і оборони України, як суб'єкта адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, є регуляторними актами щодо запровадження та забезпечення правового режиму воєнного стану. Зазначені рішення, після їх введення в дію указами Президента України, є обов'язковими до виконання усіма органами публічної влади, в тому числі, суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану.

Стратегічне керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами Президент України, як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України, може здійснювати через Ставку Верховного Головнокомандувача як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави в особливий період. Ставка Верховного Головнокомандувача утворюється Президентом України за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України (стаття 8 Закону України “Про оборону України”). Ставку Верховного Головнокомандувача та Положення про неї вперше було створено Указом Президента України від 10.10.2017 № 313/2017 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13.09.2017 “Про Ставку Верховного Головнокомандувача” [177].

З початком широкомасштабної російської агресії, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, Ставку Верховного Головнокомандувача було утворено вдруге [178].

Дослідження повноважень Ставки Верховного Головнокомандувача в рамках нашої наукової роботи не є можливим по причині надання відповідному нормативно-правовому акту грифу таємності. Проте, виходячи з конституційних

основ її функціонального призначення, можна дійти висновку, що до повноважень останньої належить як участь в процесі розробки та впровадженні стратегічних планів, політик і стратегій, спрямованих на забезпечення національної безпеки та оборони України, так і безпосередньої реалізації повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача щодо керівництва у сферах національної безпеки та оборони держави.

Значну роль в забезпеченні реалізації мети запровадження адміністративно-правового режиму воєнного стану відіграє система органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України. Діяльність цих органів має вторинний, підзаконний, виконавчо-розпорядчий характер, оскільки вони здійснюють свої функції на підставі та на виконання закону. Але, реалізуючи свою компетенцію, виконуючи положення законів та підзаконних нормативно-правових актів інших державних органів, органи виконавчої влади мають повноваження розпоряджатися з конкретних питань і приймати підзаконні нормативні акти [179, с. 70], в тому числі в сфері забезпечення правового режиму воєнного стану.

Коло повноважень Уряду України в сфері забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану закріплене в ряді нормативно-правових актів. Відповідно до Конституції України, Кабінет Міністрів України, зокрема: забезпечує державний суверенітет та виконання Конституції і законів України, актів Президента України; вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зокрема і в умовах правового режиму воєнного стану; здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади [1].

Конституційні повноваження Кабінету Міністрів України деталізуються положеннями Закону України “Про Кабінет Міністрів України”, згідно яким до повноважень цього суб’єкту у сфері національної безпеки та оборони належать, зокрема, здійснення заходів щодо: охорони та захисту державного кордону України і території України, зміцнення національної безпеки України,

забезпечення боєздатності Збройних Сил України; вжиття заходів щодо забезпечення обороноздатності України, оснащення Збройних Сил України; забезпечення стійкості критичної інфраструктури до ідентифікованих загроз і небезпек; визначення пріоритетного напрямку розвитку оборонно-промислового комплексу та інші [131].

Разом з тим, повноваження, які дозволяють безпосередньо здійснювати організацію забезпечення правового режиму воєнного стану, визначені Законом України “Про правовий режим воєнного стану”. Відповідно до частини першої статті 12¹ цього Закону, Кабінету Міністрів України надано повноваження на виконання таких основних заходів: розробки та введення в дію Плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану [133]; організації та здійснення керівництва центральними та іншими органами виконавчої влади в умовах воєнного стану; визначення особливості здійснення оборонних та публічних закупівель із забезпеченням захищеності державних замовників і замовників від воєнних загроз. Однак, головна роль уряду нашої держави полягає в забезпеченні правового режиму воєнного стану, зокрема, на нашу думку, полягає в упорядкуванні механізмів реалізації заходів цього правового режиму.

Так, з метою виконання основних положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану” Кабінетом Міністрів України прийняті відповідні підзаконні нормативно-правові акти з метою запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [133-145]. Ще одним прикладом реалізації Кабінетом Міністрів України своїх повноважень в сфері забезпечення правового режиму воєнного стану можна навести постанову Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 “Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій” якою, зокрема, в умовах воєнного стану, визначено порядок здійснення примусової евакуації дітей, що перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів [142].

Отже, можна дійти висновку про те, що Кабінет Міністрів України займає важливе місце в системі суб’єктів забезпечення адміністративно-правового

режиму воєнного стану, оскільки наділений повноваженнями на реалізацію передбачених спеціальним законодавством заходів правового режиму, основні з яких полягають у організації діяльності органів виконавчої влади, адміністративно-правовому та матеріально-технічному забезпеченні заходів адміністративно-правового режиму воєнного стану.

Стабільність функціонування Кабінету Міністрів України в умовах правового режиму воєнного стану та, відповідно, забезпечення сталої роботи виконавчої гілки влади забезпечується передбаченими в законодавстві гарантіями, відповідно до яких, припинення його повноважень в цей час заборонено.

Відповідно до положень Закону України “Про Кабінет Міністрів України” уряд здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів [132]. Діяльність центральних органів виконавчої влади врегульована Законом України “Про центральні органи виконавчої влади” [150] та, затвердженими постановами Кабінету Міністрів України, відповідними положеннями про міністерства.

Виходячи з досвіду здійснення відсічі російської збройної агресії, а також з того, що запровадження адміністративно-правового режиму воєнного стану визнається єдиним та найефективнішим інструментом в умовах загроз національній безпеці та територіальній цілісності держави, можна стверджувати про залучення до забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, в тій чи іншій мірі, всіх міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Провідну роль серед центральних органів виконавчої влади в забезпеченні адміністративно-правового режиму воєнного стану займає Міністерство оборони України, яке забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період [151].

До основних функцій Міністерства оборони України в сфері забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, зокрема, віднесено: участь у забезпеченні функціонування національної економіки та державного управління в

особливий період; здійснення державних замовлень при здійсненні оборонних закупівель; організацію накопичення озброєння, військової техніки, інших матеріальних ресурсів; забезпечення комплектування Збройних Сил України, інших військових формувань; забезпечення належного рівня боєздатності, укомплектованості, бойової та мобілізаційної готовності і підготовки Збройних Сил України [20].

Слід також додати, що Міністерство оборони України наділено повноваженнями з організації в силах оборони заходів оборонного планування, визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони, здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони [113].

До основних завдань, що покладені на Міністерство оборони України, зокрема, в умовах правового режиму воєнного стану, належать: здійснення військово-політичного та адміністративного керівництва Збройними Силами України; забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національного спротиву; забезпечення реалізації державної політики з оборонних питань, що пов'язані з використанням повітряного простору України та захистом суверенітету держави тощо [151].

Так, реалізуючи свої повноваження щодо забезпечення життєдіяльності Збройних Сил України в умовах правового режиму воєнного стану, Міністерством оборони України видано наказ від 01 березня 2023 року № 111 “Про уповноваження військових частин (установ, закладів) в системі Міністерства оборони України на здійснення оборонних закупівель та укладення державних контрактів (договорів) на період дії правового режиму воєнного стану”, яким спростили здійснення оборонних закупівель та укладення державних контрактів (договорів) на період дії правового режиму воєнного стану для Збройних Сил України [180].

Як інший приклад реалізації повноважень Міністерством оборони України, можна навести видання наказів від 22.03.2023 р. № 152 “Про затвердження

Інструкції з функціонування системи попередження й оповіщення про хімічну, біологічну, радіологічну та ядерну загрозу (інцидент) у системі Міністерства оборони України” [181], від 26.01.2023 р. № 46 “Питання Міністерства оборони України” (визначено структуру апарату Міністерства оборони України та координація діяльності структурних елементів) [182], від 28.03.2022 р. № 93 “Про допуск до експлуатації у Збройних Силах України маскувальних комплектів оптичних” [183], від 02.04.2022 р. № 99 “Про визначення Зон діяльності органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України” [184], та інших, якими врегульовані окремі напрямки діяльності та забезпечення Збройних Сил України. Міністерство оборони України, як центральний орган виконавчої влади, наділений широким колом повноважень, реалізація яких прямо впливає на забезпечення національної безпеки і оборони в особливий період, зокрема, під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану.

Отже, Кабінет Міністрів України, як вищий орган державної виконавчої влади, та центральні органи виконавчої влади відіграють значну роль в реалізації державної політики у сфері забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану. На нашу думку, обсяг повноважень Кабінету Міністрів України дозволяє створити умови для реалізації суб’єктами забезпечення правового режиму воєнного стану, передбачених спеціальним законодавством заходів правового режиму воєнного стану.

Одним з суб’єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є Збройні Сили України, “організація та діяльність яких має конституційно-правову основу” [185, с. 406], оскільки, відповідно до Конституції України, саме на них покладено завдання забезпечення оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Організація діяльності Збройних Сил України визначається виключно законом [1], а саме, Законом України “Про збройні Сили України”.

Відповідно до Конституції України та цього Закону основною функцією Збройних Сил України є забезпечення стримування збройної агресії проти України та її відсіч, охорона повітряного простору держави та підводного

простору у межах територіального моря України, участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом. Збройні Сили України залучаються до здійснення заходів правового режиму воєнного стану, безпеки та захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період, заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування російської збройної агресії, організації та підтримання дій руху опору, проведення військових інформаційно-психологічних операцій, посилення охорони державного кордону, захисту суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі та їх правового оформлення, забезпечення безпеки національного морського судноплавства України у відкритому морі тощо [114].

Організаційно Збройні Сили України складаються з органів військового управління, з'єднань, військових частин, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, установ та організацій.

Головнокомандувач Збройних Сил України є найвищою військовою посадовою особою у Збройних Силах України, який здійснює безпосереднє військове керівництво Збройними Силами України через Генеральний штаб Збройних Сил України. Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України підпорядковуються Головнокомандувачу Збройних Сил України та відповідають за розвиток підпорядкованих їм військ (сил), їх технічне оснащення та всебічне забезпечення, підготовку та готовність до виконання покладених завдань. Повноваження командувачів видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, основні завдання та порядок функціонування командувань видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України визначаються в положеннях, які затверджуються Головнокомандувачем Збройних Сил України. Командувач Об'єднаних сил підпорядковується Головнокомандувачу Збройних Сил України та здійснює через Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України оперативний контроль за набуттям ними оперативних (бойових) спроможностей, планування застосування та безпосереднє управління об'єднаними силами і засобами Збройних Сил України, інших складових сил оборони, які передані у

його підпорядкування, а також національним контингентом і національним персоналом, які беруть участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [114].

Наступним спеціальним суб'єктом безпосереднього виконання заходів правового режиму воєнного стану є військове командування, до якого належать: Головнокомандувач Збройних Сил України, Командувач Об'єднаних сил Збройних Сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (начальники) органів військового управління, командири з'єднань, військових частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань [16]. Розглянемо повноваження деяких з них.

Так, відповідно до положень Указу Президента України від 27.03.2020р. № 123/2020 “Питання Головнокомандувача Збройних Сил України” останній, в умовах правового режиму воєнного стану: здійснює безпосереднє військове керівництво Збройними Силами України; здійснює управління застосуванням Збройних Сил України, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони; організовує підтримання спроможностей до застосування Збройних Сил України, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони; організовує контроль стану забезпечення Збройних Сил України; затверджує документи (доктрини, настанови, стандарти тощо) з питань застосування Збройних Сил України та інших складових сил оборони під час виконання завдань оборони держави; видає з питань, що належать до його компетенції, обов'язкові для виконання у Збройних Силах України та інших складових сил оборони накази та директиви [186].

Прикладом реалізації своїх повноважень Головнокомандувачем Збройних Сил України в ході російської збройної агресії в умовах адміністративно-правового режиму воєнного стану можна навести наказ від 11 вересня 2020 року № 140 “Про затвердження Тимчасового порядку оформлення оперативних (бойових) документів” [188]. Даний наказ впорядковує питання використання умовних знаків для нанесення тактичної (оперативної) обстановки, які

використовуються у збройних силах країн-членів НАТО. Зазначений наказ, зокрема, реалізовує план стандартизації та досягнення оперативної сумісності з країнами-членами НАТО та є одним з підзаконних нормативно-правових актів, створених для реалізації конституційної норми щодо європейського та євроатлантичного курсу України.

Командувач Об'єднаних сил підпорядковується Головнокомандувачу Збройних Сил України та здійснює через Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України планування застосування та безпосереднє управління об'єднаними силами і засобами Збройних Сил України, іншими складовими сил оборони, які передані у його підпорядкування, а також національним контингентом і національним персоналом, які беруть участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Командувач Об'єднаних сил у межах наданих йому повноважень бере участь у стратегічному плануванні застосування Збройних Сил України та інших складових сил оборони. Повноваження Командувача Об'єднаних сил, основні завдання та порядок функціонування Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України визначаються в положенні, яке затверджується Президентом України.

Одним з спеціальних суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану та безпосереднім виконавцем його заходів є військові адміністрації.

Військові адміністрації є єдиними спеціальними органами, створюваними на забезпечення правового режиму воєнного стану. Правове регулювання діяльності військових адміністрацій, як суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, здійснюється статтями 4 та 15 Закону України "Про правовий режим воєнного стану", відповідно до яких військові адміністрації є тимчасовими державними органами, які можуть утворюватися за рішеннями, прийнятими Президентом України на територіях, на яких введено воєнний стан. Структуру і штатний розпис військових адміністрацій населених пунктів затверджує начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України за поданням начальника відповідної військової адміністрації. Система військових адміністрацій складається з: військових адміністрацій областей; військових

адміністрацій районів; військових адміністрацій населених пунктів [162, с. 166–167]. Також, в населених пунктах, для виконання заходів правового режиму воєнного стану, військовою адміністрацією можуть призначатися військові коменданти.

Основним завданням військових адміністрацій є забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [16].

Відповідно до положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану” до повноважень військових адміністрацій населених пунктів із забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану належать: запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану; забезпечення доведення до підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також населення наказу військового комісара про оголошення мобілізації; сприяння організації мобілізації громадян; сприяння організації виробництва і поставок у війська підприємствами та організаціями, що перебувають у комунальній власності, замовленої продукції, послуг, енергоресурсів; прийняття рішень про заборону торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі; прийняття рішень про внесення пропозиції до Ради національної безпеки і оборони України, погодженої обласною військовою адміністрацією, щодо здійснення примусового відчуження або вилучення рухомого майна, та інші [16].

Районна, обласна військові адміністрації здійснюють на відповідній території, в тому числі в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема, такі повноваження: прийняття рішень про заборону торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями; прийняття рішення щодо визначення переліку підприємств, виробничі потужності, яких підлягають переміщенню (евакуації) із зони бойових дій [16].

Спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України, а з інших питань – Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень [16].

Аналіз повноважень військових адміністрацій дає підстави стверджувати, що у разі їх утворення, зазначені адміністрації здійснюють повноваження як місцевих державних адміністрацій, так і органів місцевого самоврядування. Однак, з огляду на підстави їх утворення, основний напрямок діяльності військових адміністрацій зосереджений на виконанні завдань із забезпечення правового режиму воєнного стану. Слід зауважити, що законодавством не передбачено обов'язкового припинення діяльності визначених Конституцією та законами України органів державної влади і органів місцевого самоврядування у разі утворення військових адміністрацій. Досвід утворення військових адміністрацій в Україні показав можливість їх спільної роботи.

Прикладами безпосередньої реалізації повноважень військовими адміністраціями є: прийняття рішень щодо обмеження торгівлі алкогольними напоями на відповідних територіях громад [189, 190, 191], видання наказів про заборону масових заходів [192], встановлення комендантської години [193] тощо.

Таким чином, військові адміністрації є спеціальними тимчасовими державними органами, які створюються та діють виключно в період дії адміністративно-правового режиму воєнного стану та основним їх призначенням є забезпечення виконання заходів цього правового режиму.

Отже, за результатами проведеного дослідження слід зробити висновок про те, що суб'єктом адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є уповноважені органи публічної влади, що за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур здійснюють регулювання, охорони і захисту суспільних відносин з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини.

Досягнення мети запровадження правового режиму воєнного стану здійснюється за допомогою наділення суб'єктів забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану необхідними повноваженнями – встановленими законодавством адміністративними правами та обов'язками, що реалізуються з метою забезпечення національної безпеки та оборони, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення класифікуються за критеріями компетенції (загальної, спеціальної), дії у часі (постійні, тимчасові), дії у просторі (на всю територію України, на окрему її частину).

Із сукупності суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану слід виокремити суб'єктів спеціальної компетенції, які, реалізуючи свої повноваження, організовують та безпосередньо виконують заходи правового режиму воєнного стану, а саме: Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України; військове командування; військові адміністрації; оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні угруповання військ.

2.4. Інструменти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану в умовах російської військової агресії

Суб'єкти публічного управління впливають на суспільні відносини та реалізують свої повноваження, в тому числі в сфері національної безпеки та оборони, за допомогою інструментів публічного управління (адміністрування). Зазначені інструменти є сукупністю форм, методів та способів, за допомогою яких здійснюється регулювання будь-якої сфери публічних відносин, зокрема, сфери адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану.

В адміністративно-правовій науці існує декілька ключових поглядів на поняття інструментів публічного управління. Відповідно до одних поглядів, під такими інструментами розуміють зовнішні прояви конкретних дій суб'єктів

публічного управління, “в рамках яких реалізуються їх повноваження, і за допомогою яких здійснюється регулюючий вплив на об’єкти публічного адміністрування” [156, с. 312]. Відповідно до інших наукових поглядів це комплекс адміністративно-правових заходів, які безпосередньо використовують суб’єкти публічного адміністрування з метою забезпечення (охорони) прав, свободи осіб та публічного інтересу держави й суспільства загалом [194, с. 178].

По суті у цих поглядах однаково відображено зміст досліджуваної правової категорії, а різниця у їх характеристиці полягає лише в зосередженні науковцями уваги на окремих ознаках. До спільних ознак належать: конкретні дії (зовнішній вираз) діяльності суб’єктів публічного управління (адміністрування); відображення діяльності (впливу) цих суб’єктів на суспільні відносини; залежність набору інструментів від правового статусу суб’єкта публічного управління (адміністрування). Різниця ж полягає у виділенні таких ознак як: настання після застосування цих інструментів, як правило, юридичних наслідків; застосування інструментів публічного управління (адміністрування) врегульовується нормами адміністративного права [156, с. 313]; вибір інструментів обумовлений метою щодо певного об’єкту публічного впливу [50, с. 145].

Виходячи з загальновизнаних підходів щодо розуміння сутності інструментів публічного управління, під інструментами адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану нами пропонується розуміти передбачену нормами адміністративного права систему адміністративно-правових засобів, заходів, способів, що застосовуються суб’єктами забезпечення правового режиму воєнного стану в межах своїх повноважень з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини.

Відповідно до сучасних поглядів до інструментів публічного управління (адміністрування) відносять: нормативно-правовий акт; адміністративний акт; адміністративний договір; план та фактичні дії [156, с. 314].

Слід зазначити, що не зважаючи на універсальність цих інструментів та застосування майже в усіх сферах суспільних відносин, їх використання в сфері забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану має свою специфіку. По-перше, не всі з них застосовуються, по-друге, особливість полягає в підвищеній імперативності, що забезпечується відповідним рівнем відповідальності за невиконання законних вимог суб'єктів забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану. Розглянемо застосування основних інструментів публічного управління (адміністрування) відповідними суб'єктами в сфері запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Законодавством визначено, що нормативно-правовий акт – це офіційний документ, прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку у письмовій формі, який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію [187]. У доктрині права під нормативно-правовим актом пропонується розуміти офіційно оформлений результат волевиявлення суб'єкта публічного адміністрування, що здійснений в односторонньому порядку, розрахований на неодноразове використання стосовно невизначеного кола осіб і тягне за собою юридичні наслідки [156, с. 318].

Нормативно-правовими актами визначається поведінка суб'єктів адміністративно-правових відносин в усіх сферах суспільних відносин, в тому числі, у сфері адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану. Такі акти визначають права та обов'язки громадян, організацій, органів публічного управління та їх посадових осіб, в тому числі, суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, а також регулюють взаємовідносини між ними. Характерними ознаками нормативно-правових актів у сфері забезпечення правового режиму воєнного стану можна виокремити наступні: вони є інструментом реалізації суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану своїх повноважень; мають переважно обов'язковий

характер; видаються в межах повноважень суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану.

До системи нормативно-правових актів належать закони і підзаконні нормативно-правові акти. Закони – це нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України та (або) на всеукраїнському референдумі в установленому Конституцією України та законом порядку, що регулює найбільш важливі суспільні відносини [187]. Однак, слід звернути увагу на те, що більшість науковців хоча і відносить законодавчі акти до джерел адміністративного права [156, с. 166; 194; с. 97; 195, с. 37], однак не відносять їх до інструментів публічного управління.

До видів нормативно-правових актів, як інструментів публічного управління, науковці відносять виключно підзаконні нормативно-праві акти [156 с. 319; 195, с. 209]. На нашу думку, оскільки війна – це соціальна реальність та об'єктивне явище, то загальним інструментом регулювання суспільних відносин в цих умовах є виключно право, а саме сукупність встановлених для всіх учасників цих відносин та забезпечуваних державою правил поведінки, закріплених, зокрема, в законах. За допомогою спеціальних законів визначаються та розмежовуються загальні повноваження всіх суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, закладаються основи їх діяльності та взаємодії в умовах цього правового режиму. Виходячи з чого, закони в сфері забезпечення правового режиму воєнного стану є невід'ємним елементом системи інструментів адміністративно-правового забезпечення цього правового режиму. До таких законодавчих актів, зокрема, належать Закони України: “Про національну безпеку”, “Про оборону України”, “Про правовий режим воєнного стану”, “Про Збройні Сили України” та інші.

В свою чергу, підзаконний нормативно-правовий акт – це прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності документ на основі та на виконання Конституції України, законів, чинних міжнародних договорів України та спрямований на їх реалізацію [187]. В сфері забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану підзаконні нормативно-правові акти

деталізують повноваження суб'єктів забезпечення цього правового режиму та забезпечують безпосередню їх реалізацію.

Серед підзаконних нормативно-правових актів, як інструментів публічного управління під час запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, використовуються такі: постанови Верховної Ради України, укази, розпорядження та накази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, рішення центральних та місцевих органів виконавчої влади, нормативно-правові акти керівників підприємств, установ, організацій, при виконанні ними делегованих державних функцій. Суб'єкти безпосереднього забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, а саме військове командування та військові адміністрації, використовують накази, директиви, розпорядження, бойові накази, бойові розпорядження, положення, інструкції, плани, доручення [152].

З метою вирішення завдань дослідження, зупинимось на аналізі основних інструментах адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану як категорії підзаконних нормативно-правових актів.

Отже, одним з нормативно-правових актів, на прийняття яких має повноваження Верховна Рада України, окрім законів, є постанова. Постанова Верховної Ради України – це підзаконний нормативно-правовий акт, який приймається за встановленою спеціальним законодавством процедурою, за допомогою якого парламент здійснює свої “установчі, організаційні, контрольні та інші функції” [196]. За допомогою цього інструменту парламент реалізовує свої конституційні повноваження, переважно врегульовує питання своєї внутрішньої діяльності, а також охоплює питання адміністративно-правового забезпечення заходів правового режиму воєнного стану.

За допомогою постанов Верховна Рада України, зокрема, забезпечує розподіл повноважень між військовими адміністраціями та територіальними громадами. Вона здійснює передачу повноважень обласних, районних, сільських, селищних, міських, рад відповідним військовим адміністраціям, за умов визначених положеннями Закону України “Про правовий режим воєнного стану”

[16]. Отже, Верховна Рада України, виходячи з особливостей свого правового статусу, є єдиним суб'єктом, який для здійснення адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану застосовує не лише законодавчі, а й підзаконні нормативно-правові акти.

Одним із інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є укази Президента України. Відповідно до керівних документів з підготовки актів Президента України, актами врегульовуються, зокрема, питання використання Збройних Сил України та інших військових формувань, проведення загальної або часткової мобілізації, запровадження правового режиму воєнного стану, введення в дію рішень Ради національної безпеки і оборони України, та інші [197].

Прикладами застосування цього інструменту є також укази Президента України щодо: введення в дію плану оборони [198]; визначення складу Ставки Верховного Головнокомандувача [178]; утворення військових адміністрацій [172]; забезпечення фінансування заходів правового режиму воєнного стану [128]; призначення на посади вищого військового керівництва [199] та інші. Як бачимо, за допомогою зазначеного інструменту здійснюється впорядкування широкого кола питань з адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, що обумовлено конституційним обов'язком Президента України гарантувати суверенітет та територіальну цілісність держави, та забезпечено наданням йому повноважень на видання актів обов'язкових до виконання всіма суб'єктами адміністративно-правових відносин на всій території України, в тому числі суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану.

Постанови Кабінету Міністрів України є наступним інструментом адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану. Ці підзаконні нормативно-правові акти видаються органом, який очолює систему органів виконавчої влади, у відповідність до Конституції України та на виконання законів і є обов'язковими до виконання на всій території України. Основна роль в забезпеченні правового режиму воєнного стану відведена цьому інструменту для нормативно-правового врегулювання порядку запровадження та здійснення

більшості заходів цього правового режиму, зокрема, з метою: залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт, обмеження пересування громадян (автотранспорту), здійснення перевірок документів у осіб та автотранспорту [16], а також інших заходів. В той же час, до компетенції Кабінету Міністрів України належить забезпечення необхідних закупівель для потреб оборони та виконання заходів правового режиму воєнного стану [200], забезпечення сталої роботи стратегічних підприємств та бронювання військовозобов'язаних [201], організація виконання мобілізаційних завдань [202], забезпечення потреб складових сектору безпеки і оборони [203], надання допомоги населенню [204] тощо. Постанови Кабінету Міністрів України дозволяють деталізувати закони України, реалізувати їх приписи та, відповідно, впорядкувати широкий спектр суспільних відносин в умовах правового режиму воєнного стану.

Одним з інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є директива. Цей інструмент використовується такими суб'єктами адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану: Президентом України як Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; Міністерством оборони України; військовим командуванням у системі керівництва Збройними Силами України – Генеральним штабом Збройних Сил України, органами військового управління, установами і організаціями безпосередньо підпорядкованих Генеральному штабу Збройних Сил України.

Директива – це розпорядчий підзаконний нормативно-правовий акт, що може видаватися з питань стратегічного (оборонного) планування, здійснення організаційних (організаційно-штатних) заходів, мобілізації та мобілізаційної готовності. В директивах, переважно, порушуються проблемні питання, вирішення яких організовується подальшим виданням наказів [152].

Наказ, як інструмент адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є найбільш застосованим підзаконним нормативно-правовим актом військового командування як спеціального суб'єкта забезпечення правового режиму воєнного стану та безпосереднього виконавця заходів цього правового режиму.

В керівних документах органів військового управління з організації діловодства наказ визначається як розпорядчий документ командира (керівника) військової частини (установи), виданий на правах єдиноначальності. Наказ містить норми, обов'язкові для виконання підлеглими [152]. З допомогою цього підзаконного нормативно-правового акту здійснюється внутрішня організація діяльності Збройних Сил України та забезпечується виконання покладених на них функцій, в тому числі, визначення конкретних завдань та вказівок, організація і координація дій, розподіл ресурсів та зусиль для досягнення поставлених цілей, визначаються інструкції та рекомендації тощо.

Видання наказів також передбачено повноваженнями Президента України, як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. Сфера застосування Президентом України цього інструменту адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану законодавчо не визначена. Однак можна зробити висновок про те, що такі накази застосовуються в сфері забезпечення оборони, в тому числі невід'ємної її складової – забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. Прикладом реалізації цього інструменту забезпечення правового режиму воєнного стану є видання Президентом України наказу “Про призов резервістів на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період” [205].

Видання наказів в органах військового управління та військових частинах та їх види чітко регламентовано. Так, в Генеральному штабі Збройних Сил України видаються, зокрема, такі накази: по особовому складу; по стройовій частині; з питань мобілізації та мобілізаційної готовності; накази (директиви) із стратегічного (оперативного) планування застосування Збройних Сил України та бойової готовності; спільні накази (директиви) Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України (із стратегічного (оперативного) планування застосування Збройних Сил України) та бойової готовності [152]. В Збройних Силах України видаються, в тому числі, накази командира (керівника) військової частини (установи): з основної діяльності; накази по особовому складу; по стройовій частині; з адміністративно-господарської діяльності; а також по тилу

та по технічній частині [152]. Таким чином, за допомогою цього інструменту здійснюється регулювання широкого кола питань, як забезпечення життєдіяльності органів військового управління та військ, їх бойового застосування, так і забезпечення заходів правового режиму воєнного стану.

Так, з метою визначення основних рекомендацій щодо роботи військового командування, а також військових адміністрацій із запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану Генеральним штабом Збройних Сил України було видано наказ, яким затверджено відповідну настанову. Зазначеним документом визначено функції військового командування всіх рівнів, алгоритм планування запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, визначені повноваження Збройних Сил України щодо виконання окремих заходів правового режиму воєнного стану, порядок застосування військовослужбовцями залученими до здійснення заходів правового режиму воєнного стану фізичної сили та зброї, а також орієнтовних розподіл повноважень військового командування щодо організації (координації) запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Положення цього нормативно-правового акту забезпечили основу безпосередньої реалізації заходів правового режиму воєнного стану, оскільки передбачали можливість подальшого розроблення суб'єктами забезпечення цього правового режиму в Збройних Силах України інструкцій, планів та алгоритмів дій з запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Керівними документами з організації діловодства у Збройних Силах України передбачено ще один з видів документів, такий як методичні рекомендації. Цей документ визначає послідовні, систематичні поради, вказівки та пропозиції [152]. Однак, враховуючи основні принципи військового управління, а саме: єдиноначальності й суворой військової дисципліни, можна стверджувати, що не зважаючи на форму, видані та затверджені посадовою особою в межах своєї компетенції рекомендації мають обов'язковий характер, тобто за своєю суттю є наказом. Відповідно, цей вид документів також належить

до інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану.

З метою визначення єдиного підходу стосовно реалізації повноважень військового командування під час здійснення заходів правового режиму воєнного стану начальником Генерального штабу Збройних Сил України у 2023 році затверджено Рекомендації стосовно реалізації повноважень військового командування під час здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Цим документом деталізовано поетапні дії військового командування на стратегічному, оперативному та тактичному рівні стосовно порядку введення правового режиму воєнного стану, запровадження його заходів, підтримання його дії, а також порядок здійснення взаємодії між суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану.

В той же час, цим документом деталізовано виконання виключно одного з заходів правового режиму воєнного стану, а саме примусове відчуження або вилучення майна. Змістом цих рекомендацій передбачено участь військового командування в умовах правового режиму лише у таких заходах: призначення військового коменданта; створення комендатур та призначення комендантів; примусове відчуження або вилучення майна; запровадження комендантської години; запровадження особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів; перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, вантажів, службових приміщень і житла громадян; заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі. В той же час, порядок організації та виконання цих та інших заходів, повноваження на запровадження та здійснення яких має військове командування, цими рекомендаціями не визначені.

Отже, за допомогою розглянутих інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, а саме настанови Генерального штабу Збройних Сил України та рекомендацій Головнокомандувача Збройних

Сил України, які за своєю суттю є наказами, було визначено алгоритм дії посадових осіб військового командування всіх рівнів щодо організації застосування заходів правового режиму воєнного стану. Однак, такий порядок поки не було реалізовано.

Одним з інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є розпорядження. Воно є одним з інструментів як для військового командування, так і військових адміністрацій. Цей документ не має нормативного визначення, однак за загальним підходом під розпорядженням в адміністративному праві розуміють “одну з форм управлінського рішення,....що має вольовий, владний характер і видається компетентним органом ...чи його посадовими особами у порядку, встановленому законом або іншим нормативно-правовим актом, та є обов’язковим для суб’єктів, яким він адресований” [165, с. 354].

В органах військового управління, враховуючи специфічність функцій покладених на Збройні сили України, запроваджено своє визначення цього поняття. Так, відповідно до керівних документів, що регламентують внутрішню діяльність у Збройних силах України, розпорядження це документ, що видається начальником штабу військової частини або першим заступником керівника установи, а в разі їх відсутності – одним із заступників керівника, з метою вирішення окремих оперативних питань, спрямованих на всебічне забезпечення життєдіяльності та функціонування військової частини (установи), доведення вказівок підпорядкованим штабам, військовим частинам і підрозділам щодо майбутніх дій військ (сил), управління військами, взаємодії, введення в оману, по видах забезпечення і має обмежений строк дії [152]. Останнє визначення в повній мірі розкриває сутність та сфери застосування цього інструменту публічного управління, від забезпечення життєдіяльності військ (сил) до здійснення управління бойовими діями.

Для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, розпорядження можуть видаватися з питань організації комендантської години, регулювання питань торгівлі алкогольними напоями, тощо. Так, за допомогою цього

інструменту, Хмельницькою обласною військовою адміністрацією в умовах правового режиму воєнного стану було реалізовано ряд своїх повноважень, а саме: зобов'язано Хмельницьку районну військову адміністрацію спільно з Хмельницькою міською та Чорнострівською селищною радами здійснити ряд заходів щодо підготовки до можливого прийняття рішень про запровадження трудової повинності та залучення працездатних осіб до виконання суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану [206]; впорядковано питання організації готовності місцевих ланок територіальної підсистеми цивільного захисту до практичних дій в умовах виникнення надзвичайних ситуацій та в особливий період [207].

Ці розпорядження є прикладом реалізації військовими адміністраціями своїх повноважень в сфері запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, в тому числі, повноважень на видання наказів та розпоряджень, які обов'язкові до виконання всіма підпорядкованими суб'єктами, оскільки мають таку ж юридичну силу, що і рішення державної адміністрації.

Прикладом комплексного застосування інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану з метою організації запровадження та здійснення заходів цього правового режиму, можна навести відповідну роботу військового командування та Донецької обласної військової адміністрації. Так, на виконання наказу Командувача угруповання Об'єднаних сил щодо запровадження трудової повинності на території Донецької та Луганської областей в умовах правового режиму воєнного стану Донецькою обласною військовою адміністрацією видано розпорядження про виконання цього наказу [208]. Ним поставлені завдання райдержадміністраціям, районним військовим адміністраціям та військовими адміністраціями населених пунктів здійснити визначені завдання щодо підготовки та запровадження цього заходу правового режиму воєнного стану. В свою чергу, районними військовими адміністраціями було видано свої розпорядження на виконання наказу військового командування та обласної військової адміністрації [209].

Отже, можна зробити висновок, що основним інструментом адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є нормативно-правові акти, оскільки на законодавчому рівні з їх допомогою здійснюється загальне регулювання суспільних відносин, а безпосередня деталізація та реалізація законодавчих норм в сфері оборони України, в тому числі невід'ємної її складової – забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану, здійснюється підзаконними нормативно-правовими актами.

Для підтвердження авторської позиції про значну роль нормативно-правових актів як інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, можна навести приклади щодо співвідношення застосування законів та підзаконних нормативно-правових актів під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану.

Так, з початком широкомасштабної російської агресії та запровадження адміністративно-правового режиму воєнного стану Верховною Радою України, станом на вересень 2023 року, було прийнято 324 закони України з питань фінансування, організації, забезпечення діяльності сил безпеки і оборони, а також забезпечення заходів правового режиму воєнного стану та подолання наслідків збройної агресії. Президентом України, за згаданий період, було видано 71 указ, 20 з яких вводять в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України, 16 регулюють початок та продовження правового режиму воєнного стану та загальної мобілізації, а решта регулюють питання забезпечення функціонування сил безпеки і оборони та підтримання життєдіяльності населення. Кабінет Міністрів України, в свою чергу, прийняв 248 постанов та 56 розпоряджень в сфері забезпечення правового режиму воєнного стану та мінімізації наслідків російської збройної агресії [210]. Загальна кількість нормативно-правових актів, якими здійснювалось адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану склало 699, що підкреслює високу значущість такого інструменту.

Аналіз застосування обласними військовими адміністраціями наказів та розпоряджень як інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану свідчить про не одноманітність підходів щодо

використання того чи іншого інструменту для врегулювання однотипних питань. Так, з початку широкомасштабної російської агресії станом на вересень 2023 року, Харківська обласна військова адміністрація здійснювала забезпечення заходів правового режиму воєнного стану переважно за допомогою розпоряджень (80 відсотків), видавши 20 таких документів проти 4 наказів [211], Хмельницька обласна військова адміністрація з зазначених інструментів застосувала 97 відсотків наказів і лише 3 відсотки розпоряджень (73 та 2 документи відповідно) [212, 213], Донецька та Херсонська обласні військові адміністрації застосовували виключно накази (4 та 19 документів відповідно) [214, 215].

Найбільш обґрунтоване застосування інструментів, які передбачені законодавством для військових адміністрацій, на нашу думку, здійснила Запорізька обласна військова адміністрація, яка застосувала розпорядження та накази відповідно до призначення цих інструментів. Так, за допомогою розпоряджень ця адміністрація врегулювала переважно організаційні питання забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, в тому числі, забезпечення безпеки та життєдіяльності населення. Зокрема, впорядковано питання забезпечення осіб перепустками на час дії комендантської години (8 рішень), а також вирішено обов'язкові під час дії правового режиму воєнного стану та дотичні до заходів цього правового режиму питання щодо підтримання правопорядку і забезпечення безпеки громадян, надання населенню гуманітарної допомоги, організації призову громадян України на строкову військову службу, організації заходів цивільного захисту, збору та поховання тіл (останків) загиблих осіб, тощо. Всього було видано 15 розпоряджень. В той же час, своїми наказами військова адміністрація здійснила забезпечення та реалізацію безпосередньо необхідних заходів правового режиму воєнного стану. Так, було видано 27 наказів, якими впорядковувались питання запровадження та здійснення таких заходів: заборони торгівлі алкогольними напоями (13 наказів); запровадження комендантської години (13 наказів); заборони масових заходів (1 наказ). Частка наказів із загальної кількості реалізованих інструментів адміністративно-правового забезпечення склала 64 відсотки [216].

Різні підходи щодо застосування інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану з впорядкування однотипних питань (заходів) вказують про необхідність створення типового плану запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, який стане основою для одноманітного застосування тих чи інших інструментів.

Положеннями розглянутої вище настанови Генерального штабу Збройних Сил України передбачено, що після отримання військовим командуванням відповідного директивного документу про запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, останні повинні виконати визначений настановою алгоритм дій, результатом реалізації якого є розроблення кінцевого документу та наступного інструменту забезпечення адміністративно-правового режиму воєнного стану – плану запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Слід зауважити, що план в системі інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є необхідною ланкою, оскільки дозволяє безпосередньо забезпечити запровадження та здійснення заходів цього правового режиму на всіх рівнях суб'єктів забезпечення цього правового режиму.

Існує декілька поглядів щодо поняття плану як інструменту публічного управління (адміністрування). Так, науковці під ним розуміють: попередньо створений та належним чином погоджений документ, положення якого визначають послідовність дій, спрямованих на досягнення результату у сфері публічного адміністрування” [156, с. 314]; інструмент публічного адміністрування, в основі якого лежить затвердження прогнозованого переліку заходів, які у певний період часу необхідно буде здійснити конкретно визначеним виконавцям з метою отримання як проміжних, так і у подальшому – загальних результатів у сфері публічного адміністрування [156, с. 372]; письмовий документ, прийнятий та затверджений та затверджений уповноваженим суб'єктом публічної адміністрації, що визначає послідовність здійснення виконавцями заходів із зазначенням мети, завдань, обсягу, методів, засобів і строків їх здійснення [156, с. 346]. В органах військового управління під планом розуміють

документ, в якому визначаються перелік запланованих до виконання робіт або заходів, їх послідовність із визначенням строків виконання і виконавців [217].

Виходячи зі змісту розглянутих понять можна дійти висновку про наявність в них таких ключових ознак: це рішення суб'єкта публічного управління; передбачає виконання послідовних заходів (завдань) у визначені строки; адресований конкретним виконавцям; всі передбачені дії об'єднані єдиною метою.

План, за своєю суттю, забезпечує реалізацію та належне виконання положень нормативно-правових актів, оскільки чітко регламентує порядок їх виконання, а також реалізацію завдань покладених на суб'єкта публічного управління. Передбачення в плані конкретних заходів та конкретних виконавців відносить цей документ переважно до правозастосовних.

В залежності від рівня органу публічного управління, в тому числі військового, мети та складності організації роботи, плани можуть бути з різним ступенем конкретизації щодо виконання передбачених заходів. Так, на рівні Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України розробляються плани діяльності Міністерства оборони України з підготовки проектів регуляторних актів на наступний рік, план основних організаційних заходів структурного підрозділу, плані роботи колегіального органу тощо [217]. У разі, якщо план вищого органу публічного управління охоплює своєю метою та передбачає залучення підпорядкованих структурних підрозділів і в той же час не деталізує їх порядок роботи, то такий план є підставою для розробки останніми своїх планів, з метою організації виконання завдань старшого органу військового управління.

Предмет планів може охоплювати широке коло питань, зокрема, адміністративного, організаційного, контрольного характеру [156, с. 343]. Різним може бути і час виконання запланованих заходів. Планування може здійснюватися на тривалий термін, наприклад, Зведений стратегічний план діяльності з внутрішнього аудиту у системі Міністерства оборони України на 2022-2024 роки [218], або на виконання окремих завдань (план-графік передачі

документів до архіву Міністерства оборони України, плани роботи колегіального органу, тощо). Тобто сферою застосування планів можуть бути будь-які суспільні відносини в межах компетенції суб'єкта публічного управління.

Плани, як інструменти публічного управління, можна класифікувати наступним чином. Так, за суб'єктом публічного управління виділяють плани Президента України, Кабінету Міністрів України; міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; місцевих державних адміністрацій; органів місцевого самоврядування; інших суб'єктів, що здійснюють делеговані повноваження [195, с. 255]. Розглядаючи суб'єктний склад в сфері забезпечення правового режиму воєнного стану, до зазначеної класифікації слід також додати такого суб'єкта забезпечення як військове командування.

За управлінським впливом плани поділяють на внутрішньо та зовнішньо орієнтовані [195, с. 254]. За формою вираження плани можуть бути: концепціями, програмами, план-графіками, основними засадами, порядками, тощо.

Особливої уваги слід приділити класифікації планів за таким критерієм як рівень планування, оскільки створення єдиної системи запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану є необхідною вимогою для повної та ефективної реалізації відповідними суб'єктами публічного управління своїх повноважень та досягнення мети планування. Так, за рівнем планування, плани поділяються на плани стратегічного, довгострокового, середньострокового та поточного планування [195, с. 254].

Тобто, план може бути розроблений на всіх рівнях публічного управління, зокрема, військового. На стратегічному рівні інструментом адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є План оборони України та Зведений план територіальної оборони України [219]. Особливістю цих документів є те, що їх розробка здійснюється заздалегідь за різними варіантами, з врахуванням потенційних зовнішніх загроз національній та воєнній безпеці, а з настанням конкретних умов обирається необхідний план дій під конкретну воєнно-політичну обстановку, відповідно до характеру та ступеня зовнішньої загрози.

На рівні довгострокового планування, планування запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснюється Кабінетом Міністрів України. Так, з початком широкомасштабної російської агресії Урядом України прийнято План запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні [136]. Слід зазначити, що цей план став основою для подальшого планування запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану на нижчих рівнях системи суб'єктів забезпечення цього правового режиму оскільки здійснив розподіл відповідальних за конкретні заходи та безпосередніх їх виконавців.

Рівень середньострокового планування запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану в органах військового управління, відповідно до функціонального призначення, припадає на Головнокомандувача Збройних Сил України та Генеральний штаб України. Планування на цьому рівні здійснюється шляхом затвердження Генеральним Штабом Збройних Сил України розглянутої настанови та рекомендацій Головнокомандувача Збройних Сил України. В свою чергу, рівень поточного планування охоплює суб'єктів безпосереднього виконання заходів правового режиму воєнного стану, особливо спеціальних суб'єктів забезпечення цих заходів, а саме військове командування та військові адміністрації.

Отже, враховуючи зазначене можна дійти висновку, що застосування плану як інструменту адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, не можливе без комплексного підходу, а саме врахування системи суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану та їх повноважень, вже існуючих та діючих інструментів з регулювання суспільних відносин, мети та завдань які необхідно вирішити, наявності сил та засобів, розрахунку часу, тощо. Більш того, застосування плану дозволяє об'єднати та застосувати в його межах весь спектр інструментів публічного управління, в тому числі, інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану.

Для його реалізації та досягнення прогнозованої мети суб'єкт забезпечення правового режиму воєнного стану, як зазначалося, повинен реалізовувати

комплексний підхід до вирішення завдання за допомогою набору як вже розглянутих інструментів, так і такого інструменту як фактичні дії.

Під фактичними діями розуміють результат реалізації на практиці публічно-владної управлінської функції суб'єкта публічного управління (адміністрування) [156, с. 314], в тому числі суб'єкта забезпечення правового режиму воєнного стану. Їх ключовою особливістю є те, що такі дії не тягнуть за собою правових наслідків, однак мають на меті настання фактичних результатів [194, с. 326]. Іншими ознаками фактичних дій є: ці дії є практично-орієнтовними; не тягнуть юридичних наслідків, але можуть бути оскаржені, за умови порушення прав, свобод чи законних інтересів приватної особи [156, с. 378].

До фактичних дій в сфері забезпечення правового режиму воєнного стану можна віднести такі їх види: видання довідок; дії спрямовані на сповіщення населення (повітряна тривога, евакуація); здійснення регулювання руху як авіа та автотранспорту, так і населення; здійснення перевірки документів у населення та огляду машин, та інші.

Прикладами фактичних дій суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану під час його запровадження можна також навести підготовку проєктів директив, наказів, розпоряджень, попередження населення про майбутні бойові дії в населеному пункті та інші. Так, під час здійснення та забезпечення заходів запровадження та здійснення вимог правового режиму воєнного стану на етапі планування, обов'язковим етапом дій начальника/командира військового командування буде здійснення ним оцінки загальної обстановки, загроз, своїх сил та засобів, тощо.

Тобто, до цього інструменту адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану відносяться такі дії військового командування, які мають допоміжний, уточнюючий, переважно підготовчий та інформаційний характер та не відносяться до нормативно-правових актів, адміністративних актів, адміністративних договорів та планів, однак є обов'язковими для реалізації заходів правового режиму воєнного стану. В той же час слід зазначити, що

фактичні дії з боку суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану здійснюються виключно в межах їх повноважень.

Особливу увагу привертає той факт, що фактичні дії є невід'ємною складовою застосування та реалізації будь-якого інструменту публічного управління, в тому числі забезпечення правового режиму воєнного стану. Кожен з них не можливий без вольового рішення суб'єкта публічного управління на застосування чи реалізацію того чи іншого інструменту, оскільки цьому, щонайменше, передує виконання підготовчих дій (підготовка проєктів розпорядчих документів, територій, населення, тощо). Однак юридичної сили цим діям надає закріплення їх в такому інструменті адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану як план.

Отже, адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану це складна система реалізації повноважень суб'єктів забезпечення цього правового режиму за допомогою розглянутих інструментів.

Особливе місце в системі інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану займає план, оскільки він дозволяє в повній мірі об'єднати всі інструменти адміністративно-правового забезпечення для безпосередньої реалізації заходів цього правового режиму та визначає фактичні дії суб'єктів забезпечення цього правового режиму. Тобто, план є ключовим інструментом в забезпеченні заходів правового режиму воєнного стану на всіх рівнях управління, з відображенням чіткого алгоритму дій посадових осіб з визначенням конкретних завдань, відповідальних за виконання заходів правового режиму воєнного стану, їх виконавців та строків виконання, і головне, з визначенням фактичних дій, необхідних для його реалізації.

Реалізація повноважень суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану здійснюється за допомогою інструментів адміністративно-правового забезпечення цього правового режиму, під якими слід розуміти передбачену нормами адміністративного права систему адміністративно-правових засобів, заходів, способів, що застосовуються суб'єктами забезпечення правового

режиму воєнного стану в межах своїх повноважень з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини.

Існуюча система організації забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану за допомогою розглянутих інструментів не є деталізованою. Наразі існує проблема планування запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану на рівні поточного планування, особливо на рівні суб'єктів безпосереднього виконання цих заходів – військового командування та військових адміністрацій.

На нашу думку, для реалізації військовим командуванням та військовими адміністраціями своїх повноважень в сфері адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану та здійснення заходів цього правового режиму, вбачається за необхідне створення типового Плану запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану на зазначеному рівні. Такі плани можуть формуватися як виключно у військових командуваннях, так і спільно з військовими адміністраціями, що забезпечить підвищення ефективності реалізації цих заходів. З метою вирішення цієї проблеми нами пропонується як проєкт документу – Типовий план запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану на поточному рівні (додаток А).

Висновки до розділу 2

Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану, внаслідок широкомасштабної російської агресії, виявило необхідність удосконалення адміністративно-правового забезпечення цього режиму. Однак, надання пропозицій щодо підвищення ефективності реалізації передбачених законодавством спеціальних заходів, є неможливим без аналізу сутності такої правової категорії, а також нормативно-правового забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану, повноважень суб'єктів забезпечення та інструментарію, за допомогою якого останні реалізують свої повноваження.

Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану – це врегульована нормами адміністративного права діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади щодо правового регулювання, реалізації, охорони і захисту суспільних відносин в умовах воєнного стану, захисту прав і свобод людини, оборони держави у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності і територіальній цілісності України.

До ключових ознак цієї правової категорії належать: регулювання його переважно нормами адміністративного права та реалізація повноважень суб'єктів забезпечення цього правового режиму. Метою адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є забезпечення регулювання, реалізація, охорона і захист суспільних відносин в умовах воєнного стану за допомогою спеціального інструментарію (способів, засобів, заходів тощо). Структуру адміністративно-правового забезпечення складають такі елементи: об'єкт адміністративно-правового забезпечення; суб'єкт (суб'єкти) адміністративно-правового забезпечення; норми права (норми адміністративного права); адміністративно-правові відносини та їх зміст; гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення.

Адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану є складовою адміністративно-правового забезпечення та є цілеспрямованим впливом норм адміністративного права на суспільні відносини, що виникають в умовах цього правового режиму з метою їх регулювання, яке здійснюється суб'єктами його забезпечення за допомогою застосування системи нормативно-правових актів, яку складають закони та підзаконні нормативно-правові акти. За допомогою законів здійснюється загальне правове регулювання суспільних відносин під час запровадження правового режиму воєнного стану, в той час як за допомогою підзаконних нормативно-правових актів здійснюється безпосередня реалізація заходів цього правового режиму. Систему підзаконних нормативно-правових актів складають: постанови Верховної Ради України; укази та розпорядження Президента України; постанови Кабінету Міністрів України; рішення центральних та місцевих органів виконавчої влади; нормативно-правові

акти керівників підприємств, установ, організацій, при виконанні ними делегованих державних виконавчих функцій; накази та розпорядження спеціальних суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану – військового командування та військових адміністрацій, як безпосередніх виконавців передбачених заходів в районах наближених та ведення бойових дій.

Діючим законодавством передбачено спеціальний порядок введення правового режиму воєнного стану, за якого, при умові, коли Верховна Рада України, з причин, викликаних збройною агресією, не може здійснити свої повноваження, існують ризики продовження дії цього правового режиму. З метою впорядкування зазначеного питання, вбачається за необхідне внести зміни до статті 7 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, яку доповнити частиною третьою наступного змісту:

“3. У випадку неможливості проведення пленарного засідання Верховною Радою України або відсутності більшості голосів народних депутатів від конституційного складу з причин пов'язаних з наслідками збройного конфлікту, воєнний стан на всій території України або в окремих її місцевостях продовжується указом Президента України про продовження воєнного стану без затвердження Верховною Радою України”.

Реалізація заходів правового режиму воєнного стану здійснюється суб'єктами забезпечення цього правового режиму, яким притаманні такі ключові ознаки: це органи публічної влади, основними з яких є державні органи та їх посадові особи; діяльність суб'єктів направлена на правове регулювання окремих суспільних відносин в сфері національної безпеки та оборони; правове регулювання здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур (інструментів). Виходячи з чого, суб'єктами адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є уповноважені органи публічної влади, що за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур здійснюють регулювання, охорону і захист суспільних відносин з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини.

До системи цих суб'єктів входять суб'єкти загальної та спеціальної компетенції. До суб'єктів загальної компетенції віднесено: Верховну Раду України, Президента України, Раду національної безпеки і оборони, Ставку Верховного Головнокомандувача, Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади. До суб'єктів спеціальної компетенції входять суб'єкти, які безпосередньо здійснюють заходи правового режиму воєнного стану, а саме: Збройні Сили України; інші військові формування, утворені відповідно до законів України; військове командування; військові адміністрації; оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні угруповання військ; місцеві органи виконавчої влади.

Реалізація передбачених законодавством заходів правового режиму воєнного стану та досягнення мети його запровадження реалізується шляхом наділення суб'єктів забезпечення цього режиму необхідними повноваженнями. Зокрема, встановленими чинним законодавством адміністративними правами та обов'язками, що реалізуються з метою забезпечення національної безпеки та оборони, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Реалізація цих повноважень здійснюється за допомогою інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану – передбаченої нормами адміністративного права системи адміністративно-правових засобів, заходів, способів, що застосовуються суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану в межах своїх повноважень з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини.

Вона включає в себе нормативно-правові акти, плани та фактичні дії, які використовуються з метою запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Особлива увага в системі інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану відводиться плану, оскільки за допомогою цього інструменту здійснюється об'єднання всіх інших інструментів адміністративно-правового забезпечення. План включає в себе чіткий алгоритм

дій суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану з визначенням конкретних завдань та фактичних дій, відповідальних за виконання, безпосередніх виконавців та строки здійснення визначених дій.

Існуюча система організації забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану не має достатньої деталізації на рівні суб'єктів безпосереднього виконання заходів правового режиму, а саме: на рівні військового командування та військових адміністрацій. З метою вирішення цієї проблеми пропонується типовий План запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану (додаток А).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі дослідження сучасних теоретичних підходів, нормативно-правових актів, національного і зарубіжного досвіду розроблено пропозиції і рекомендації щодо удосконалення адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, основними з яких є такі:

1. За умов суттєвого порушення суспільних відносин, викликаного внутрішніми або зовнішніми чинниками техногенного, природного або військового характеру, які несуть загрозу існування державі, функціонуванню громадянського суспільства, правам і свободам людини, застосовуються особливі адміністративно-правові режими як інструмент правового регулювання.

Особливий адміністративно-правовий режим – це встановлений спеціальними адміністративно-правовими нормами особливий порядок правового регулювання, який запроваджується з метою запобігання або усунення загроз національним інтересам та національній безпеці з наданням суб'єктам забезпечення особливого правового режиму необхідних повноважень на запровадження спеціальних заходів, з можливістю обмеження прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб

Основними ознаками особливих адміністративно-правових режимів є: регулювання суспільних відносин спеціальним законодавством; наявність законодавчо закріпленого особливого порядку введення та закінчення особливого адміністративно-правового режиму; надання суб'єктам забезпечення особливого правового режиму додаткових повноважень; законодавче визначення спеціальних заходів, що можуть запроваджуватися; можливість тимчасового обмеження прав і свобод людини і громадянина та законних інтересів юридичних осіб.

2. Одним із особливих адміністративно-правових режимів, який запроваджується у випадку загроз військового характеру, є правовий режим воєнного стану – встановлений адміністративно-правовими нормами особливий порядок правового регулювання суспільних відносин, який вводиться з метою

забезпечення національної безпеки та оборони, усунення загроз суверенітету, територіальній цілісності, державній незалежності, відсічі збройної агресії, з наданням відповідним органам державної влади, військовому командуванню додаткових повноважень щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, з можливістю обмеження прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб.

Специфічними ознаками адміністративно-правового режиму воєнного стану, як особливого адміністративно-правового режиму, є: наділення суб'єктів забезпечення цього правового режиму додатковими повноваженнями; можливість утворення нових тимчасових державних органів – військових адміністрацій, а також тимчасових органів військового управління – оперативно-тактичних та оперативно-стратегічних угруповань військ; застосування імперативних методів управління; примусове використання та відчуження матеріальних ресурсів для забезпечення заходів цього правового режиму.

Основною метою запровадження правового режиму воєнного стану є виконання основної функції держави, що полягає в захисті прав, свобод і законних інтересів людини та їх відновлення в умовах збройної агресії.

Ключовими елементами адміністративно-правового режиму воєнного стану, що забезпечують стійкість системи органів публічного управління в умовах військової загрози або фактичного ведення війни, є можливість утворення тимчасових державних органів та органів військового управління, як спеціальних суб'єктів забезпечення заходів правового режиму воєнного стану.

3. В умовах російської гібридної військової агресії, для забезпечення суверенітету та захисту прав і свобод людини в Україні, застосовувалися правові режим антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил, яким притаманні ознаки спеціальних адміністративно-правових режимів, а саме: регулювання спеціальним законодавством; особливий порядок їх введення та закінчення; надання суб'єктам забезпечення цих правових режимів додаткових повноважень; визначення спеціальних заходів, що можуть запроваджуватися; можливість

тимчасового обмеження прав і свобод людини і громадянина та законних інтересів юридичних осіб.

Зроблено висновок, що в умовах ведення гібридної війни проти України, є законним та доцільним застосування адміністративно-правового режиму воєнного стану, як правового інструменту забезпечення: національної безпеки, незалежності держави, захисту прав і свобод людини.

4. Адміністративно-правове забезпечення особливих правових режимів в інших розвинутих країнах світу, зокрема, у Сполучених Штатах Америки, Французькій Республіці та Федеративній Республіці Німеччині, здійснюється на єдиних принципах демократії та прав людини. Не зважаючи на різноманіття закріплених в законодавстві назв, зазначені правові режими мають характерні ознаки особливих адміністративно-правових режимів, а саме: правове регулювання здійснюється спеціальним законодавством; передбачена спеціальна процедура запровадження та закінчення правових режимів; суб'єкти забезпечення цих режимів наділяються спеціальними повноваженнями; можливе обмеження прав і свобод людини.

5. На основі зарубіжного досвіду (Франції та Німеччини) обґрунтовано необхідність наділення Президента України повноваженнями щодо одноосібного продовження правового режиму воєнного стану в умовах неможливості функціонування Верховної Ради України з причин, викликаних наслідками збройної агресії. Запропоновано внесення змін до Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, статтю 7 якого доповнити частиною третьою такого змісту: “3. У випадку неможливості проведення пленарного засідання Верховною Радою України або відсутності більшості голосів народних депутатів від конституційного складу з причин, пов'язаних з наслідками збройного конфлікту, воєнний стан на всій території України або на окремих її місцевостях продовжується Указом Президента України про продовження воєнного стану без затвердження Верховною Радою України”.

6. Реалізація основної мети запровадження правового режиму воєнного стану не можлива без його адміністративно-правового забезпечення.

Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану – це врегульована нормами адміністративного права діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади щодо правового регулювання, реалізації, охорони і захисту суспільних відносин в умовах воєнного стану, захисту прав і свобод людини, оборони держави у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності і територіальній цілісності України.

7. До змісту адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану входять: об'єкт адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану – суспільні відносини в умовах правового режиму воєнного стану; суб'єкт (суб'єкти) адміністративно-правового забезпечення – суб'єкти публічного управління, які наділені повноваженнями щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану; норми адміністративного права (адміністративно-правові норми) – за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану; адміністративно-правові відносини – взаємозв'язки та відносини між публічними суб'єктами, а також між ними та приватними особами, що виникають, існують та припиняються у процесі реалізації публічними суб'єктами, визначених адміністративно-правовими нормами повноважень, які спрямовані на врегулювання суспільних відносин в умовах правового режиму воєнного стану; гарантії – заходи, засоби, форми та методи, за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану.

8. Невід'ємним елементом адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану є його адміністративно-правове регулювання. Адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини, що виникають в умовах правового режиму воєнного стану, з метою їх регулювання та реалізації, що здійснюється суб'єктами забезпечення.

Адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану здійснюється за допомогою адміністративно-правових норм, які знаходять своє закріплення у військово-адміністративних актах. Система військово-

адміністративних актів, які регулюють суспільні відносини в умовах правового режиму воєнного стану, включає в себе закони (Конституція України та прийняті на її основі закони України) і підзаконні нормативно-правові акти (постанови Верховної Ради України, Укази, розпорядження та накази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центральних та місцевих органів виконавчої влади, нормативно-правові акти тимчасових державних органів та органів військового управління, нормативно-правові акти керівників підприємств, установ, організацій, що стосуються виконання заходів правового режиму воєнного стану).

Особливе місце серед підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в умовах воєнного стану, займають накази та розпорядження військового командування та військових адміністрацій, як спеціальних суб'єктів безпосереднього забезпечення правового режиму воєнного стану.

9. Адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану здійснюється відповідними суб'єктами.

Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану – це уповноважені органи публічної влади, що за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур здійснюють регулювання, охорону і захист суспільних відносин з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини.

Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення класифікуються за такими критеріями:

1) за компетенцією: загальною (Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України); спеціальною (Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України; військове командування; тимчасові органи державної влади та тимчасові органи військового управління – військові адміністрації, оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні угруповання військ;

2) за дією у часі: постійно діючі (Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України); тимчасові (військові адміністрації, оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні угруповання військ);

3) за дією у просторі: на всю територію України (Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України); на окрему її частину (військове командування на певній території, військові адміністрації, місцеві органи виконавчої влади, оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні угруповання військ).

10. В системі суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану особливе місце займають спеціальні суб'єкти – військові адміністрації та військове командування.

Військові адміністрації – це тимчасові державні органи, що створюються для забезпечення виконання норм Конституції і законів України, заходів правового режиму воєнного стану, прав, свобод і законних інтересів людини. Особливість військових адміністрацій полягає в тому, що вони здійснюють запровадження та реалізацію заходів правового режиму воєнного стану, а також реалізують повноваження відповідних місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав громадян в умовах воєнного стану.

Військове командування є спеціальним суб'єктом адміністративно-правового забезпечення, який запроваджує та здійснює заходи правового режиму воєнного стану в зоні безпосереднього ведення бойових дій.

11. Суб'єкти забезпечення правового режиму воєнного стану реалізують свої повноваження за допомогою відповідних інструментів. Інструменти адміністративно-правового забезпечення – це передбачена нормами адміністративного права система адміністративно-правових засобів, заходів, способів, що застосовуються суб'єктами забезпечення правового режиму воєнного стану в межах своїх повноважень з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини.

Систему інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану складають: нормативно-правові акти, плани та фактичні дії. Нормативно-правові акти є основним інструментом адміністративно-правового регулювання та забезпечення правового режиму воєнного стану.

12. Особливе місце в системі інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану займає план. План є документом, який дозволяє реалізувати системний підхід з правозастосування військово-адміністративних актів щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану на стратегічному, довгостроковому, середньостроковому та поточному рівнях військового управління. Використання цього інструменту забезпечує координацію дій суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану. Також він визначає послідовність здійснення необхідних організаційних заходів, конкретних виконавців, відповідальних за виконання та строки їх виконання.

Особливістю цього адміністративно-правового інструменту є те, що під час його застосування здійснюється використання всіх інших інструментів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану.

13. Запропоновано удосконалення планування та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану на рівні поточного планування, де спеціальними суб'єктами забезпечення цього правового режиму є військове командування та військові адміністрації шляхом запровадження Типового плану запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану для цих суб'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1991. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1/%80/#Text> (дата звернення: 23.01.2022).
2. Ступак Д.Б. Поняття та ознаки особливих адміністративно-правових режимів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Військово-спеціальні науки*. 2022. № 1. С. 69–72.
3. Соколова І.О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01; Національний університет “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. Харків, 2011. 23 с.
4. Мінка Т.П. Онтологічні характеристики правового режиму адміністративного права. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 123–127.
5. Славко А.С. Типологія адміністративно-правових режимів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Харківській національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2020. 19 с.
6. Юридична енциклопедія: у 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 5. 733 с.
7. Кузніченко С.О., Голуб В.О. Воєнний стан: закордонний досвід та українська модель: монографія. Одеса: Гельветика, 2019. 244 с.
8. Гончарук С.Т. Основи адміністративного права України: навч. посіб. Київ: Аванпост-прим, 2004. 160 с.
9. Кузніченко С.О. Надзвичайні адміністративно-правові режими: зарубіжний досвід та українська модель: монографія. Одеса: ОДУВС, 2011. 323 с.
10. Магда С.О. Забезпечення прав, свобод та реалізації обов’язків громадян в умовах надзвичайних адміністративно-правових режимів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Національний університет “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. Харків, 2008. 22 с.

11. Буханевич О.М., Мерник А.М., Петришин О.О. Підходи до розуміння категорії “особливі правові режими”. *Вісник НАПрНУ*. 2021. № 1. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/article/pidkhodi-do-rozuminnya-kategoriyi-osoblivi-pravovi-rezhimi> (дата звернення: 27.10.2021).
12. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб./ О.І.Остапенко та ін. Львів: НУ Львівська політехніка, 2019. 504 с.
13. Настюк В.Я., Белєвцева В.В. Адміністративно-правові режими в Україні: монографія. Харків: Право, 2009. 128 с.
14. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 № 1908-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua4aws/show/1908-14#Text> (дата звернення: 23.01.2022).
15. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 23.01.2022).
16. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua4aws/show/389-19> (дата звернення: 23.01.2022).
17. Коваль В.П. Адміністративно-правовий статус військовослужбовців в Україні в умовах правового режиму воєнного стану: дис. ... д-ра філос.: 081 – Право; Харківській національній університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2021. 225 с.
18. Голуб В.О. Становлення та розвиток інституту адміністративно-правового режиму воєнного стану: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2017. 11 с.
19. Пастух І.Д., Корж-Ікаєва Т.Г. Адміністративно-правовий режим воєнного стану: зміст та зарубіжний досвід правового регулювання. *Правова позиція*. 2023. № 2 (39). С. 98–102.
20. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#n280> (дата звернення: 20.02.2022).

21. Велика українська енциклопедія: у 20 т. / Адміністративне право / гол. ред. Ю.П. Битяк; Харків: Право, 2020. Т. 5 С. 811.
22. Топольницький В.В., Тична Б.М. Проблеми правового регулювання понять “воєнний стан”, “стан війни” та “воєнний час”. *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 91–99.
23. Прохоренко М.М., Тимошенко А.В. Особливості адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 300–303.
24. Drozd O., Kobzar O., Romanov M., Hryhorii D., & Pohoretskyi M.. Aspects of implementation of the law enforcement function of the state under the legal regime of martial law in Ukraine. *Cuestiones Políticas*. 2022. № 40 (75). P. 569–580.
25. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галуцько та ін.; за ред. В. Галуцька та О. Правоторової. 4-те вид. Херсон: Олді-плюс, 2021. 592 с.
26. Славко А.С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. № 41. Том 2. С. 74.
27. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 // База даних “Законодавство України”. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 25.08.2021).
28. Рішення Конституційного суду України від 01.06.2016. Справа № 1-170/2018(1114/18). Провадження № 13-р/2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-18> (дата звернення: 25.04.2022).
29. Тимошенко А.В., Котляренко О.П. Правовий режим воєнного стану: основні аспекти та його вплив на права і свободи громадян. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 442–445.

30. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”: Закон України від 26.11.2018 № 2630-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#n5> (дата звернення: 25.04.2022).

31. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 25.04.2022).

32. Бізнес у воєнний час: як змінилося законодавство. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/28/684801/> (дата звернення: 25.04.2022).

33. Про особливості роботи акціонерного товариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2022).

34. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб’єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.05.2022 № 246-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.08.2022).

35. Як пів року війни вплинули на український бізнес – на що чекають і побоюються компанії – дослідження. *Бізнес*: вебсайт. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/yak-pivroku-viyni-vplinuli-na-ukrajinskiy-biznes/-na-shcho-chekayut-i-poboyuyutsya-kompaniji-doslidzhennya-50265418./html#:~:text/= %D0%9C%D0%B0%D0%B9%D0%B6%D0%B5%20%D1%82%D1%80%D0%B8%20%D1%87%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D1%96%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D0%B2,%D0%BB%D0%B8%D1%88%D0%B5%204%25%20%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20%D0%BD%D0%B5%20%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%8F> (дата звернення: 25.11.2023).

36. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану: Закон України від 06.09.2022 № 2561-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2561-IX#Text> (дата звернення: 25.12.2022).

37. Олексій Данілов: у власність держави відчужено активи стратегічно важливих підприємств / Рада національної безпеки і оборони України: вебсайт. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5872.html> (дата звернення: 25.12.2023).

38. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту": Закон України від 09.06.2022 № 2394-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2394-20#Text> (дата звернення: 25.12.2022).

39. Другий Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року: дата підписання 26.03.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text (дата звернення: 25.04.2022).

40. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: від 12.07.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 25.04.2022).

41. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19> (дата звернення: 20.02.2022).

42. Дулгер В.В. Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Том 2. С. 33–38.

43. Про утворення військових адміністрацій. Указ Президента України від 24.02.2022 № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 25.06.2022).

44. Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Донецькій області: Указ Президента України від 04.07.2022 № 469/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/2022#Text> (дата звернення: 25.06.2023).

45. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. 3-тє вид. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 584 с.

46. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#n7> (дата звернення: 25.04.2022).

47. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 24.05.2022 № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n10> (дата звернення: 23.07.2023).

48. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

49. Будяченко О.М. Щодо відповідальності за мародерство та інші кримінальні правопорушення проти власності в умовах воєнного стану// Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір: матеріали наук. практич. онлайн-заходу (м. Одеса, 29 квітня 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. С. 35 – 36. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/3151> (дата звернення: 05.05.2022).

50. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

51. Правове регулювання службової та бойової діяльності сектору безпеки та оборони України в кризових ситуаціях. С.В.Белай та ін. *Вісник Національної академії правових наук України*. Редкол.: О. Петришин та ін. Харків, 2021. Т. 28. № 2. С. 76–86.

52. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 20.04.2021).

53. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (дата звернення: 20.04.2021).

54. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 02.09.2014 № 1669-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text> (дата звернення: 20.04.2021).

55. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26.01.2022 № 2010-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-IX#Text> (дата звернення: 20.04.2021).

56. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455. *Офіційний вісник України*. 2022. № 11. Ст. 39. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-vstanovlennya->

osoblivogo-rezhimu-vyizdu-i-viyizdu-obmezhennya-s1455-291221 (дата звернення: 20.04.2023).

57. Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 р. № 68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/828-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.04.2021).

58. Маліков В.В. Зміст та підстави запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1 (22). Т. 2. С. 254.

59. Кузьменко Д.О. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів публічної адміністрації в зоні проведення операції об'єднаних сил: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Київ, 2020. С. 66.

60. Єзерський Д.О. Порівняльно-правова характеристика надзвичайного стану в різних країнах світу. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 253. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/82c4953c-60c3-45be-96ea-31a7052bc5df/content> (дата звернення: 20.04.2023).

61. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#doc_info (дата звернення: 20.04.2023).

62. The Constitution of the United States: A Transcription. URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> (дата звернення: 20.04.2021).

63. 18 U.S. Code § 1385 - Use of Army, Navy, Marine Corps, Air Force, and Space Force as posse comitatus. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/1385> (дата звернення: 20.04.2021).

64. 50 U.S. Code § 1601 – Termination of existing declared emergencies. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/1601> (дата звернення: 20.04.2021).
65. 10 U.S. Code Chapter 13 – insurrection. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/subtitle-A/part-I/chapter-13> (дата звернення: 20.04.2021).
66. U.S. Code: Table Of Contents.. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text> (дата звернення: 20.04.2021).
67. U.S. Constitution. URL: <https://www.law.cornell.edu/constitution> (дата звернення: 20.04.2021).
68. 42 U.S. Code § 7410 – State implementation plans for national primary and secondary ambient air quality standards. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/42/7410> (дата звернення: 20.04.2021).
69. 50 U.S. Code § 1601 - Termination of existing declared emergencies. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/1601> (дата звернення: 20.04.2021).
70. Russian harmful foreign activities sanctions. URL: <https://ofac.treasury.gov/faqs/topic/6626> (дата звернення: 20.04.2021).
71. Proclamation 10371—Declaration of National Emergency and Invocation of Emergency Authority Relating to the Regulation of the Anchorage and Movement of Russian-Affiliated Vessels to United States Ports (дата звернення: 20.04.2021).
72. Insurrection Act, 1807. URL: <https://loveman.sdsu.edu/docs/1807InsurrectionAct.pdf> (дата звернення: 20.04.2021)
73. Ступак Д.Б., Пашинський В.Й. Особливі адміністративно-правові режими в зарубіжних країнах: досвід Сполучених Штатів Америки та Франції. *Академічні візії*. 2023. № 25. С. 1–8.
74. Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur> (дата звернення: 20.04.2021).
75. Code de la défense. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/2023-11-10/r (дата звернення: 20.04.2021).

76. Loi n° 55-385 du 3 avril 1955 relative à l'état d'urgence. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000695350> (дата звернення: 20.04.2021).

77. Code de la défense. Article L2121-3. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000037201420 (дата звернення: 20.04.2021).

78. Code de la défense. Chapitre unique (Articles L2121-1 à L2121-8). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071307/LEGISCTA000006151486/#LEGISCTA000006151486 (дата звернення: 20.04.2021).

79. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.bundestag.de/gg> (дата звернення: 20.04.2021).

80. Gesetz zur Sicherstellung von Arbeitsleistungen für Zwecke der Verteidigung einschließlich des Schutzes der Zivilbevölkerung. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/asg/index.html> (дата звернення: 20.04.2021).

81. Gesetz über die Sicherstellung von Leistungen auf dem Gebiet der gewerblichen Wirtschaft sowie des Geld- und Kapitalverkehrs (Wirtschaftssicherstellungsgesetz). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/wisig_1965/BJNR009200965.html. (дата звернення: 20.04.2021).

82. Gesetz zur Sicherung der Energieversorgung. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/ensig_1975/index.html. (дата звернення: 20.04.2021).

83. Gesetz über die Sicherstellung der Grundversorgung mit Lebensmitteln in einer Versorgungskrise und Maßnahmen zur Vorsorge für eine Versorgungskrise (Ernährungssicherstellungs- und -vorsorgegesetz - ESVG). URL: <https://www.buzer.de/s1.htm?g=ESVG&f=1> (дата звернення: 20.04.2021).

84. Стасюк О.Л. Сутність адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції української держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5. С. 172–175.

85. Шульгін В.В. Актуальні питання правового забезпечення військової діяльності: конспект лекцій з курсу для підготовки слухачів юридичного профілю навчання за програмою магістрів Військового інституту Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Київ: РВЦ “Військовий

інститут”. 2008. 364 с.

86. Карпенко М.І. Правове забезпечення діяльності військ (сил): сьогодення та шляхи удосконалення. *Право військової сфери*. 2007. № 1. С. 16–18.

87. Брусакова О. Правове забезпечення державного регулювання в галузі авіаційного транспорту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 114-117.

88. Бойко В. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 96–100.

89. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Військово-спеціальні науки*. 2023. № 1. С. 37–40.

90. Пашинський В.Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 252–254.

91. Сірко В.С. Адміністративно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2018. 23 с.

92. Пелех З.Б. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на свободу та особисту недоторканність. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 96. С. 42–56.

93. Кобрусєва Є.А. Адміністративно-правове забезпечення права на мирні зібрання: теоретичні, практичні та порівняльно-правові аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07; Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2021. 450 с.

94. Надьон О.В. Адміністративно-правове забезпечення фінансової безпеки банків України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2017. 27 с.

95. Шопіна І.М. Феномен адміністративно-правового забезпечення в адміністративному праві України. *Наука і правоохорона*. 2018. № 4. С. 143–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2018_4_19 (дата звернення: 25.12.22).

96. Підберезних І.Є. Адміністративно-правове забезпечення національної безпеки: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07; Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2022. 33 с.
97. Басс В.О., Корж-Ікаєва Т.Г. Правовий режим воєнного стану та його адміністративно-правове забезпечення в умовах повномасштабного збройного конфлікту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 489–492.
98. Бойко В. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Адміністративне право і процес*. 2020. № 1. С. 99.
99. Коротун О., Світличний О. Поняття та структура адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності. *Адміністративне право і процес*. 2019. № 8. С. 94.
100. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 49.
101. Пашинський В.Й. Забезпечення оборони України: адміністративно-правові аспекти: монографія. Київ: Освіта України, 2018. 407 с.
102. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 1: Загальна частина / ред. кол.: Авер'янов В.Б. та ін. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.
103. Харитоновна О. В. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2004. 38 с.
104. Пашинський В.Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони України: теорія і практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2020. 511 с.
105. Юридична енциклопедія: у 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А – Г. 672 с.
106. Енциклопедія сучасної України. Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін. Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень

НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-28680> (дата звернення: 23.01.2023).

107. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану: Закон України від 15 бер. 2022 р. № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2124-20> (дата звернення: 23.01.2022).

108. Прохоренко М.М., Котляренко О.П. Еволюція поглядів на адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні. *Міжнародний науковий журнал “Інтернаука”*. Серія: “Юридичні науки”. 2023. № 8.

109. Теорія держави і права : навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 368 с.

110. Сокурєнко В.В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : дис. ...д-ра. юрид. наук: 12.00.07; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 574 с.

111. Ігонін Р.В. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції. *Адвокат*. 2011. № 1 (124). С. 36–40.

112. Корж-Ікаєва Т.Г. Механізм адміністративно-правового регулювання особливих адміністративно-правових режимів в Україні. *Академічні візії*. 2023. № 23. С. 1–10.

113. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-1956> (дата звернення: 22.09.2022).

114. Про Збройні Сили України: Закон України від 6.12.1991 № 1934-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.

115. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07. 2021 № 1702-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#doc_info (дата звернення: 22.09.2022).

116. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#doc_info (дата звернення: 22.09.2022).

117. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#doc_info (дата звернення: 22.09.2022).

118. Ступак Д.Б., Пашинський В.Й. Система законодавства з регулювання адміністративно-правового режиму воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал “Інтернаука”*. Серія: “Юридичні науки”. 2023. № 9.

119. Законодавство України. оф. вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/find/a?text=%D0%9F%D1%80%D0%BE+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83+%D0%B4%D1%96%D1%97+%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83+%D0%B2+%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96&textl=1&bool=and> (дата звернення: 12.12.2023).

120. Загальна теорія держави і права: підручник/ М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

121. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб./ Остапенко О.І. Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін.; 2-ге вид., доп. Львів: Сполом, 2021. 616 с.

122. Про нормативно-правові акти: законопроект. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/pt/reports.leftcol?ptid=4239> (дата звернення: 22.09.2022).

123. Про здійснення начальниками Виноградівської сільської військової адміністрації Херсонського району та Скадовської міської військової адміністрації Скадовського району Херсонської області повноважень,

передбачених частиною другою статті 10 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”: Постанова Верховної Ради України від 29.06. 2023 № 3179-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#doc_info (дата звернення: 22.09.2023).

124. Про здійснення начальниками Гірської, Попаснянської та Сєверодонецької міських військових адміністрацій Сєверодонецького району Луганської області повноважень, передбачених частиною другою статті 10 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”: постанова Верховної Ради України від 30.05.2023 № 3135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3135-20#Text> (дата звернення: 22.09.2023).

125. Топольницький В.В. Повноваження глави держави щодо введення надзвичайного та воєнного стану: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 193–199.

126. Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України: Указ Президента України від 15.11.2006 № 970/2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970/2006#doc_info (дата звернення: 15.09.2022).

127. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 № 69/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413> (дата звернення: 15.09.2022).

128. Про фінансове забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: Указ Президента України від 04.03.2022 № 104/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104/2022#doc_info (дата звернення: 20.09.2022).

129. Верховний Головнокомандувач ЗСУ підписав наказ про призов резервістів на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період. *Міністерство оборони України*: вебсайт. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2022/02/23/verhovnij-golovnokomanduvach-zsu-pidpisav-nakaz-pro-prizov-rezervistiv-na-vijskovu-sluzhbu-za-prizovom-osib-iz-chisla-rezervistiv-v-osoblivij-period> (дата звернення: 12.10.2022).

130. Про призначення Ю. Рибалки начальником Великобілозерської сільської військової адміністрації Василівського району Запорізької області: розпорядження Президента України від 05.07.2023 № 123/2023-рп. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/2023-D1%80%D0%BF#doc_info (дата звернення: 12.10.2023).

131. Про звільнення С. Борисюка з посади начальника Гостомельської селищної військової адміністрації Бучанського району Київської області: розпорядження Президента України від 08.06.2023 № 100/2023-рп. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100/2023-D1%80%D0%BF#doc_info (дата звернення: 12.10.2023).

132. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#doc_info (дата звернення: 15.06.2022).

133. Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 181-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2022).

134. Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2015 р. № 544. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/248380825> (дата звернення: 15.05.2022).

135. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 № 753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.05.2022).

136. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 15.05.2022).

137. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 15.05.2022).

138. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1456. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 15.05.2022).

139. Про затвердження Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1450. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2021-D0%BF#doc_info (дата звернення: 15.05.2022).

140. Про затвердження Порядку заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1457. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1457-2021-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 15.05.2022).

141. Про встановлення особливого режиму у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.02.2022 № 382. URL: <https://moz.gov.ua/en/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-250/22022--382--pro-vstanovlennja-osoblivogo-rezhi-mu-u-sferi-virobnictva-ta-realiza/cii-likarskih-zasobiv-jaki-majut-u-svoemu-skladi-nar/>

kotichni-zasobi-psihotropni-rechovini-ta-prekursori-inshi-silnodijuchi-rechovini (дата звернення: 15.05.2022).

142. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 № 841. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 16.05.2022).

143. Деякі питання забезпечення населення продовольчими товарами в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 328. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2022-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 15.05.2023).

144. Про затвердження Порядку запровадження в умовах надзвичайного або воєнного стану тимчасових обмежень на всій території України чи в окремих її регіонах на використання радіообладнання, випромінювальних пристроїв, радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв спеціального призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2022 № 1459. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1459-2022-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 15.05.2023).

145. Про затвердження Порядку користування радіочастотним спектром в особливий період та в умовах надзвичайного або воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.2022 № 1118. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2022-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 15.02.2023).

146. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2011 № 753. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 15.05.2022).

147. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 № 934.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 15.05.2022).

148. Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період: Закон України від 20.10.1998 № 194-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-14#doc_info (дата звернення: 15.05.2022).

149. Про запровадження комендантської години в Києві: Наказ київської міської військової адміністрації від 20.03.2023 № 1. URL: https://kyivcity.gov.ua/bezpeka_ta_pravoporiadok/komendantska_godina_v_kiye_vi_trivaye_iz_2300_do_0500/ (дата звернення: 25.03.2023).

150. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#doc_info. (дата звернення: 25.03.2022).

151. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#doc_info (дата звернення: 25.03.2022).

152. Інструкція з діловодства у Збройних Силах України: наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 07.04.2017 № 124.

153. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: наказ Головнокомандувача Збройних сил України від 03.03.2022 № 73. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminatnu.pdf (дата звернення: 25.03.2022).

154. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#doc_info (дата звернення: 25.03.2022).

155. Про делегування повноважень щодо безоплатної передачі комунального майна для потреб Збройних сил України: рішення Вараської міської ради від

09.08.2023 р. № 2578-ППП-VIII-4320. URL: <https://doc.varash-rada.gov.ua/component/documents/21158:prr2578-2023> (дата звернення: 25.09.2022).

156. Адміністративне право України: підручник / П. Діхтієвський; за заг. ред. П. Діхтієвського. Київ: Вид-во “Людмила”, 2023. 772 с.

157. Савинець О. Суб’єкти адміністративно-правового забезпечення мобілізації Збройних Сил України. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2018. С. 49–53.

158. Томіна В.Ю. Суб’єкти адміністративно-правового забезпечення аудиторської діяльності в Україні та їх окремі повноваження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. С. 90–93.

159. Пашинський В.Й. Суб’єкти адміністративно-правового забезпечення оборони України: поняття та класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. С. 148–151.

160. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В.Галуцька, О.Правоторової. 3-тє вид. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

161. Кузніченко С.О. Адміністративно-правовий режим воєнного стану: монографія. Харків: Право, 2014. 232 с.

162. Голуб В.О. Становлення та розвиток інституту адміністративно-правового режиму воєнного стану: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 Інститут законодавства Верховної ради України Київ, 2017. 248 с.

163. Котляренко О.П., Тимошенко А.В. Адміністративно-правове забезпечення воєнного стану: роль і функції органів влади. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. № 35. С. 362–370.

164. Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07 Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2018. 513 с.

165. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 4 : Н – П. 2002. 720 с.

166. Про схвалення Указу Президента України “Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань”: Закон України від 03.03.2022 № 2106-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2106-20#doc_info (дата звернення: 25.09.2022).

167. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#doc_info (дата звернення: 25.09.2022).

168. Про затвердження Указу Президента України “Про часткову мобілізацію”: Закон України від 15.01.2015 № 113-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-19#doc_info (дата звернення: 25.09.2022).

169. Про затвердження Указу Президента України “Про загальну мобілізацію”: Закон України від 03.03.2022 № 2105-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-20#doc_info (дата звернення: 25.09.2022).

170. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 р. № 2259-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#doc_info (дата звернення: 17.04.2023).

171. Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань: Указ Президента України від 24.02.2022 № 66/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66/2022#doc_info (дата звернення: 17.04.2022).

172. Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Запорізькій області: Указ Президента України від 05.07.2023 № 374/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3742023-47313> (дата звернення: 17.09.2023).

173. Про призначення І. Шевченка начальником Федорівської сільської військової адміністрації Поголівського району Запорізької області: Розпорядження Президента України від 05.07.2023 №374/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1322023-pp-47301> (дата звернення: 17.09.2023).

174. Про звільнення Р. Пономаренко з посади начальника Тягинської сільської військової адміністрації Бериславського району Херсонської області: Розпорядження Президента України від 15.06.2023 р. № 104/2023-рп. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1042023-pp-47053> (дата звернення: 17.09.2023).

175. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#doc_info (дата звернення: 17.09.2023).

176. Про забезпечення електронними комунікаційними послугами в умовах воєнного стану: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26.11.2022 URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5926.html> (дата звернення: 25.12.2022).

177. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13.09.2017 “Про Ставку Верховного Головнокомандувача”: Указ Президента України від 10.11.2017 № 313/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/313/2017#doc_info (дата звернення: 25.12.2022).

178. Про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача: Указ Президента України від 24.02.2022 № 72/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2022#doc_info (дата звернення: 25.12.2022).

179. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

180. Про уповноваження військових частин (установ, закладів) в системі Міністерства оборони України на здійснення оборонних закупівель та укладення державних контрактів (договорів) на період дії правового режиму воєнного стану:

Наказ Міністерства оборони України від 01.03.2023 № 111.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2022#doc_info (дата звернення: 25.12.2023).

181. Про затвердження Інструкції з функціонування системи попередження й оповіщення про хімічну, біологічну, радіологічну та ядерну загрозу (інцидент) у системі Міністерства оборони України: Наказ Міністерства оборони України від 22.03.2023 № 152. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2023/152_nm_2023.zip (дата звернення: 25.10.2023).

182. Питання Міністерства оборони України: Наказ Міністерства оборони України від 26.01.2023 № 46 URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2023/46_nm.pdf (дата звернення: 25.10.2023).

183. Про допуск до експлуатації у Збройних Силах України маскувальних комплектів оптичних: Наказ Міністерства оборони України від 28.03.2022 № 93 URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2022/93_nm.pdf (дата звернення: 25.10.2023).

184. Про визначення Зон діяльності органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 02.04.2022 № 99. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2022/99_nm.pdf (дата звернення: 25.10.2022).

185. Топольницький В.В. Проблемні питання регламентації діяльності Збройних Сил України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №10. С. 403–407.

186. Питання Головнокомандувача Збройних Сил України: Указ Президента України від 27.03.2020 № 123/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/2020#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

187. Про правотворчу діяльність: Закон України від 08.06.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 25.10.2023).

188. Про затвердження Тимчасового порядку оформлення оперативних (бойових) документів: Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від

11.09.2020 № 140. URL: https://drive.google.com/file/d/1SdiDJDNqcoJ-_wRYyBt81f49FR_aFeGs/view?pli=1 (дата звернення: 25.10.2022).

189. Про заборону торгівлі алкогольними напоями на території Запорізької області: наказ військового командування і Запорізької обласної військової адміністрації від 11.03.2022 № 3. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000183/183653.pdf (дата звернення: 14.04.2022).

190. Про заборону продажу алкогольних напоїв в умовах правового режиму воєнного стану: розпорядження начальника Синельниківської районної військової адміністрації від 09.05.2022 № Р-89/0/115-22. URL: <https://snrda.dp.gov.ua/rishennya-gromadi/pro-zaboronu-prodazhu-alkogolnih-naroyiv-v-umovah-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu> (дата звернення: 14.06.2023).

191. Про заборону торгівлі алкогольними напоями на території Запорізької області: наказ голови Запорізької обласної державної адміністрації від 21.02.2023 № 85. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/64575/pro-zaboronu-torgivli-alkogolnimi-naroyami-na-teritoriji-zaporizkoji-oblasti.html> (дата звернення: 14.04.2023).

192. Про заборону проведення масових заходів: наказ Хмельницької обласної військової адміністрації від 19.07.2023 р. № 192/558/2023-нс. URL: https://www.adm-km.gov.ua/doc/orders/2023/07/192_558ns_190723.pdf (дата звернення: 14.09.2023).

193. Про встановлення комендантської години на території області 16.04.2023: наказ Хмельницької обласної військової адміністрації від 11.04.2023 № 87/2023-н. URL: https://www.adm-km.gov.ua/doc/orders/2023/04/087n_110423.pdf (дата звернення: 14.04.2022).

194. Загальне адміністративне право: підручник / І. Гриценко, Р. Мельник, А. Пухтецька та ін.; за заг. ред. В. Колпакова, С. Стеценко. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 565 с.

195. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галуцька та О. Правоторової. 4-те вид. Херсон: Олді-плюс, 2021. 656 с.

196. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#doc_info (дата звернення: 14.09.2022).

197. Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України: Указ Президента України від 15.11.2006 № 970/2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970/2006#doc_info (дата звернення: 14.08.2022).

198. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24.02.2022 “Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України”: Указ Президента України від 24.02.2022 № 70/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970/2006#doc_info (дата звернення: 14.04.2022).

199. Про призначення А. Баргилевича Командувачем Сил територіальної оборони Збройних Сил України: Указ Президента України від 09.10.2023 № 679/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6792023-48577> (дата звернення: 14.12.2023).

200. Щодо забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 160. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/shchodo-zabezpechennya-stabilnoyi-roboti-virobnikiv-prodovolstva-v-umovah-voyennogo-stanu-160-260222> (дата звернення: 14.12.2023).

201. Деякі питання бронювання військовозобов’язаних в умовах правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 № 194. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-bronyuvannya-vijskovozobovyazanih-v-umovah-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu-194> (дата звернення: 14.12.2023).

202. Деякі питання виконання мобілізаційних завдань (замовлень) на особливий період в умовах правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 № 239. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-vikonannya-mobilizacijnih->

zavdan-zamovlen-na-osoblivij-period-v-umovah-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu-239 (дата звернення: 14.12.2023).

203. Деякі питання здійснення оплати товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 335. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zdijsnennya-oplati-tovariv-robit-i-poslug-dlya-zabezpechennya-potreb-sektoru-bezpeki-i-oboroni-v-umovah-voyennogo-stanu-335> (дата звернення: 14.12.2023).

204. Деякі питання забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів від 20.03.2022 № 328. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-naselennya-prodovolchimi-tovarami-trivalogo-zberigannya-v-umovah-voyennogo-stanu-328> (дата звернення: 14.12.2023).

205. Міноборони: Верховний Головнокомандувач ЗСУ підписав Наказ про призов резервістів на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період. *Урядовий портал*: вебсайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minoboroni-verhovnij-golovnokomanduvach-zsu-pidpisav-nakaz-pro-prizov-rezervistiv-na-vijskovu-sluzhbu-za-prizovom-osib-iz-chisla-rezervistiv-v-osoblivij-period> (дата звернення: 25.10.2022).

206. Про заходи щодо організації в області суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: розпорядження Хмельницької обласної військової адміністрації від 17.05.2023 № 384/2023-р. URL: https://www.adm-km.gov.ua/doc/dirmil/2023/05/384r_170523.pdf (дата звернення: 25.10.2023).

207. Про стан виконання заходів у сфері цивільного захисту населення і територій, формування органів управління та сил цивільного захисту територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту: розпорядження Хмельницької обласної військової адміністрації від 02.03.2023 № 58/2023-р. URL: https://www.adm-km.gov.ua/doc/dirmil/2023/03/058r_020323.pdf (дата звернення: 25.10.2023).

208. Про організацію виконання рішення військового командування: розпорядження голови Донецької обласної військової адміністрації від 21.04.2022 № 229/5-22. URL: <https://dn.gov.ua/npa/pro-organizaciyu-vikonannya-rishennya-vijskovogo-komanduvannya> (дата звернення: 25.10.2023).

209. Про запровадження трудової повинності на території Краматорського району Донецької області: розпорядження голови Краматорської районної військової адміністрації від 21.04.2022 № 55. URL: <https://kramatorska-rda.gov.ua/docs/16553/> (дата звернення: 25.10.2023).

210. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minoboroni-verhovnij-golovnokomanduvach/-zsu/-pidpisav-nakaz-pro-prizov-rezervistiv-na-vijskovu-sluzhbu-za-prizovom-osib-iz-chisla-rezervistiv-v-osoblivij-period> (дата звернення: 25.06.2023).

211. Харківська обласна військова адміністрація: вебсайт. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/dokumenty/rozporyadzhennya> (дата звернення: 06.04.2023).

212. Хмельницька обласна військова адміністрація: вебсайт. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=109589 (дата звернення: 06.04.2023).

213. Хмельницька обласна військова адміністрація: вебсайт. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=110302 (дата звернення: 06.04.2023).

214. Донецька обласна державна адміністрація: вебсайт. URL: <https://dn.gov.ua/acts-search> (дата звернення: 06.04.2023).

215. Херсонська обласна військова адміністрація: вебсайт. URL: https://drive.google.com/drive/folders/0ByDBXdALZHQ_ZUtJTzRjTW85T1U?resourcekey=0-TbuYgrn_5IHDr-RXN-ZqJQ (дата звернення: 06.04.2023).

216. Запорізька обласна державна адміністрація: вебсайт. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/9/normativno-pravova-baza.html> (дата звернення: 06.04.2023).

217. Про затвердження Інструкції з діловодства та документування управлінської інформації в електронній формі в Міністерстві оборони України та Генеральному штабі Збройних Сил України: наказ Міністерства оборони України

від 26.07.2018 № 370. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/370_nm_2018_instruction.pdf (дата звернення: 06.10.2023).

218. Зведений стратегічний план діяльності з внутрішнього аудиту у системі Міністерства оборони України на 2022–2024 роки / Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vnutrishnij-audit/plani-roboti.html> (дата звернення: 06.10.2023).

219. Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0033525-22#Text> (дата звернення: 06.10.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ

праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ступак Д.Б. Теоретико-правові засади адміністративно-правового режиму воєнного стану в Україні // Актуальні проблеми розвитку сучасного адміністративного права та адміністративного процесу в Україні: монографія / кол. авт.; за заг. ред. О.П. Орлюк, П.В. Діхтієвського. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка; Навчально-науковий інститут права. 2022. С. 906 – 941.

2. Ступак Д.Б. Поняття та ознаки особливих адміністративно-правових режимів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*: 2022. №1. С. 69-72.

3. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*: 2023. №1. С. 37-40.

4. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Система законодавства з регулювання адміністративно-правового режиму воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки"*. 2023. № 9. С. 32-40.

5. Ступак Д.Б., Пашинський В.Й., Особливі адміністративно-правові режими в зарубіжних країнах: досвід Сполучених Штатів Америки та Франції. *Академічні візії*. 2023. № 25. DOI: doi.org/10.5281/zenodo.10399820.

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Ступак Д.Б. Антитерористична операція як особливий правовий режим. *Актуальні проблеми правового регулювання діяльності сектору безпеки і оборони: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 30 жовт. 2019 р.)*. Київ: НУОУ, 2019. С. 185-188.

7. Ступак Д.Б. Теоретико-правові проблеми правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду*: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 27 бер. 2020 р.). Київ: НУОУ, 2020. С. 184-187.

8. Ступак Д.Б. Обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 21 квіт. 2020 р.). Київ: УДФСУ, 2020. С. 212-216

9. Ступак Д.Б. Правоохоронні функції Збройних Сил України під час дії правового режиму воєнного стану. *Правове забезпечення правоохоронної діяльності у сфері оборони України*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 21 серп. 2020 р.). Київ: НАПН, 2020. С. 105-108.

10. Ступак Д.Б. Актуальні проблеми реалізації військовим командуванням своїх повноважень із запровадження та забезпечення правового режиму воєнного стану. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 05 лист. 2020 р.). Київ: НУОУ, 2020. С. 259-261.

11. Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану. *Військова освіта і наука: сьогоднішня та майбутня*: матеріали міжн.наук.-практ. конф. (Київ, 27 лист. 2020 р.). Київ: ВІКНУ, 2020. С. 77.

12. Ступак Д.Б. Гібридна агресія як підстава запровадження заходів правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду*: матеріали міжн.наук.-практ. конф. (Київ, 31 бер. 2021 р.). Київ: НУОУ, 2021. С. 340-343.

13. Ступак Д.Б. Порівняльний аналіз адміністративно-правових режимів антитерористичної операції та воєнного стану. *Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 23 квіт. 2021 р.). Київ: НАПН, 2021. С. 303-307.

14. Ступак Д.Б. Антитерористична операція та операція Об'єднаних сил як особливі адміністративно-правові режими. *Актуальні проблеми правового*

регулювання діяльності сектору безпеки і оборони: матеріали наук.-практ. семінару. Київ: НУОУ, 2021. С. 78-84.

15. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Підготовка військових фахівців як складова адміністративно-правового забезпечення оборони України. *Актуальні проблеми правового регулювання відсічи збройної агресії Російської Федерації: зб. матеріалів наук.-практич. семінару. Київ: НУОУ. 2022. С. 145-150.*

16. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення запровадження особливих правових режимів у Франції. *Актуальні проблеми правового регулювання сектору безпеки і оборони України. Київ: НУОУ. 2023. С. 215-218.*

наукові праці, які додатково відображають результати дисертації:

17. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Правове регулювання діяльності Збройних Сил України. *Військове право України: підручник / кол. авт.; за заг. ред. А. М. Колодія, О. В. Кривенка, В. Й. Пашинського. Київ: НУОУ, 2019. С. 100-105.*

18. Кривенко О.В., Ступак Д.Б. Правовий режим воєнного стану. *Військове право України: підручник / кол. авт.; за заг. ред. А. М. Колодія, О. В. Кривенка, В. Й. Пашинського. Київ: НУОУ, 2019. С. 129-136.*

19. Тимошенко В.А., Ступак Д.Б. Правовий режим антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил. *Військове право України: підручник / кол. авт.; за заг. ред. А. М. Колодія, О. В. Кривенка, В. Й. Пашинського. Київ: НУОУ, 2019. С. 136-144.*

відомості про апробацію результатів дисертації:

1. Науково-практичний семінар “Актуальні проблеми правового регулювання діяльності сектору безпеки і оборони”, м. Київ: 30 жовтня 2019 р., форма участі – очна.

2. Науково-практичний семінар “Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду”, м. Київ, 27 березня 2020 р. форма участі – очна.

3. Міжнародна науково-практична конференція *“Правове забезпечення правоохоронної діяльності у сфері оборони України”*, м. Київ, 21 серпня 2020 р., форма участі – очна.

4. V Міжнародна науково-практична конференція *“Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства”*, м. Київ, 21 квітня 2020 р., форма участі – очна.

5. Науково-практична конференція *“Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах”*, м. Київ, 05 листопада 2020 р., форма участі – очна.

6. XVI Міжнародна науково-практична конференція *“Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє”*, м. Київ, 27 листопада 2020 р., форма участі – заочна.

7. Науково-практичний семінар *“Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду”* м. Київ, 31 березня 2021 р., форма участі – очна.

8. Науково-практична конференція *“Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення”*, м. (Київ, 23 квітня 2021 р., форма участі – заочна.

9. XV науково-практичний семінар *“Актуальні проблеми правового регулювання діяльності сектору безпеки і оборони”* м. Київ, 03 грудня 2021 р., форма участі – очна.

10. Науково-практичний семінар *“Актуальні проблеми правового регулювання відсічі збройної агресії російської федерації”*, м. Київ, 10 жовтня 2022 р., форма участі – очна.

11. Науково-практичний семінар *“Актуальні проблеми правового регулювання сектору безпеки і оборони України”*, м. Київ, 15 листопада 2023 р., форма участі – очна.

Додаток Б

ТИПОВИЙ ПЛАН

запровадження та здійснення основних заходів правового режиму воєнного стану

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
1.	Організація посиленої охорони об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення	Визначення об'єктів критичної інфраструктури, а також необхідних сил та засобів для запровадження та здійснення заходу	Штаб військового командування, департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, адміністрація об'єктів критичної інфраструктури	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Зумовлений конкретними обставинами
		Підготовка та видання наказу про організацію посиленої охорони об'єктів критичної інфраструктури	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Визначений військовим командуванням
		Підготовка та видання розпоряджень щодо забезпечення реалізації посиленої охорони об'єктів критичної інфраструктури	Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами; начальник військової адміністрації	Начальник військової адміністрації	Визначений військовим командуванням

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення визначеного заходу	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації або визначена ними посадова особа	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно
2.	Запровадження трудової повинності для працездатних осіб,	Встановлення виду (переліку) необхідних суспільно корисних робіт, їх об'єму; необхідних сил для запровадження та здійснення заходу	Штаб військового командування, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування; держані центри зайнятості, замовники робіт	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Зумовлений конкретними обставинами
Підготовка та видання наказу про запровадження трудової повинності		Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Визначений військовим командуванням	
Підготовка та видання розпоряджень щодо забезпечення запровадження трудової повинності		Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами; начальник військової адміністрації	Начальник військової адміністрації	Визначений військовим командуванням	

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Постійно
3.	Використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони	Встановлення необхідних потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій	Штаб військового командування, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, адміністрації підприємств (установ)	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Зумовлений конкретними обставинами
		Підготовка та видання наказу про використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій для потреб оборони	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Визначений військовим командуванням
		Підготовка та видання розпоряджень щодо забезпечення використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій для потреб оборони	Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник військової адміністрації	Визначений військовим командуванням

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації або визначена ними посадова особа	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Постійно
4.	Примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави	Встановлення переліку майна що потребує відчуження чи вилучення, способу відчуження та вилучення	Штаб військового командування, Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, органи місцевого самоврядування, власники майна	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Зумовлений конкретними обставинами
Підписання акту приймання-передачі комунального майна (у разі прийняття такого рішення обласними, районними, сільськими, селищними, міськими, районними у містах радами)		Уповноважена на підписання акту приймання – передачі особа від військового командування, власник майна або його законний представник	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Визначений військовим командуванням	
Підготовка та видання наказу про примусове відчуження комунального, приватного майна, вилучення державного майна.		Уповноважена на підписання акта приймання – передачі особа від військового командування, власник майна або його законний представник	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Зумовлений конкретними обставинами	

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Постійно
5.	Запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування	Визначення сил та засобів необхідних для запровадження та здійснення заходу правового режиму	Військове командування, військові адміністрації, Національна поліція, Національна гвардія та Держприкордонслужба в зоні відповідальності	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами
		Підготовка та видання наказу (наказів) про запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування, призначення коменданта, утворення комендатури	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами; начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Визначений військовим командуванням

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа, комендант, патруль	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно
6.	Встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів	Визначення сил та засобів необхідних для запровадження та здійснення заходу правового режиму Підготовка та видання наказу (наказів) про запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування, призначення коменданта, утворення комендатури	Військове командування, військові адміністрації, Держспецтрансслужба, Національна гвардія, Держприкордонслужба, Національна поліція, СБУ, ДПС, ДМС, ДСНС Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами; начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами Визначений військовим командуванням

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно
7.	Перевірка документів, огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян	Визначення сил та засобів необхідних для запровадження та здійснення заходу правового режиму	Військове командування, військові адміністрації, Національна поліція, СБУ, Національна гвардія, Держприкордонслужба, ДМС, Держмитслужба	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Зумовлений конкретними обставинами
Підготовка та видання наказу (наказів) про призначення коменданта, утворення комендатури		Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Визначений військовим командуванням	
Підготовка та видання наказу на проведення перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян		Штаб комендатури, комендант	Комендант	Визначений військовим командуванням	

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану.	Штаб комендатури, комендант	Комендант	Постійно
8.	Заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів	Підготовка та видання наказу про заборону проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
9	Встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб	Підготовка та видання спільного наказу про встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно
10	Регулювання роботи постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств,	Визначення потреби в регулюванні діяльності визначених суб'єктів інформаційної діяльності	Штаб військового командування, Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
	видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа, а також використання місцевих радіостанцій, телевізійних центрів та друкарень	Підготовка та видання спільного наказу з запровадження заходу правового режиму воєнного стану	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Визначений військовим командуванням
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно
11	Вилучення у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану	Встановлення фактів порушень з боку підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану	Штаб військового командування, Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, Національна поліція, Національна гвардія України, правоохоронні органи	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
	комунікаційного обладнання, телевізійної, відео- і аудіоапаратури, комп'ютерів та інших технічних засобів зв'язку	Підготовка та видання спільного наказу про вилучення обладнання	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації уповноважена на підписання акту приймання – передачі особа від військового командування, власник майна або його законний представник	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Визначений військовим командуванням
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
12	Заборона торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі	Підготовка та видання спільного наказу про встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа, Національна поліція, Національна гвардія України, комендатура	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
13	Вилучення підприємств, установ і організацій навчальної та бойової техніки, вибухових речовин	Підготовка та видання наказу про вилучення навчальної та бойової техніки, вибухових	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа, Національна поліція, Національна гвардія України, комендатура	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно
14	Заборона громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку змінювати місце проживання	Підготовка та видання наказу про заборону громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку змінювати місце проживання (місце перебування)	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
	(місце перебування)	Підготовка та видання розпорядження про забезпечення виконання заходу правового режиму воєнного стану	Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Визначений начальником військової адміністрації
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа, Національна поліція, Національна гвардія України, Центри комплектування, комендатура.	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно
15	Встановлення для фізичних і юридичних осіб військово-квартирної повинності	Визначення поточної необхідності з розквартирування військ	Штаб військового командування, Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, органи місцевого самоврядування	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Підготовка та видання наказу про встановлення для фізичних і юридичних осіб військово-квартирної повинності	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Визначений військовим командуванням
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа, Національна поліція, Національна гвардія України, Центри комплектування, комендатура	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
16	Встановлення порядку використання фонду захисних споруд цивільного захисту	Визначення кількості та стану об'єктів цивільного захисту	Штаб військового командування, Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, МВС, органи місцевого самоврядування, балансоутримувачі захисних споруд	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами
		Підготовка та видання наказу про встановлення порядку використання фонду захисних споруд цивільного захисту	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування), Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Визначений військовим командуванням
		Підготовка та видання розпорядження про забезпечення використання фонду захисних споруд цивільного захисту	Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник військової адміністрації	Визначений військовою адміністрацією

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа, Національна поліція, Національна гвардія України, Центри комплектування, комендатура	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно
17	Евакуація населення у безпечні райони	Визначення кількості населення що потребує обов'язкової евакуації з районів ведення бойових дій визначених Генеральним штабом Збройних Сил України, необхідних сил та засобів	Штаб військового командування, Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, МВС, органи місцевого самоврядування, сили цивільного захисту суб'єкти господарювання – власники транспортних засобів	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами
		Підготовка та видання наказу про встановлення порядку використання фонду захисних споруд цивільного захисту	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування),	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування),	Визначений військовим командуванням

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Підготовка та видання розпорядження про забезпечення використання фонду захисних споруд цивільного захисту	Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник військової адміністрації	Визначений військовою адміністрацією
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа, Національна поліція, Національна гвардія України, Центри комплектування, комендатура	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно
18	Посилення охорони державної таємниці	Визначення об'єктів що потребують посилення охорони та способів такого посилення	Штаб військового командування, Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарської та наукової діяльності які мають доступ до державної таємниці	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Зумовлений конкретними обставинами

№ п/п	Захід правового режиму воєнного стану	Організаційні заходи	Виконавець	Відповідальний за виконання заходу	Строк виконання
		Підготовка та видання наказу про встановлення посиленої охорони державної таємниці	Штаб військового командування, начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування)	Визначений військовим командуванням
		Підготовка та видання розпорядження про встановлення посиленої охорони державної таємниці	Департамент (сектор) з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами, начальник військової адміністрації	Начальник військової адміністрації	Визначений військовою адміністрацією
		Контроль та поточне корегування запровадження та здійснення заходу правового режиму воєнного стану	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування) або визначена ним посадова особа, начальник військової адміністрації або визначена ним посадова особа, Національна поліція, СБУ	Начальник (командир) органу військового управління (військового командування), начальник військової адміністрації	Постійно

Додаток В

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
підполковника юстиції Ступака Дмитра Борисовича на тему:
«Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного
стану»**

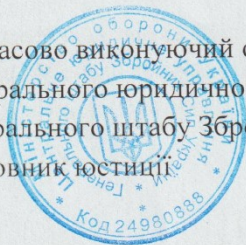
Видана підполковнику юстиції Ступаку Д.Б. про те, що результати його дисертаційної роботи на тему: «Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану» за спеціальністю 081 Право були використані в практичній діяльності Центрального юридичного управління Генерального штабу Збройних Сил України, зокрема, при:

розробці пропозицій щодо внесення змін до законодавчих актів з питань правового регулювання правового режиму воєнного стану;

проведенні юридичної експертизи проектів законодавчих актів з питань оборони;

розробці проектів підзаконних нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, Міністерства оборони України з питань забезпечення оборони держави.

Тимчасово виконуючий обов'язки начальника
Центрального юридичного управління
Генерального штабу Збройних Сил України,
полковник юстиції

Владислав КОЛОМІЄЦЬ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Тимчасово виконуючий обов'язки
начальника Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
полковник Олексій АНДРІЯШ

" 15 " 2 2023 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційної роботи підполковника юстиції Ступака Дмитра Борисовича на тему: «Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану» у навчальний процес Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Комісія у складі голови - доктора юридичних наук, професора, начальника кафедри військового права військового факультету міжнародних відносин та права полковника юстиції Коропатніка І.М., членів - начальника кафедри інформаційно-аналітичних технологій військового факультету міжнародних відносин та права, полковника Степанишина Р.Д., кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри військового права військового факультету міжнародних відносин та права Бериславської О.М., склала даний акт про те, що розроблені за наслідками дисертаційної роботи підполковника юстиції Ступака Дмитра Борисовича наукові висновки і пропозиції використовуються у навчальному процесі у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка при викладанні наступних навчальних дисциплін: «Військова адміністрація», «Правова робота у Збройних Силах України», де у якості рекомендованих джерел подані наступні публікації автора:

Монографії:

1. Ступак Д.Б. Теоретичні засади адміністративно-правового режиму воєнного стану. *Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу*: монографія / за заг. ред. П.Діхтієвського, В. Пашицького. Рига, Латвія: "Baltijf Publishing" 2022. С.906-940.

Наукові статті:

2. Ступак Д.Б. Поняття та ознаки особливих адміністративно-правових режимів в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки: 2022. №1. С. 69-72. URL. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.49.69-72>

3. Пашинський В.Й. Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки: 2023. №1. С. 37-40. URL. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.53.37-40>

4. Пашинський В. Й., Ступак Д. Б. Система законодавства з регулювання адміністративно-правового режиму воєнного стану // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". — 2023. — № 9. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-9-9215>

ВИСНОВОК: результати дисертаційної роботи підполковника юстиції Ступака Дмитра Борисовича на тему: «Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану» вважати впровадженими в навчальний процес Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка та такими, що актуалізують питання викладені в матеріалах дисциплін кафедри щодо адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану та сприятимуть якісній підготовці військових юристів за спеціалізацією «Правоохоронна діяльність у Збройних Силах України».

Голова комісії:

Начальник кафедри військового права
військового факультету міжнародних відносин та права
полковник юстиції **Ігор КОРОПАТНІК**

Члени комісії:

Начальник кафедри інформаційно-аналітичних технологій
військового факультету міжнародних відносин та права
полковник **Руслан СТЕПАНИШИН**

Доцент кафедри військового права
військового факультету міжнародних відносин та права
к.ю.н., доцент **Оксана БЕРИСЛАВСЬКА**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник факультету забезпечення
державної безпеки Київського інституту
Національної гвардії України
полковник

Олександр КОБЗАР

«16» _____ 12 _____ 2023 року

А К Т

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ступака Дмитра Борисовича «Адміністративно-правове забезпечення
правового режиму воєнного стану»**

Комісія у складі: голови – заступника начальника факультету забезпечення державної безпеки з навчальної роботи – начальника навчальної частини, доктора юридичних наук, професора Комісарова О.Г., начальника кафедри правового забезпечення діяльності НГУ, кандидата юридичних наук, доцента Волуйка О.М., начальника кафедри державної безпеки, кандидата юридичних наук, доцента Комісарової Н.О. цим актом засвідчили, що результати дисертаційного дослідження Ступака Дмитра Борисовича «Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану» впровадженні в освітній процес кафедр державної безпеки і правового забезпечення діяльності НГУ щодо підготовки фахівців у галузях знань 08 Право та 25 Воєнні науки, державна безпека, безпека державного кордону за освітніми програмами першого бакалаврського рівня «Правове забезпечення службово-бойової діяльності частин та підрозділів НГУ», «Забезпечення державної безпеки підрозділами НГУ» та використовуються у науково-дослідній діяльності факультету.

У списку літератури у робочих програмах та навчально-методичних комплексах дисциплін рекомендовано опрацювання наступних наукових праць Ступака Д.Б.:

Публікації:

1. Ступак Д.Б. Теоретичні засади адміністративно-правового режиму воєнного стану. Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: монографія / за заг. ред. П.Діхтієвського, В. Пашиснького. Рига, Латвія: "Baltijf Publishing" 2022. С.906-940. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-233-3-30>

Наукові статті:

2. Ступак Д.Б. Поняття та ознаки особливих адміністративно-правових режимів в Україні. Вісник Київського національного університету імені

Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки: 2022. №1. С. 69-72. URL. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.49.69-72>

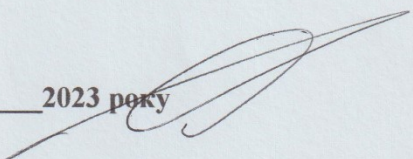
3. Пашинський В.Й., Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки: 2023. №1. С. 37-40. URL. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.53.37-40>

4. Пашинський В. Й., Ступак Д. Б. Система законодавства з регулювання адміністративно-правового режиму воєнного стану // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". — 2023. — № 9. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-9-9215>

Голова комісії:

полковник

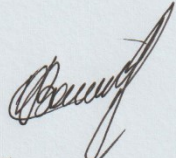
« 5 » 12 2023 року

 Олександр КОМІСАРОВ

Члени комісії:

полковник

« 5 » 12 2023 року

 Олексій ВОЛУЙКО

полковник

« 5 » 12 2023 року

 Наталія КОМІССАРОВА

Додаток

ГУ Національної гвардії України	
ВИХІДНИЙ №	24/12-15334/02
від 11.12.2023	на 1 аркуш.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
підполковника юстиції Ступака Дмитра Борисовича на тему:
«Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного
стану»**

Видана підполковнику юстиції Ступаку про те, що результати його дисертаційної роботи на тему: «Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану» за спеціальністю 081 Право були використані в практичній діяльності Головного управління Національної гвардії України, зокрема, при:

проведенні юридичної експертизи проектів законодавчих актів у сфері державної безпеки;

розробці проектів підзаконних нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, Національної гвардії України з питань забезпечення державної безпеки.

Перший заступник командувача Національної гвардії України
полковник

Вадим ГЛАДКОВ